

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KIRGIZİSTAN’DA NİSAN DEVRİMİ: 2010 KIRGIZ-ÖZBEK ETNİK
ÇATIŞMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Begaiym Askat Kyzy

Ankara-2020

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KIRGIZİSTAN’DA NİSAN DEVRİMİ: 2010 KIRGIZ-ÖZBEK ETNİK
ÇATIŞMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Begaiym Askat Kyzy

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Cenk Aygöl

Ankara-2020

KABUL VE ONAY

Begaiym ASKAT KYZY tarafından hazırlanan “Kırgızistan’da Nisan Devrimi: 2010 Kırgız-Özbek Etnik Çatışması” başlıklı bu çalışma, 15/01/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Buğra SARI (Başkan)

Doç. Dr. Cenk AYGÜL (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Aslı GÜLSEVEN (Üye)

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Begaiym ASKAT KYZY

.../.../.....

ÖZET

ASKAT KYZY, Begaiym. Kırgızistan'daki Nisan Devrimi: 2010 Kırgız-Özbek Etnik Çatışması, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

Bu tezde 2010 yılında Kırgızistan'da patlak veren Kırgız-Özbek etnik çatışmasının nihai sebepleri araştırılacaktır. Kırgızistan büyük güçlerin mücadele alanı olan Orta Asya bölgesinde yer almaktadır. Orta Asya, birçok kültür ve medeniyetin kesiştiği bir bölge olmuştur. Kırgızistan, bulunduğu konum itibarıyla çeşitli kültürlerle ve etnik gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Kırgızistan, 70 yıllık Sovyet geçmişinden sonra bağımsızlığını yeni kazanan bir devlettir. Bağımsızlığından bu yana Kırgızistan etnik çatışmaya ve renkli devrimlere tanık olmuştur. Kökleri uzun zamana dayanan bu çatışmayı tek bir unsurla açıklamak pek mümkün değildir. Bu manada, çatışmanın tarihsel geçmişi incelenecektir. İlk çatışma 1990'da yaşanmıştı ve bu çatışma etnik nitelikli bir ayrılıkçılık özelliği taşımaktaydı. Söz konusu çatışma, 2010'da yaşanan ikinci çatışmanın da temellerini oluşturmuştur. Bu bağlamda, iki çatışma arasındaki fark incelenmiştir. Bağımsızlığından sonra Kırgızistan'ın jeostratejik konumunun önemi doğrultusunda, bölgesel ve küresel güçlerin güç mücadelesine sahne olmuştur. Bu faktörler, Kırgızistan'ı istikrarsızlığa sürüklemiştir. Ülkedeki siyasi kriz, devrimler ve sosyo-ekonomik sorunların derinleşmesi etnik çatışmanın patlak vermesine neden olmuştur. 2010 Kırgız-Özbek çatışması etnik karaktere sahip bir çatışma olmadığı için öne çıkmıştır. Bu çatışmaya giden süreç kapsamlı olarak incelenecektir.

Anahtar kelimeler: etnik grup, etnik çatışma, etnik milliyetçilik, rejim güvenliği, güney- kuzey ayrılıkçılığı, dış politika, güvenlik kavramı

ABSTRACT

ASKAT KYZY, Begaiym. April Revolution in Kyrgyzstan: 2010 Kyrgyz-Uzbek Ethnic Conflict, Master's Thesis, Ankara, 2020.

This study is to analyse the final reasons behind Kyrgyz-Uzbek ethnic conflict that broke out in Kyrgyzstan in 2010. Kyrgyzstan takes place in the Central Asia where great Powers struggle with each other. Central Asia contains plenty of cultures and civilizations. In this sense, Kyrgyzstan hosts many cultures and ethnic groups in respect of its geographical situation. After gaining its independence following the collapse of Soviet regime, it has witnessed many ethnic conflicts and coups. However, it is hard to explain these conflicts and coups under a single factor. For this reason, the historical background of the conflict will be examined in various aspects. Initial conflict experienced in 1990 had ethnic implications. That conflict also paved the way for the second conflict in 2010. In this context, the differences between two conflicts are handled in the present study. The factors behind the crisis drove the country into instability. In this regard, there were political crises, socio-economical problems and eventually ethnic conflict within the scope of aforementioned two conflicts. 2010 Kyrgyz-Uzbek conflict comes to the forefront as it has not any ethnic characteristics. The process, going through the conflict, will be analyzed in depth.

Keywords: ethnic conflict, ethnic group, ethnic nationalism, regime security, South-North separation, foreign policy, security

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR DİZİNİ	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	v
ÖNSÖZ.....	vi
GİRİŞ	1
 BİRİNCİ BÖLÜM.....	 5
KIRGIZİSTAN’IN SOSYAL YAPISI VE SİYASİ TARİHİNE GENEL BAKIŞ	5
1.1. Kırgız Ulusunun ve Devletinin Oluşumu	5
1.2. Güney Kırgızistan’ın ve Fergana Vadisinin tarihi ve sosyal yapısı.....	15
1.3. Sosyal Sorunların Artışı ve 1990 Etnik Çatışması	23
 İKİNCİ BÖLÜM	 33
KIRGIZİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASI BAĞLAMINDA GÜVENLİK ALGISI VE LALE DEVRİMİ	33
2.1. Post-Sovyet Dönemde Kırgız Dış Politikası	33
2.2. Kırgızistan’ın Dış Politikasındaki Güvenlik Kavramı.....	40
2.3. Akayev Yönetiminin Devrilişi ve 2005 Lale Devrimi	48
 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	 55
KIRGIZİSTAN’DA SİYASİ KRİZİN DERİNLEŞMESİ VE ETNİK ÇATIŞMA	55
3.1. Bakiyev Yönetiminin Devrilişi ve Ülkedeki İkinci Kırgız Devrimi	55
3.2. 2010 Kırgız-Özbek Etnik Çatışması	60
3.3. Kırgızistan’ın Sosyal Yapısı ve Güney-Kuzey Ayrımı	73
.....	80
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	85
ÖZGEÇMİŞ.....	99

KISALTMALAR DİZİNİ

AB – Avrupa Birliği

ABD - Amerika Birleşik Devletleri

AET – Avrupa Ekonomik Topluluğu

AEO – Avrasya Ekonomik Ortaklığı

BDT- Bağımsız Devletler Topluluğu

BM- Birleşmiş Miletler

CAU – Central Asian Union (Orta Asya Birliği)

GB- Gümrük Birliği

DTÖ – Dünya Ticaret Örgütü

ECO- Ekonomik İşbirliği Örgütü (Economic Cooperation Organization)

EurAsEc- Avrasya Birliği Ekonomik Topluluğu (Eurasian Economic Community)

GKNB – Gosudarstvennyy Komitet Natsionalnoy Bezopasnosti.(Devlet Ulusal Güvenlik Komitesi)

GSYH – Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

İMF – Uluslararası Para Fonu

KGAÖ – Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

OEA – Ortak Ekonomik Alan

ÖİH – Özbekistan İslam Hareketi

SSCB – Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞİÖ – Şangay İş Örgütü

TASSR – Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Fergana Vadisinin mevcut haritası.....	15
Şekil 2: 1926 Orta Asya haritası.....	16
Şekil 3: Çarlık Rusya gelmeden önceki Orta Asya'daki Hanlıklar haritası	21
Şekil 4: Kırgızistan'ın Güney Bölgesinin Tacikistan ve Özbekistan ile sınır haritası	23
Şekil 5: Kırgızistan'ın fiziki haritası.....	77

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Kırgızistan'da yaşanan Kırgız-Özbek etnik çatışmasının altında yatan nedenler incelenmiş ve bu çerçevede Kırgızistan'da etnik çatışmalara nelerin sebep olduğunu, iç ve dış faktörler temel alınarak değerlendirilmiştir. Kırgızistan'da yaşanan etnik çatışmaları özünü anlamak için 2010 Kırgız-Özbek etnik çatışma sırasında bölgede bulunan ve bölgenin diline, kültürüne hâkim olan bir kişi tarafından yazılıp ele alınması bu konunun daha açık bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bu konuda Türkçe kaynakların yetersiz olmasından dolayı mevcut çalışma Türkçe literatüre katkı sağlayacaktır.

Kaynak araştırması sırasında bazı sorunlar yaşanmıştır. Kaynakların birçoğu yabancı araştırmacılar tarafından yazıldığı için bu kaynakların doğruluğunu da tartışılır hale getirmiştir. Bu bağlamda, internet, gazete gibi kaynaklardan uzak durulmaya çalışılmıştır. Konunun hassas olması sebebiyle söz konusu kaynakların çoğu akademik makale ve kitaplardan oluşturulmuştur. Tez yazımında Türkçe dil bilgisi sıkıntısı yaşanmıştır. Bu anlamda, Tahsin Kicik'in tezin yazılmasında büyük katkısı olmuştur. Tahsin'e sağladığı büyük destekten dolayı teşekkür etmek isterim. Ayrıca tez yazımı süresince iyi bir akademisyenin nasıl olması gerektiğine dair güzel örneklerini yaşam biçimleri ile gözlemleme imkânı bulduğum çok değerli hocalarım Doç. Dr. CENK AYGÜL, Prof. Dr. ÇINAR ÖZEN, Prof. Dr. HASAN ÜNAL, Yrd. Doç. Dr. GÖZDE YILMAZ'a verdikleri desteklerinden dolayı minnettar olduğumu belirtmek isterim. Tez dönemim sırasında verdikleri manevi desteklerinden dolayı arkadaşlarım Merve Şenyiğit'e, Elnura Sultanaliyeva'ya, Meerim Ulukbekova'ya ve Anargül Adyetkhan'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak beni her zaman destekleyen aileme; her daim en büyük destekçim olan anneme, büyükanneme ve tüm aileme bu vesileyle teşekkür etmek isterim.

GİRİŞ

Kırgızistan bağımsızlıktan bu yana iki kez devrime ve Kırgızistan'ın Güney bölgesinde Haziran 2010'da yaşanan Kırgız-Özbek etnik çatışmasına sahne oldu. Bu devrimler iktidarın rejim güvenliğine bağlı olarak izlediği politikalar sonucunda yaşanmıştır.7 Nisan 2010 Halk ayaklanmasının ülkede istikrarsızlığa yol açması etnik çatışmayı da beraberinde getirmişti. Güney bölgesinde meydana gelen etnik çatışma Kırgızistan tarihinin unutulmaz şiddetli olaylarından biri sayılmaktadır. 1990'da yaşanan Kırgız-Özbek etnik çatışmasının 2010'da tekrarlanması Kırgızistan'da travma yarattı. Bölgedeki Kırgız-Özbek etnik grupların arasında din, dil ve kültür bakımından kayda değer bir fark bulunmamaktadır. Kırgızistan'da Kırgız- Özbek etnik ayrımcılığındansa Güney-Kuzey arası bölgesel farklılıklar öne çıkmaktadır. İktidarın paylaşımında Güney-Kuzey kavramının etkisi ortaya çıkmaktadır. Mevcut hükümetin etnik çatışmayı bastıramaması Kırgızistan'ın güvenlik kavramı çerçevesindeki politikalarını sorgulatmıştı. Kırgızistan'da yaşanan devrimlerin dış güçler ile olan bağlantısı öne çıkmıştır. Bu çatışma Kırgızistan'ın egemenliğine ve bütünlüğüne tehdit oluşturmuştur.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Kırgızistan Cumhuriyeti'nin toplumsal yapısına değinildiğinde nüfusunun %13'ünü oluşturan Özbek etnik grubu günümüzde ülkenin en büyük azınlık etnik grubu haline gelmiştir. 1990'lı yıllardan günümüze Kırgız-Özbek etnik gruplarının ilişkileri ve 2010'da Kurmanbek Bakiyev'in devrilmesinden sonraki dönemde iki etnik grup arasında çıkan şiddetli çatışma incelenecektir. Bunun yanı sıra, Kırgızistan'daki istikrarsızlığın ana unsuru olan devrimler ve bu devrimlerin gerçekleşmesinde küresel ve bölgesel güçlerin rolü kapsamında incelenecektir. Buna ilaveten, ülkede yaşanan Nisan Devrimi sonrası oluşan siyasi ayrılıkçılığı 2010 Kırgız-Özbek etnik çatışması bağlamında incelenecektir.

Bu çalışmanın amacı, bağımsızlığını kazanma sürecinde etnik çeşitliliğe sahip olan Kırgızistan'ın bu etnik çeşitlilik ve kültürel zenginliğini ulusal kimlik oluşturma sürecinde zedeleyici bir niteliğe büründürmüş ve önemli bir istikrarsızlık unsuru haline gelmiştir. Bu doğrultuda, ilk olarak etnik grupların siyasi istikrarsızlık oluşturmaları ve cumhuriyetin bütünlüğünü tehdit etmesi analiz edilecektir. İkinci olarak, Kırgızistan'daki Kırgız-Özbek ayrımcılığındansa güney-kuzey ayrılıkçılığı,

klancılık politikaları ve sosyal politikalar bu çerçevede araştırılacaktır. Sovyetler Birliği döneminde Kırgızistan'da yaşanan devrimler gelişen etnik çatışmanın nedenlerini ortaya koymaktır. Çatışmanın etnik ve siyasi bileşenleri incelenecektir.

2010 yılının Haziran ayında yaşanan etnik-çatışmalarda yüzlerce insanın hayatını kaybetmesi, ülkenin bütünlüğüne tehdit oluşturması, ekonomiyi aksatması, sosyal açıdan etnik gruplar arasında gerginlik yaşatması vb. açılardan önemlidir. Bu konuyu araştırmak istememin nedenlerinden biri olaya daha gerçekçi bakmamı sağlamaktır. Bu konuyla ilgili az sayıda Türkçe tez olmasından dolayı Türkçe literatüre önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmanın çerçevesi Kırgız-Özbek etnik çatışması olacak ve Kırgızistan'ın sosyo-ekonomik ve güvenlik politikası üzerinden değerlendirilecektir. Kırgızistan'ın Kırgız-Özbek etnik çatışmasındaki en büyük nedeni, bağımsızlıktan sonra Kırgızistan'da iktidarın rejim güvenliğine dayalı politika izlemesidir. Bu çalışma, Akayev ve Bakiyev dönemini temel almıştır. Kırgızistan'da yaşanan etnik çatışma bu dönemlerden sonraki sorunlu sosyo-ekonomik ve klancılık politikalarından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışma nitel bir çalışma olup, Kırgız –Özbek etnik çatışmasının nedenlerini araştıracaktır. Bu tez çalışması, Kırgız –Özbek etnik çatışmasını üç ana bölümde inceleyecektir. Çalışmanın birinci bölümünde Kırgızistan'ın siyasi tarihine ve sosyal yapısına yer verilmektedir. Bu doğrultuda Kırgız ulusunun oluşum süreci, Kırgızistan'ın Güney Bölgesinin konumundan kaynaklanan farklılığı (Fergana Vadisinde yer alması) ve etnik çeşitlilik bağlamında 1990'da yaşanan Oş Olaylarına değinilmektedir.

İkinci bölümde Kırgızistan'ın dış politikasındaki güvenlik kavramı ve Akayev'in iktidar süreci ele alınacaktır. Bu bölümde, Sovyetlerin dağılmasından sonra Kırgızistan'ın dış politikasının şekillenmesi ve bu bağlamda güvenlik kavramının algılanışı ve de Akayev iktidarının devrilişine değinilmektedir.

Üçüncü bölümde Kırgızistan'da siyasi krizin derinleşmesi ve İkinci Kırgız Devrimi sonucunda patlak veren etnik çatışmaya değinilmektedir. Sosyo-ekonomik sorunun derinleşmesi, dış politikadaki ikili tavır anlatılacaktır. İktidarın otoriter-klanlık sistemine dönüşmesi ve bunun sonucunda patlak veren ikinci Kırgız devrimi

ve bunu devam ettiren Kırğız-Özbek çatışması incelenecektir. Bu manada, Kırğızistan'ın sosyal yapısının önemli unsuru olan güney-kuzey ayrılıkçılığı araştırılmaktadır.

Sonuç kısmında da bu üç bölümün değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçlara yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'IN SOSYAL YAPISI VE SİYASİ TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.1.Kırgız Ulusunun ve Devletin Oluşumu

Kırgızlar 2200 yıllık tarihi olan Orta Asya ülkelerinin en eski etnik gruplarının arasında yer almaktadır. Bunun hakkında Çin tarihi kaynaklı yazılı bilgileri Vasily Barthold gibi araştırmacılar keşfetmişti. Kırgızistan'ın günümüzde yaşadığı bölge ile eski tarihi olaylar neticesinde Kırgız ulusunun oluşumu gerçekleşmişti. Kırgızların tarihi bu bağlamda uzun yıllara dayanmaktaydı. Antik ve Ortaçağ etnik Kırgızların Kırgız ulusu olarak birleştiği dönemdir. Bu dönemlerde Tanrı Dağları ve Güney Sibirya'daki Yenisey Havzasında yaşayan Kırgızları birbirinden ayrı olarak ele almak mümkün değildir. Çünkü bu bölgeler göçebe halkların göç akışıyla yakından ilgilidir. Bu noktada, tarihçiler arasında zıt fikirler oluşmaktadır. Araştırmacıların bir kısmı Kırgızlar Yenisey'den Tanrı Dağlarına göç ettiğini varsayarken, diğerleri Kırgızların asırlarca şimdiki Kırgızistan topraklarında başka unvan ile yaşadıklarını ve Tanrı Dağları'nın yerleşik halkı olduğunu varsayarlar. Bu bağlamda, Çokan Valihanov¹ ilk olarak Tanrı Dağları ve Yenisey Kırgızlarının ortak etnik bağlarının olduğunu somut kanıtlara dayandırmaya çalışmıştı. Daha sonra Valihanov ve Margulan Kırgız kabilelerinin politik ve ekonomik nedenlerden dolayı yüzyıllardır yukarıda belirttiğimiz bölgelerde göçebe hayat tarzını yaşadığı sonucuna varmıştı. Bu noktada, Kırgız ulusunun oluşumunun çıkış noktası üç ana bileşene dayanmaktadır. Birincisi, Avrasyalı-Tanrı Dağlarında yaşayan Türkçe konuşan yerleşik halk; ikinci grup, Güney Sibirya'nın Türkçe konuşan Moğol kabileleri, son grup ise Orta Asya'nın Moğolca konuşan kabileleridir.

Yüzyıllarca varlıklarını devam ettiren Kırgızlar Türk devletine bağlı Orhun bölgesinde bulunmaktadır. Kırgız kelimesi ilk olarak M.S.VIII yüzyılda yazılmış olan Orhun yazıtlarında geçmektedir.²M.Ö. II-I yüzyıllar arasında Tanrı Dağları ile Yenisey bölgesinde 'Ulluu Kırgız Kaganatı' (Kien- Kun bazı kaynaklarda böyle

¹ Kazakların ilk tarihçisi. Orta Asya halklarının önde gelen araştırma tarihçidir Manas destanını ilk yazan araştırmacı ve daha sonra Rusçaya çevirmişti.

² Kara, 2013, s.1751

geçmektedir; Büyük Kırgız Hanlığı) Barsbek İnançu Alp Bilge önderliğinde bağımsız Kırgız devleti kurulmuştu. Barsbek Kagan Orhun-Yenisey yazıtlarında açıkça adı geçen ilk Kırgız Devlet Başkanı'ydı. Barsbek, 7. ve 8. yüzyıllar aralığında Orta Asya'da siyaseten kritik bir dönemde Kırgızların başına geçmişti ve devletin bağımsızlığı için mücadele eden örnek bir başkan olmuştu. Bu dönemlerde Kırgız topluluğu bölgede güçlü bir devlet kurmuşlardı. Barsbek Kagan, komşuları ile iyi diplomatik ilişkiler yürütmüştü. Kırgızlar bu bölgelerde egemen halk olduğunu, bütünlük içinde bir devlette yaşadıklarını buradan görebiliriz. Bu devletin yıkılması Kırgızlar için büyük kayıp olmuştu ve bununla birlikte bölgede siyasi hâkimiyetlerini de kaybetmişlerdi. Bu dönemden sonra varlıklarını göçebe olarak sürdürmüşlerdir. Kırgızların devlet olma aşamasının tarihi ve gelişimi Barsbek Kagan'ın egemenlik için mücadelesi ve güçlü devlet kurması ile yakından ilgilidir.

Kırgızlarla ilgili ilk bilgiler M.Ö.201 yılında Çin kaynaklarında geçmektedir. Bu kaynaklar, Kırgızları, 'hyagas', 'keges' ve 'burut' gibi isimlerle tanımlamaktadır. 'Kırgız' sözcüğünün etimolojisiyle ilgili pek çok hipotez bulunmaktadır. Kırgızlar tarihlerini yazılı kaynaklardan ziyade sözlü olarak aktarmışlardı. Bu bağlamda, Kırgız kelimesinin ortaya çıkışıyla ilgili tahminler Kırgız mitolojisine de dayanmaktadır. Örneğin: kırk-kız(kırk kızdan oluşan aile);Kırgız-kırılğız, tügöngüs;(bu ifadelerin Kırgızca'daki telaffuzu Kırgız kelimesine benzemektedir. Anlamı ise kırk Oğuz (kırk kabilelerinden oluşan); yani iki hecenin birleşiminden meydana gelen Kırk (40 boy)+ız(-lar) anlamına gelmektedir. Vasily Radlov, 'Türk halklarının etnografyası' adlı eserinde 'kırk' ve 'yüz' kelimesinden ortaya çıktığını varsaymıştı. Kırgız tarihinin sözlü mirası olan Manas destanında Kırgız etimolojisiyle ilgili satırlar bulunmaktadır. Bu satırlar, kırk Türk kabilesini birleşmesinden türediğini belirtmektedir.

Kırgızların ırk yapısı ise Güney Sibirya'nın Moğol ırkı kapsamında sayılmıştı. Günümüzdeki Kırgızların genetik yapısı ise 13 yüzyılda şimdiki Kırgız topraklarında yaşayan yerel halkın görünümünden geliyordu. Fiziksel görünüşleri ise Güney Sibirya'ya dayanmaktaydı. Kırgız diliyse Türkçe konuşan halkların Kıpçak grubuna aittir. Dil ailesiyse Kırgız dili Altay, Kazak, Karakalpak, ve Nogay ile beraber yeni diller grubundadır. Kırgız ulusu ise üç ana kableden 'sol kanat', 'on

kanat', ve 'içkilik'ten³ oluşmaktadır. Sol kanat ve on kanat grubuna Kuzey, Merkez, güneydoğu ve Çin sınırındaki batı bölgesi ve Tanrı Dağları'nın eteğini kapsamaktadır. İçkilik grubuna ise Fergana Vadisini kapsamaktadır. Kırgızlarda soy ve soydaşlık kavramı günlük hayatta da çok önemlidir. 'Yedi Ata' yedi babası ve şeceresi ile ilgili geneoloji kavramdır. Bu kavram egzogami denilen bilim dalına denk gelmektedir. Göçebe halklarının akrabalar arasındaki evlilikleri için ve soyunu unutmaması için geliştirilmiştir. Kırgız topluluğunda hala devam eden yazılı olmayan bir kanundur. Bu kavram Kırgızların genetik saflığını korumuş ve biyolojik popülasyonun gelişmesine yardımcı olmuştur. Halk arasındaki geneoloji kavramı ataerkil göçebe geleneklerinden ortaya çıkmıştır. Şecere kavramı diğer amacı kabileler arasındaki ilişkilerde ve kabile yönetiminde önemli rol üstlenmiştir. Bu kavram 14. ve 15. yy. Kırgız toplumunda daha önemli hale gelmiştir.

14. ve 15. yy. Kırgız ulusunun oluşumunda keskin bir dönüm noktası olmuştu. Tanrı Dağları ve Altay bölgesinde yaşayan tüm göçebe halkların Timurid tarafından soykırıma uğraması ile ilgilidir.⁴Bu dönemde Tanrı Dağlarında bulunan Kırgızlar ve Kazaklar Timur kışkacından daha az zarar görmüşlerdir. Çünkü onlarda konsolidasyon yaşanmıştı. 15 yy.de Kırgız toplumu yeniden oluşmuştu ve günümüzdeki Kırgızistan topraklarından Moğolları çıkarmışlardı. Bu bağlamda, Kırgızlar ile Moğollar arasında 50 yıl süren bir savaşa neden olmuştu. 16.yy.nin ilk yarısı Kırgız ulusunun oluşumunun ilk dönemi olarak nitelendirilmektedir. Çünkü modern Kırgızların oluşumu bu dönemden sonra başlamıştı. Bu dönemde Kırgızistan'da etnik toplum anlayışı, bölgenin bütünlüğü, Kırgız dili yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu dönemde etno-Kırgızların nüfusu 300 bin civarındaydı ve Orta Asya'da kalabalık bir topluluktur. 16 yy. her etnik topluluk gibi Kırgızlar da etno-kültürel gelişiminin sonucunda değişimlere maruz kalmıştı. Ortaçağda olduğu gibi 16.-18. yüzyıllar arasında Kırgızlar genellikle hayvancılığa dayalı ekonomi oluşturmuştu; tarım ise Fergana, Talas, Çüi, Issyk-Kul'de daha yaygındı. Bu

³ İslam dinini tamamen kabul eden Kırgız kabileleri, ismi Araplar tarafından bizlerden biri anlamına gelmektedir, on ve sol kanat ise Araplar tarafından diğerleri diye adlandırılmış. Çünkü bu gruplar İslam dini tamamen kabul etmemiş ve günümüzde diğer bölgelerden güney bölgesinin daha muhafazakâr olduğu görülmektedir.

⁴ Osmonov, 2004, s.38

dönemde Kırgız topluluğu iki ana feodal, manaplar⁵ ve bukaralardan⁶ oluşmaktaydı. Bu dönemde Kırgız topluluğunda hukuki ve varlık adaletsizliği ortamı vardı. Feodal ilişkilerinin gelişmesi ile halkın onlara bağlılığı artmıştı. Bu bağlamda, feodallerin güçlenmesi ile Kırgız topluluğundaki saltanat gelenekleri giderek değişmişti ve yönetim feodaller tarafından belirlenmeye başlamıştı. Muhamed Kırgız, feodaller tarafından belirlenen bir isimdi. Muhamed Kırgız Moğol hanlarına karşı Muafiyet Savaşını düzenlemişti. Bu dönemde Moğollara karşı Kırgız ve Kazakların ittifak kurduğu çokça görülmektedir. Bu doğrultuda, Kırgızlar komşuları ile sadece savaş değil aynı zamanda diplomatik ilişkileri, ticaret, dostluk ilişkilerini de geliştirmişlerdi. Aynı dönemde, Kırgızistan'ın Güney bölgesi Fergana Vadisinde bulunan Hokand Hanlığı⁷ topraklarını genişletmeye başlamıştı ve Kırgızistan'ın kuzeyine doğru yayılmaya çalışmıştı. Bu minvalde, Kuzey Kırgızistan Rus İmparatorluğu'ndan yardımda bulunmuşlardı ve ilk kez Ruslarla diplomatik ilişkiler kurmuştu. 18. yüzyılda ise Kırgızistan Hokand Hanlığına dâhil olmuştu. Bu manada, güney ve kuzey Kırgızistan'ın Hokand Hanlığı dönemi ve iki farklı dönemi içermektedir. Bunun nedeni ise güney Kırgızistan'ın Hokand Hanlığının kuruluşundan beri bu Hanlıkta yer alması ve siyasi rol oynamasıdır. Kuzey Kırgızistan'ın ise Hokand Hanlığına karşı tutumu bu bölgede Hanlığın kalıcı olmaması ve sürekli protestolara sahne olması sadece kısa süreliğine Hanlığa dâhil olmasıydı. 1860'larda şimdiki Bişkek, Çüi, Almatı bölgelerinden Rusların desteği ile Hokand Hanlığını çıkarmışlardı. Rusya ile ilk siyasi ilişkileri kuran 'Bii'(bu dönemlerde Kuzey Kırgızlarda kabile liderlerine verilen unvan) Atake Baatır olmuştu. Atake Baatır, Sarbagış kabilesinin lideri olmuştu ve bu kabile günümüzde Başkent'in yakınında yaşayan halklardır. Bu anlamda, Kırgız-Rus ilişkileri sabit olmasa bile diplomatik ilişkilerin kurulmasında ilk adım atılmıştı. Hanlığın ekonomisinde tüccarlık çok önemliydi. Bu bölgede İpek Yolunun bulunması Hokand Hanlığı için stratejik öneme sahipti. Bu bağlamda, Kuzey Kırgızistan'da 1875'lerde Hokand Hanlığının gücünün zayıflaması ve Rus İmparatorluğunun Orta Asya'yı ele geçirmesi ile hanlık yıkılmıştı. XVIII. Yüzyılın başında Hokand Hanlığının yönetimine giren Kırgızlar, bu hanlıkta nüfusun önemli bir kısmını teşkil ettikleri

⁵ Kabile, aşiret yöneticisi daha zengin insanlar, bunlara kabile tarafından 'manap' ünvanı verilmişti

⁶ Feodallerden bağımlı olan halkın fakir kısmı

⁷ Bu konu birinci bölümün ikinci alt başlığında ayrıntılı incelenmektedir

için, başta ordu olmak üzere, devletin çeşitli kurumlarında söz sahibi olmuşlar, 1876'da Hokand Hanlığı ortadan kaldırıldıktan sonra da Rus hâkimiyetine girmek zorunda kalmışlardır. Ruslar Kırgızları hâkimiyetleri altına alınca onları daha önce yanlışlıkla Kırgız adını verdikleri Kazaklardan ayırt etmek için Kara-Kırgız olarak adlandırmışlardır.⁸ Bu değişimler Kırgızların Rus İmparatorluğuna dâhil olmasından önceki süreçti.

18. ve 19. yüzyılın ortalarındaki dönem Kırgız halkı için çok trajik dönemlerden biri olmuştu. Bu dönemlerde Kırgız topluluğu zorlu bir süreçten geçmektedir. Kırgızları tek bir devlete dâhil olmaksızın coğrafi koşullar nedeniyle farklı siyasi grupların etkisi altındalardı. 18. yüzyılın sonunda güney Fergana ve Pamir bölgelerinde yaşayan Güney Kırgızlar Hokand Hanlığına tamamen dâhil olmuştu ve bu Hanlıkta yerleşik halk statüsündeydi ve yönetimlerde yer alıyorlardı. Kuzey Kırgızlar ise kabileler halinde yönetiliyordu. Bu süreçte, Kırgızistan topraklarının dışında Özbekistan, Tacikistan, Afganistan topraklarında da etnik Kırgızlar bulunuyordu. Kuzey Kırgız kabilelerinin bazıları kendi iradeleri ile Rusya'ya dâhil olmayı kabul etmişlerdi. Rus İmparatorluğunun Orta Asya bölgesini işgal etmesi Kırgızistan topraklarının bazı bölgelerinde anlamlı değildi. Çünkü Rusya'ya kendi iradeleri ile dâhil olan kabileler de bulunuyordu. Orta Asya bölgesini işgal ettikten sonra bu bölgeyi Türkistan diye adlandırmıştı ve Rus askeri yönetimini kurmuştu. Bölgenin idari işleri askerler tarafından gerçekleştirilmişti. Rusya'nın Türkistan bölgesine yerleşmesi zaman zaman çatışmalara yol açmıştı. Bunun nedeni ise Slav kökenli göçmenlerin Kırgızistan'daki tarıma uygun, verimli toprakları ele geçirmesi yerleşik halkı öfkelenmişti.

Rus İmparatorluğu Türkistan bölgesine Slav kökenli çiftçileri göçe teşvik etmesiyle Rusya'daki tarım ve toprak paylaşım politikası sorunu ve bölgedeki tarıma uygun, verimli yerlere el koymak için geliştirmişti.⁹ Bu noktada, Rus İmparatorluğunun genel nüfus sayımında Rus göçmenleri gelmeden önceki Türkistan nüfusu 5 milyon 281 olmuştu. Bu sayı, 1916'da ise 7 milyon 100 bine yükselmişti.¹⁰ Bu bölgede çeşitli etnik gruplar bulunuyordu. Onların büyük bir kısmını Türk

⁸ Kara, 2013,s.1752

⁹ Osmonov, 2004

¹⁰ Djumanaliyev ve diğerleri, 2016, s.109

halkları: Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Türkmenler, Karakalpaklar ve diğer gruplar ise Tacik, Dunganlar oluşturmaktaydı. Slav göçmenlerin gelmesi bu bölgeyi etnik açıdan daha da karmaşık hale getirmişti. Slav çiftçileri bu döneme kadar Hükümetten bağımsız göç etmeye başlamıştı. 1886'dan sonra Rus İmparatorluğu tarafından Türkistan'a göç ' sadece köylerde yaşayan Slav kökenli çiftçi halka' izin verilmişti. Buna ilave Rus askerleri ve aileleri Hükümet tarafından izin almak zorunluluğu şartıyla göç etmeye izin çıkmıştı.¹¹ Rus çiftçilerinin bu bölgeye yerleşmesi yerleşik halklar ile anlaşmazlıklar yaşanmasına neden olmuştu. Çünkü bu döneme kadar tarıma uygun yerlerde yerleşik halk yaşıyordu ve göçmenlerin gelmesi onların verimli topraklarından ayrılmasına yol açmıştı. Hükümetten bağımsız göçmenler ve hükümete bağlı olarak göç eden çiftçiler Türkistan bölgesine düzensiz bir şekilde yerleştirilmişti. Yerleşik halk topraklarını kaybetmişti. Rus göçmenlerin hukuk ihlalleri, yerleşik halkın topraklarını ele geçirmesi zaman zaman silahlı çatışmaya neden olmuştu. Bu sorunları Rus askeri yönetimi yerleşik halkın çıkarlarını dikkate almaksızın çözmeye çalışmıştı. Rusya'da gelen çiftçiler Rus köyleri oluşturmuştu ve grup halinde yaşıyorlardı. Bu sorunlar giderek etnik çatışma niteliğinde yaşanmaya başlamıştı. Rus İmparatorluğu, göçmenleri korumak için silahlandırmaya başlamıştı.

Rus İmparatorluğunun Orta Asya'da yürüttüğü sömürgeci siyaset, Orta Asya halklarının topraklarının Ruslar tarafından alınması ve Birinci Dünya savaşının etkilerinden kaynaklanan durum Orta Asya'da yaşayan halkları isyan ettirmişti. 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı sömürge siyasetinde yaşayan halklara yoksulluk getirmişti. Rus hâkimiyetindeki Türkistan bölgesinin tamamı ve onun içinde yaşayan Kırgızları ağır siyasi ve sosyo-ekonomik krize sokmuştu. Rus İmparatorluğu tarafından daha önce uygulanan vergiler beş katına çıkartılmıştı. Bölge halklarının çiftçileri arazi vergisi için kazancının %10'unu ödemek zorunda kalmıştı.¹² Yerleşik halkların gıdaya olan ihtiyacı giderek artmıştı. Kırgızistan'da yaşayan halkın yoksulluğuna yeni düzenlenen vergiler büyük ölçüde neden olmuştu. 1915'e gelince bu bölgede savaş vergisi uygulanmaya başlamıştı. Bunun haricinde, yönetim sisteminin düzenlenmesi, seçimler gibi konularda halktan para toplanmıştı. Bu giderler, hükümet vergisinden de ağırdı. Bu dönemlerde çeşitli bahanelerle

¹¹ Brusina, 2001, s.26

¹² Džumanaliyev ve diğerleri, 2016, ss.117- 123

yerleşik halkın topraklarına el konulması artmıştı. Türkistan general- gubernatoru Rus İmparatorluğuna gönderdiği mektupta: Türkistan bölgesinde en çok Kırgızları arazi kullanım hakkı aşağılayıcı şekilde oluştu' yazılmıştı.¹³ Rus göçmenlerinin çoğalışı Kırgızların arazilerinden ayrılışı anlamına geliyordu. Rusya'nın Birinci Dünya Savaşına girmesi ona bağlı sömürge halklarının sosyo-ekonomik hayatını büyük ölçüde etkilemişti. Rusya savaşındaki günlük hayatı ihtiyaçlarını sömürge ülkelerinden karşılamıştı. Bu bağlamda, 1916'daki sosyo-ekonomik sorunlar hakkında Jusup Abdrahmanov¹⁴: 'Kırgızların arazilerine el konulup, Kırgızlar yarı açlıkla yaşamışlar ve neslinin tükenmesine neden olacak kadar yokluk içindelerdi' diye eserlerinde belirtmişti. Rusların koloni siyaseti Kırgızları arazilerinden ayırarak ve çiftçilik yapmalarına engel oluşturmuştu. Sömürgeci Rusların izlediği bu politika Kırgız halkını tahrik etmişti. Rusların Birinci Dünya Savaşına katılması Türkistan halkının yoksulluğunu hızlandırmıştı. Bu sorunlar Rus İmparatorluğuna olan karıştlığı arttırmıştı. Türkistan halkının özgürlük ayaklanmasına 1916'daki emri neden olmuştu.

Türkistan halklarının Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin büyüklüğü ve gücü, Rus İmparatorluğunu endişelendirmişti. Rus sömürgeci hükümet kendisinin sömürge bölgesini kaybetmek istemiyordu. Bu ayaklanmayı mümkün olduğu kadar çabuk güç kullanarak bastırmaya yönelmişti. Bu manada, general-gubernator olarak A. Kuropatkin'in¹⁵ yönetime almıştı. Kuropatkin yönetime gelir gelmez Türkistan bölgesindeki protestoları bastırmaya başlamıştı. Halkın yoğun olduğu Fergana bölgesini ilk olarak bastırmıştı. Kırgız halkının tarihindeki trajik olaylardan biri de 1916 yılında yaşanan 'Ulu Ürkün' ve Ulusal Kurtuluş Hareketi sayılmaktadır. 1916'daki Kırgız halkının Özgürlük için ayaklanması Rus İmparatorluğun sömürge siyasetine karşı Ulusal Kurtuluş Harekatı diye adlandırılmıştı. Bu harekât şiddetle bastırıldıktan sonra Kırgızlar çaresizce Çin'e

¹³ Abdrahmanov, 1993, s.27

¹⁴ 1901 yılında Isyk_kul Oblastında manap ailesinde doğulmuştu. 1916 Ulusal Kurtuluş Harekâtının katılımcısı ve halk ile Çin'e sığınmıştı. 1924'te Kara-Kırgız Otonom Cumhuriyetinin kurucu lideri olarak bilinmektedir. İlk Kırgız aydınlarının belirgin temsilcisi. Rus eğitilmiş aynı zamanda araştırma tarihçi olarak bilinmektedir. J.Abdrahmanov liderliğinde ilk Kırgız Otonom Oblast kurulmuştu. Eserleri gerçek olaylar neticesinde yazılmıştı(günlük). Günümüzde Kırgızistan'ın başkentinin ana sokaklarının birinde ve birçok sosyal alanda isimi verilmiştir.

¹⁵ Kuropatkin aşırı milliyetçi, general emir subayı, adjutant, olarak ünlüydü. Mutlak güce sahipti, daha önce Türkistan bölgesini işgal etmede başarılı olmuştu ve bölgeye hâkimdi

sığınmışlardı. Ürkün kavramı ayaklanmadan sonra yenilgiye uğrayan halkı Çin'e kaçarken acımasızca cezalandıran eylemler için kullanılmaktadır. Halk ayaklanma sırasında ağır kayıp vermişti ve bununla kalmamıştı Çin'e kaçarken bile cezalandırıcı güçler tarafından takip edilerek öldürülmüştü. Bu bağlamda, Jusup Abdrahmanov: '...hayvanları avladığı gibi yaşlı, kadın, çocuk olduğuna bakmaksızın avladılar. 'Ürkün' Rus İmparatorluğunun tarihindeki en acımasız kanlı eylemlerin biri olmuştu' diye 'Kırgızların 1916'daki ayaklanması' eserinde yazmıştı. Rus İmparatorluğunun sömürgeci politikasına karşı Kırgız halkının protestoları şiddetli geçmişti. Bu konudan Sovyet zamanında söz etmek pek mümkün olmamıştı. Sovyet Birliği dağıldıktan sonra etno-milliyetçiler tarafından yeniden ele alınmış ve anıt dikilmişti. Sovyet döneminde bu konuda yazılan bilgiler ve anılar Sovyet ideolojisine göre düzenlenmişti. Protestocuların liderlerine göre hiçbir bilgi verilmemesin nedeni ise liderlerin eski kabile yöneticileri ve manaplar olmasıydı. Bu hareketin liderlerini sömürgeci olarak karalamışlar ve cezalandırmışlardı. Ancak, bu ayaklanma halk tarafından olsa bile bunu düzenleyen ve liderlik yapan birilerinin olması doğal bir görüntüdür. Bu nedenle, 1916'da Ulusal Kurtuluş Hareketinde liderlerin olduğu söylenebilir. 1916 Ayaklanmasının itici gücü halkın olması bu hareketi Ulusal Kurtuluş Hareketi olarak adlandırmıştı. Rus İmparatorluğunun kendisine bağlı halklara karşı izlediği sert politika Birinci Dünya Savaşının öncesine dayanmaktadır. Rusya'nın sömürgeci siyasetine karşı Orta Asya halkları tepkilerini göstermeye başlamıştı. Özellikle 25 Haziran 1916'da Nikolay II Orta Asya halkları ile ilgili verdiği emir Orta Asya'da protestocuların birleşmesine neden olmuştu. Bu emir, Birinci Dünya Savaşında Rus askerlerin geri cephesinde çalışmasıyla ilgilidir. Bu emirde 19-43 yaş aralığında Türkistan bölgesindeki yerleşik halkın erkeklerin geri cephede çalışmasının zorunlu olduğunu göstermişti.¹⁶ Bu durum, Orta Asya'da kitlesel protestolara yol açmıştır. Rus İmparatorluğunun eski Savunma Bakanı A. Kuropatkin'in geri cephedeki işlere çiftçi değil göçebe halkların gelmesini istemesi Kırgız ve Kazakların silahlı isyanına neden olmuştu. Çünkü bu bölgede Kazaklar ve Kırgızları kastetmişti. Bu nedenle, Güney Kazak ve Kuzey Kırgızlar emire sert tepki vermişti. Nikolai II emrine yanıt vermek için gizli toplantılar yapmışlar ve protesto düzenlemeyi planlamışlardı. Çocuklarının Rus askerlerinin geri cephesinde

¹⁶ Džumanaliev ve diğerleri, 2016, s.124

çalışmasını istemeyen halk protesto etmeye mecbur kalmıştır. Bu protestoları düzenleyen kişiler ise Kırgız ve Kazak kabilelerinin liderleri ve nüfuzlu isimlerinden oluşmaktaydı. Nitekim bu konuda Kırgızların veya Kazakların tamamı aynı fikirde değildi. Bu ayaklanma halkın yenilgisi ile sonuçlanmıştı. Rus askerleri daha modern silahlara sahipti ve bazı kabileler kendi çocuklarını korumak için protestocuları sırtından vurmuştu. Protestocular, Ruslar tarafından en ağır şekilde cezalandırılmıştı. Bu olaylardan sınırdaki bazı kabileler Çin'e kaçmayı başarmıştı ancak yolda soğuktan, açlıktan ve Rus askerlerinden kaçan insanlar hayatlarını kaybetmişti. Bu ayaklanma yenilgiye uğramasına rağmen tarihteki anlamı büyüktür. Ayaklanma sırasında Kırgız halkı Kurtuluş için deneyim sahibi oldu. Ayaklanma Kırgız halkının özgürlüğü seven toplum olduğunu göstermişti. Bundan sonraki tarihte özgürlük için halkın gösterdiği cesaret görülmektedir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliğinin de kurulmasında da protestolar ortaya çıkmıştı.

Rusya'da Bolşevikler partisinin yönetimi ele geçirmesi ile Kırgızistan'da da Bolşevik yönetimi kurulmaya başlamıştı. Bu süreç Kırgızistan'da kolay geçmemiş ve üretici güçlerin zayıflığı, sanayi proletaryasının az oluşu, Sovyet Birliğinin kuruluşunu zora sokmuştu. Özellikle, Rusların Kırgızlara karşı yürüttüğü sömürgeci politika Ruslara karşı düşmanlık oluşturmuştu. Kırgızistan topraklarında Sovyetler Birliği ilk kez Fergana Vadisinde bulunan Sülüktü ve Kızıl-Kıyada kurulmuştu. 1918 yılın sonunda Fergana Vadisinin tamamında Sovyetler Birliği kurulmuştu.

Orta Asya bölgesinde Bolşeviklerin güçlenmesi ile Türkistan adıyla Sovyet Hükümeti 1917-1918 yılları arasında kurulmuştu. Kuruluş süreci bölgedeki siyasi güçlerden etkilenmişti ve farklı koşullarda gerçekleşmişti. 1918'de Türkistan Otonom Cumhuriyeti açıklanmıştı, ancak bu hükümete karşı protestolar başlamıştı. Yeni Hükümetin kurulmasından birkaç ay sonra Fergana bölgesinde protestolar başlamıştı ve protestolar diğer bölgelere de sıçramıştı. Sovyet Hükümeti kuruluş sırasında bölgede çeşitli sorunlara neden olmuştu. Bu sorunlar Rus İmparatorluğunun sömürgeci politikasının uzantısı olarak algılanmıştı. Bu hükümet eski yönetim sisteminin yöneticilerine, zenginlere, tüccarların mallarına el koymuştu. Bu yıllarda Türk milli aydınları ortaklaşa Türk-Tatar devletini kurmak için çaba göstermişlerdi ve mutlak bağımsız olması için faaliyet göstermeye başlamışlardı. Bu aydınlar Türk-

Müslüman Federasyonunu ana ideoloji olarak gösterdikleri için Türk halklarının Devletinin kuruluşuna olan girişimleri Sovyet Hükümeti tarafından Pan-Türk ve Pan-İslam ve burjuva-milletçi olarak algılanmıştı.¹⁷ Bu dönemde Kırgızistan'ın Kuzey bölgesi Yedisu ve Sır-Derya Oblastına ve Güney bölgesi Fergana, Semarkand Oblastına dâhil olmuştu ve Türkistan bölgesinin içinde dağınık olarak yerleşmişti. Kırgızlar bu süreçte Türkistan halkının %13'ünü oluşturuyordu.¹⁸

Sovyet Hükümetinin serbest ticaret, kişisel mülkiyet politikası halkın daha zengin tabakasını, çiftçileri, tüccarları memnun etmemişti. 1918 bahar aylarında Kırgızistan'ın Kuzey bölgesinde Sovyetlere karşı protestolar başlamıştı. Protestocular Rus, Ukraynalı, Kazak, Kırgız tüccarlar ve çiftçilerdi. Buna Rus İmparatorluğunun askerleri de dâhil olmuştu ve sonrasında bu askerler protestolara liderlik yapmışlar ve geniş kapsamda protestolar düzenlemişlerdi. Bölgedeki kaos durumu ve siyasi ayrımcılık ülkedeki iç savaşa neden olmuştu. Sovyet Hükümeti bu savaşları durdurmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştu ve protestocuların bir kısmını kendi taraflarına çekmiş ve diğer büyük bir kısmını ise güç kullanarak bastırmıştı. 1919 yılının ortalarında Sovyet Hükümeti bu protestocuları eski yönetimin yandaşları olarak adlandırmış ve halka karşı harekât düzenledikleri için onları 'basmaçı' diye karalamıştı. 'Basmaçı' sözü eski Türkçede 'basmo'-yani saldırı anlamına gelmektedir. Sovyet Hükümeti bunu karalamak niyetinde soygun, yağmalama anlamında kullanmıştı. Son dönemlerde protestocuların asıl amacının dışında yaptıkları eylemler halka karşı şiddete dönüşmüştü. Oysa basmaçılığın ilk dönemi Türkistan aydınlarının Bağımsız Türk Cumhuriyetini kurması olmuştu. Kırgızistan bakımından bu eylemler Kırgız Cumhuriyetinin kurulması için atılan ilk adımlar olmuştu. Bu anlamda, Kazaklardan ayırt etmek için 1926 yılında Kara Kırgız Otonom Cumhuriyeti kurulmuştu. Bu manada, Kırgızların aydınları ve önde gelen isimleri 'kara' kelimesinin aşağılayıcı olduğunu öne sürdüler ve bunun için aşırı milliyetçi diyerek zulme uğradılar. 1936 yılında ise Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırıldı. Sovyet döneminin totaliter rejiminde, Kırgız halkının geçmiş tarihi ve kadim zamandaki devleti yok sayılmıştır. Sovyetler ise Kırgızların devrimle birlikte ilk kez devletlerine kavuştukları propagandasını

¹⁷ Djumanaliyev ve diğerleri, 2016, s.186

¹⁸ Osmonov, 2004, s.86

yapıyorlardı.¹⁹ Oysa Kırgızlar bu topraklarda bağımsız olarak göçebe hayat sürmüşlerdi ve zaman zaman Bağımsız Devlet kurmuşlardı. Kırgızistan'ın sosyal yapısına dair detaylı bilgi bu bölümün ikinci kısmında anlatılacaktır. Ancak bu konuya geçmeden önce Güney Kırgızistan'ın yapısının anlaşılmasına ihtiyacı vardır.

1.2.Güney Kırgızistan'ın ve Fergana Vadisinin tarihi ve sosyal yapısı

Güney Kırgızistan Kırgızistan'ın güneyi Orta Asya'nın şimdiki Kırgızistan'ın, Tacikistan'ın ve Özbekistan'ın bölgelerini kapsayan Fergana Vadisinde bulunuyor. Orta Asya tarihinde Fergana Vadisi önemli rol oynamıştır. Orta Asya'nın merkezinde yer alan Fergana Vadisi Tanrı Dağları ve Alay dağlık alanları arasında uzanan büyük bir alandır. Bölge konumu itibariyle Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan cumhuriyetlerinin topraklarının ortasına denk gelmektedir. Bu bakımdan bugün, yaklaşık 300 km uzunluğunda ve 100 km eninde bir bölge olarak Kırgızistan'ın güneyini, Özbekistan'ın doğusunu ve Tacikistan'ın kuzeyini kaplamaktadır. Bu kadar girift ve üç farklı cumhuriyetin topraklarını ve insanlarını barındıran alan haritadan görüldüğü gibi etnik yapısı da oldukça karmaşıktır.

Şekil 1: Fergana vadisinin mevcut haritası

Kaynak: Central Asia, Nelles Map, München

¹⁹ Kara, 2013,s.1753

Kırgızistan Cumhuriyeti'nin topraklarında ve özellikle güney bölgesinde eski zamanlara ait ilk insanların yaşadıkları mağaralar, dağ kayalarında yazılmış olan nadir görülen runik yazıları, dağlara çizilen resimler, taş heykeller ve orta çağ özelliği taşıyan savunma kalelerine rastlanmaktadır. Eski zamanlardan bugüne kadar Fergana Vadisi farklı medeniyetlerin ve tarım, sanat, maddi ve manevi kültürün merkezi olmuştur. Dolayısıyla, her zaman değişik problemleri, itiraz ve çatışmaların da merkezi olmuştur. Karlı dağlar, nehir suları ve muhteşem doğası bölgedeki halkların karakteri üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Büyük İpek Yolu üzerinde yer alan Kırgızistan Batı ve Doğu dünyasının arasında ticareti ve kültürel gelenekleri bulundurmaktadır. Bu kombinasyonun yanı sıra seksenden fazla etnik grupla barış ve dostane ilişkiler gütmektedirler. Fergana Vadisi ticaretin, kültürün ve sanatın da merkezi olmuştur. Bu bölgede sanat göçebe bir yaşam tarzının doğası gereği gelişmişti. Bölgenin verimli toprakları ve doğası, hem tarıma hem hayvancılığa uygun olduğu için el sanatlarının da çok gelişmesine destek olmuştur. Bölge halklarının hayatlarında tekstil sektörü çok önemli olmuştur. Bu sektörde; deri, yün, ipek, pamuk kumaşlar kullanmışlardır. Kırgızlar el sanatlarında geleneklerine uygun şekilde renk, çizim, sembollerini kullanarak kendilerini çok geliştirdiler. Kırgızlar ayrıca gümüş takılar yaparak özel teknikler bulup bunu bugüne kadar geliştirdiler. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin tarihi ve kültürü 80'den fazla etnik grubu bir araya getiren çok yönlü bir kültür haline gelmiştir.

Şekil 2: 1926 Orta Asya haritası

Kaynak : 'Atlas des Peuples d' Orient', La Découverte, 1993

Fergana Vadisi tarihi boyunca çatışmalara tanıklık etmiş bir coğrafyadır. Bölge ülkeleri arasında SSCB'nin dağılmasıyla başlayan ve müzakerelerde çözüme ulaşamayan anlaşmazlıklar ve karşılıklı toprak talepleri vardır. Sınır üzerinde yaklaşık 58 noktada sınır anlaşmazlığı vardır. Bu anlaşmazlıklar 1924-1936 yılları arasında keyfi çizilen ve bölgeye hâkim olmak için kendisine bağlı kılan politikalarının sonucudur.²⁰ Vadide bulunan Sugd bölgesi Tacikistan'a; Oş, Batken ve Celalabad şehirleri Kırgızistan'a; Andican, Namangan ve vadiye adını veren Fergana şehri ise Özbekistan'a aittir. Orta Asya'daki konumu itibari ile oldukça kritik bir bölgede bulunan Fergana Vadisi 10 milyon insana ev sahipliği yapmaktadır. Bu, Orta Asya nüfusunun yaklaşık beşte birine denk gelir. Böylece Fergana Vadisi Kırgızistan'ın nüfusunun %50'sini, Tacikistan'ın %30'unu ve Özbekistan'ın nüfusunun yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır.²¹ Bu bölge aynı zamanda onu paylaşan üç devletin tarımsal ve sanayi üretiminin de büyük bir kısmını karşılamaktadır. Bu bölge sadece üç farklı cumhuriyeti kendi içinde bulundurulmasının ötesinde Afganistan'a ulaşımın kolaylığıyla ve sınır güvenliğinin zorluğu nedeniyle terörizm ve uyuşturucu kaçaklığı bölgede yaygındır. Bu faktörler dolayısıyla, dış güçlerin de ilgisini çekmektedir. Fergana Vadisi'ndeki etnik çeşitlilik, yeraltı ve yer üstü kaynakları bölgeye huzur ve kalkınma getirmek yerine bölge ülkelerinin politikaları nedeniyle bu bölgeyi bugüne kadar güvenlik ve istikrardan uzak bir bölge haline getirmiştir.

M.Ö. bin yılında Fergana Vadisi'nde yerleşik halk bulunmaktaydı. M.Ö. 2.yy.'da Vadinin orta ve doğu kısmında, Çin kaynaklarında Davan (Dayuan), Hint-İran kaynaklarında ise Pargan (Parkan) adı verilen bir ortak devlet kuruldu. Davan'da (Pargan) yaşayan halkların dili, Sogdian, Parthian'a yakındı. Devletin başında, yaşlılar konseyi tarafından atanan ve görevden alınan bir hükümdar vardı. Bu dönemde Davan cumhuriyeti ile tanınan bu bölge maddi ve manevi bakımdan önem arz etmektedir. Bu bölge tarım, hayvancılık, ticaret ve sanatın gelişmiş olduğu bölgedir. İpek yolunun önemli noktalarını bulunduran bu bölge stratejik konumu bakımından her zaman ön planda olmuştur. Tarihleri M.Ö.201 yılına kadar giden ve varlıklarını günümüzde bağımsız devlet olarak devam ettiren Kırgızlar da bu bölgede

²⁰ Arı, 2010, s.25

²¹ Djalili, ve Kellner, 2009, s.295

önemli bir konumuna sahiptir ve Orta Asya'daki en eski ulus olarak tanınmaktadır. Kırgızlar günümüze kadar Altay, Orta Asya ve Sibiry topraklarında bazen göçebe olarak, zaman zamanda ulus devlet olarak varlıklarını sürdürmüştür. Eski zamanlardan beri, Fergana Vadisi'nde birbirini takip eden ancak etnik ve politik olarak farklı yapılar olsa da her zaman bütünleştirici bir devlet varlığı bulunmuştur.

Fergana Vadisi topraklarının şimdiki üç cumhuriyet birleştirmesinin önemi Hokand Hanlığı'nın bu bölgede bulunması ve varlıklarını Rus İmparatorluğu gelene kadar sürdürmesidir. 1709'da Hokand Hanlığı bu bölgede kurulmuştur. Fergana Vadisi'nde yaşayan Kırgız, Kıpçak, Özbek göçebe feodallerin yardımıyla yönetime Shahruh Bii gelmişti. Rus tarihinde Shahruh Bii, Min klanından olduğu için Hokand Hanlığı Özbeklere ait olduğu ileri sürülmüştür. Shahruh Bii'nin Temur hanın torunları olduğu tarih kitaplarında geçmektedir. XVIII yy. başında Hokand Hanlığı'nın yönetiminde Kırgız Akboto Bii önemli bir konuma gelmiştir. Akboto Bii, Hokand Hanlığı'nın kurucusu Shahruh Bii'nin kızıyla evlenmişti. Göçebelerin adetlerinde sadece güçlü yönetici rakip güçlü yöneticinin kızıyla evlenebilirdi. Dolayısıyla, Shahruh Bii'nin yönetime gelmesi için Kırgız olan Akboto Bii'nin desteği önemli olmuştur. Hokand Hanlığı'nı zaman zaman Kırgız, Kıpçak, Özbek Bii'leri yönetmişti. Kırgızlar bu hanlıkta nüfusun önemli kısmını teşkil ettikleri ve hanlığın kuruluşunda önemli rol oynadıkları için başta ordu olmak üzere devletin çeşitli kurumlarında söz sahibi olmuşlardır. Bu bölgede bulunan Kırgızlar Hokand Hanlığı'nın sonraki yıllarda da genişlemesine, siyasi ve ekonomik olarak büyümesine ve dışardaki düşmanlara karşı önemli rol oynamışlardır. Hokand Hanlığı'nın kuruluşundan yok oluşuna kadar yönetimde bulunarak etkin bir görev üstlenmişlerdir. XVIII yy. ikinci yarısında Hokand Hanlığı'nın siyasi durumu çok zayıflamıştı. 1873-1876 yılları arasında Güney Kırgızistan'da iki kez yaşanan halk ayaklanmasına Kırgız, Özbek, Tacik halkları kitle halinde katılmıştı. Halk hem Hokand Hanlığı'na hem Rus askerlerine karşı ayaklanmıştı. Bu dönemde Kırgız halkı ve Kırgız Bii'leri eskisi gibi Hokand Hanlığı'nın siyasi yapısında aktif rol almıştı. Hokand Hanlığı'nın siyasi istikrarsızlığına iç karışıklıklar, tekrarlanan halk ayaklanmaları, sık sık değişen yönetim neden olmuştu. Bunun sonucunda, Ruslar Fergana Vadisi'nin Güney Kırgızistan'ı işgal etmesini kolaylaştırmıştı. 1865'da Hokand Hanlığı'nın büyük Taşkent şehrini Rusların kontrolü altına girmiştir.

Stratejik konumu önemli olan şehri kaybedince Hokand Hanlığı çok zayıflamıştı ve büyük güç kaybı yaşamıştı. Bundan sonra, Hokand Hanlığı'nın yönetimi Fergana eyaleti ve Pamir-Alay toprakları ile sınırlı kalmıştı. Taşkent şehrini kaybetmek yönetimi zayıflatmıştı. Rus generalleri savaşı daha fazla sürdürmeye ve Hokand Hanlığı'nı tamamen yıkmaya cesaret edemediler ve bir süreliğine savaşı durdurdular. Yeni general derecesini alan N.D. Skobelev Hokand Hanlığı'nı tarihe gömmeye çok istekliydi ve şiddetli bir savaş sürdürdü.²² Sonuçta, 8 Şubat 1876'da N.D.Skobelev tarafından fiilen fethedilmişti. Hokand Hanlığı ortadan kalktıktan sonra Rus hâkimiyetine girmek zorunda kalmıştı. 1876'da güney Kırgızistan'ın tamamını Rusya fethetmişti. Kral II Aleksandr, Hanlığın sonlandırılması kararına ve Fergana Vadisi'nin kuruluşuna ön ayak olan antlaşmayı 19 Şubatta imzaladı. Hokand Hanlığı'nın yerine Fergana Vadisi'ni kurdular ve elde ettiği başarılarından dolayı yönetime General N.D.Skobelev gelmişti. Bu dönemden sonra 1917 Bolşevik İhtilali ile beraber yönetim el değiştirmiştir. Kırgız halkı doğrudan bu hanlığın oluşmasında katkıda bulunmuşlar ve sonuna kadar savaşmışlardır. Orta Asya'da 167 yıl varlığın sürdüren Hokand Hanlığı nihayetinde Kırgız Devletinin oluşumunda önemli bir parçası haline gelmiştir.

1917 yılından sonra Bolşevikler yönetimi ele almışlardı. Bolşevik partisinin ilk kanunları kabul edilmişti. Kabul edilen bu kanunlar ise barış ve toprak konusunda olmuştur. Rus İmparatorluğu ile olan ilişkilerinden dolayı Orta Asya'da Sovyetlerin kuruluşu zor süreçlerden geçmişti. 1918-1920 arasında iç savaş başlamıştı. Sovyetlere karşı eski yöneticiler ve feodaller karşı karşıya gelmişti. Feodallere emperyalist ülkeler ve özellikle İngiltere destek vermişti. Onlar bu direnişe siyasi renk vermek adına Panislamizm ve Pantürkizm ideolojisini kullanarak dâhil olmuşlardı.²³ Sovyetler ilk teşkilatlarını Taşkent'e kurmuştu. Bu teşkilatın Taşkent'te olması güney Kırgızistan'da Sovyetler birliğinin kurulmasını kolaylaştırmıştı. Bolşevizm'in gelişi ile dil, din, örf ve adetlere de yasaklama gelmişti. Sovyet döneminin totaliter rejiminde, Kırgız halkının geçmiş tarihi ve eski uygarlık zamanındaki devletler ve tarihi yok sayılmıştır.²⁴ Sovyetler, Kırgızlara Bolşevizm'in

²² Omurzakov, 2012

²³ Osmonov, 2004,ss.92-123

²⁴ Omurzakov, 2012,s.71

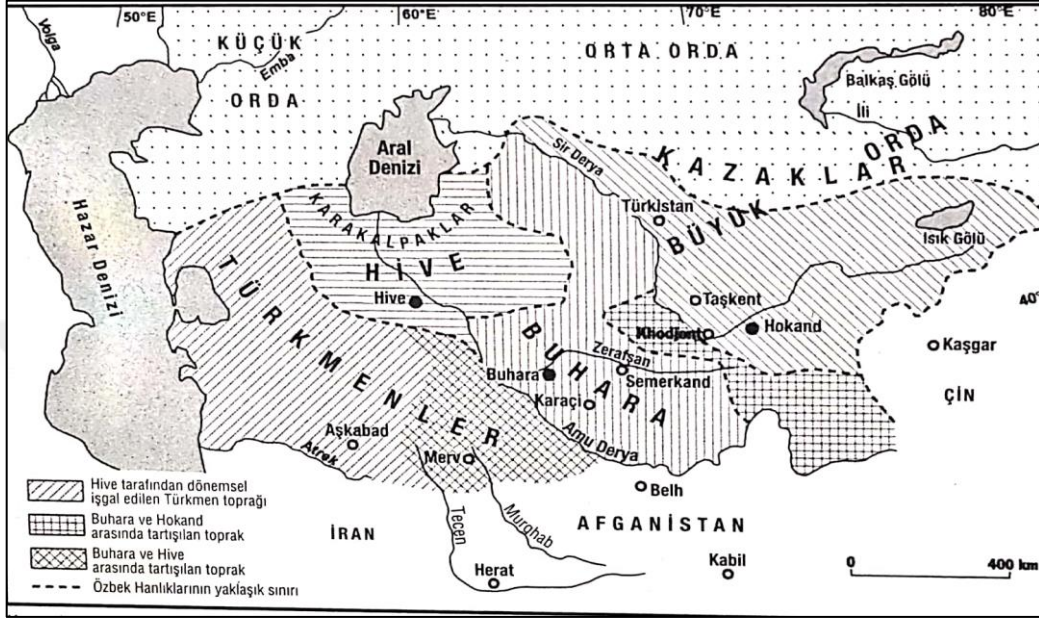
gelişi ile ilk kez devlet statüsüne kavuştuğunu varsayıyordu ve bunun propagandasını yapıyordu. Nisan ve Mayıs 1918'de Rusya ilk özerk Cumhuriyeti ilan etti. Bu Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti idi. Sovyet iktidarı kurulduktan sonra uzun zaman Kırgızlar Türkistan Özerk Cumhuriyeti'nin çeşitli bölgelerinde dağınık halde yaşam sürdüler. Sovyetlerin kuruluşundan itibaren yaptığı ilk iki deklarasyondan birisi toprak konusuydu. Bu dönemde Kırgızların toprakları dağınık haldeydi. Kuzey tarafı Türkistan bölgesinin Yedisu ve Sır Derya bölgesine; güney tarafı ise Fergana ve Semerkant bölgesine dâhildi. Devrimin ilk yıllarında (1917-1920) Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde(TASSR) Kırgızların sayısı 809.524 idi ve bölge halkının %13.5'ini oluşturuyordu.²⁵ Böylece Kırgızlar Türkistan'ın farklı bölgelerinde azınlıkta kalan etnik grup haline geldi ve onların kültür ve çıkarları çoğu zaman hesaba katılmadı. Kırgızlar Özbek ve Kazakların arasında kaldılar. Bunun sonucunda, Kırgız halkında ayrımcılık yapıldığı söylemler başladı. Güneydeki Kırgızları “yarı Sart”²⁶, kuzeyde Kazaklarla sınırdaş yaşayan Kırgızları “yarı Kazak”²⁷ diye adlandırmaya başladılar. Sovyet iktidarının kurulduğu yedi yıl boyunca Kırgızlar Türkistan' da çeşitli bölgelerde dağınık halde yaşamaya devam ettiler. 1920'de Kazakistan Özerk Cumhuriyeti kurulduktan sonra Kazakistan ve Özbekistan'a bölünen Kırgızların kendi özerk cumhuriyetini kurması için mücadele başlamıştı. Jusuf Abdrahmanov ve Abdikerim Sydykov'un liderliğinde Kırgızistan Özerk Cumhuriyeti'ni kurma çabası başlamıştı. Türkistan Özerk Cumhuriyeti'nin içerisinde Kırgız bölgesini oluşturma fikri ilk kez resmi olarak 1921'de başlamıştı. Kırgız Özerk cumhuriyetinin kuruluşunun gerekçesi olarak Kırgız halkının bölgelere bölünmesinden dolayı, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmesinin engellendiği gösterilmişti. Kırgız coğrafi topraklarının çoğunluğu dağlık bölgedeydi ve Rus sömürge sisteminde parçalanmıştı. Bu nedenlerden dolayı daha önce Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinde farklı bölgelere ayrıldığı için birleşmesi zorlaşmıştı. Orta Asya'da kalabalık halk olmasına rağmen Türkistan'ın farklı bölgelerine ayrılması daha sonraki aşamada bir devlet olmasında zorluklar yaşatmıştı. Kırgız liderleri aynı özerk cumhuriyet içinde resmen birleşmek

²⁵ Djumanaliyev, 2005, s.83

²⁶ Fergana Vadisinde yaşayan yerel halka verilen isimdir. Bu topluluk Farsça'yı dil olarak kabul etmiş ve Sovyetler döneminde ulus statüsünde kabul edilmemiştir.

²⁷ 1897 Rus İmparatorluğu döneminde nüfus sayımı yapılırken Rus yetkililerin Kırgız Kazaklara verdiği unvandır.

için adım atmaya devam etmişlerdi.1924’de Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Türkistan’ı milli özelliklerine göre ayırma kararı almıştı ve geçici olarak Özbek, Türkmen, Kırgız, Kazak, Tacik toprakları için Orta Asya’yı Bölgelere Ayırma Komisyonu’nu²⁸ kurmuştu.

Sekil 3: Çarlık Rusya gelmeden önce Orta Asya Hanlıklar haritası

Kaynakça: Djalili, Kellner, s.28

Yukarıdaki haritada görüldüğü üzere, Orta Asya topraklarında Çarlık Rusya gelmeden önce halklar Buhara Emirliği, Hive ve Hokand Hanlığı’na bağlı olarak yaşıyorlardı. Çarlık Rusya’sının sömürgesi olmasından sonra bu bölge Rusya’ya bağlı hale gelmişti ve bu hukuken bir tartışma meselesine dönmüştü. Bolşevizm gelince Türkistan Cumhuriyeti olarak başkenti Tashkent olmuştu. Orta Asya halklarının çoğu gibi Kırgızlar da göçebe olarak hayatlarını sürdürmüştü. Bu bölgede yaşayan insanlar coğrafi özellikleri ve geçinme şartlarından dolayı kentlerde ya da göçebe halde yaşamışlardır. Kırgızlar göçebe olarak hayatlarını sürdürmekle birlikte yerleşik halkla beraber de hayatlarını devam ettirdiler. Göçebe halklar hayvancılıkla geçindikleri için yazın dağlık alanlara gidiyorlardı ve sonbahar-kış mevsimlerinde yerleşik halkla beraber yaşıyorlardı. Halkların bu tür özellikleri sınır meselesinde dikkate alınmamıştı. 13 Haziran 1924’te Orta Asya’yı Bölgelere Ayırma Komisyonu

²⁸ Sovyetler Birliği’nin ilk dönemlerinde Türkistan bölgesindeki devletleri etnik kökenlerine göre nasıl ayıracağını belirleyen komisyondur.

oluşturulmuştu. Komisyon çalışmalarında esas ağırlık Özbeklerden çoğunluğa aitti. Sovyetler Birliği'nin temsilcilerinin Taşkent'te bulunması da çok önemli rol oynamıştı. Bu faktörler Kırgızların toprak konusunda milli çıkarlarını korumasını çok zor bir noktaya getirmişti. Rusya'dan Orta Asya'ya temsilci olarak gönderilen bu insanlar Özerk Cumhuriyetlerin sınır meselesine halkların bundan sonraki hayatını belirleyecek şekilde değil, Rusya'nın çıkarlarına uygun olmasını amaçlayarak yaklaşmıştı. Sovyet temsilcileri, Orta Asya'daki Özerk Bölgeleri ekonomik ve siyasi yönetimi kolaylaştırmak için sınırları ona uygun şekilde belirlemek için görevlendirilmişti. Orta Asya halklarının sınırları keyfi olarak belirlenmişti ve net değildi. Kırgızistan'ın Güney Bölgesindeki Özbekistan ve Tacikistan ile olan sınırları çok karmaşıktı ve belirsiz kalmıştı. Sınır sorunları her zaman haklı gerekçelere dayanmıyordu. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yüksek organları Orta Asya'daki sınır çizme işlerine süreç olarak bakmak ve yönetmek için hangi yöntemin uygun olduğunu gözlemlemekti. Sınırları belirlemede Özbek Cumhuriyeti Parti Bürosunun hazırladığı teklifler kabul edildi. Özbek Cumhuriyetinin yetkililerinin hazırladığı teklif genel olarak kabul edilmesine rağmen bazı noktalarda zıt görüşler ortaya çıkmıştı. Uniter yapıya göre sınırlar çizilirken göçebe halkların çıkarları ve hayat tarzı önemsizmedi. Göçebe halkların mevsim değişikliğinde bazı yerlerde azınlığı bazı yerlerde çoğunluğu oluşturduğu hiç dikkate alınmadı. Ekonomiye çok önem verildiği için tarım sektöründe bazı halklara ayrıcalık yapıldı. Örneğin, pamuk ekiminde tecrübe sahibi olan Tacik ve Özbeklere toprakların verimli ve tarıma uygun olan bölgeleri verildi. Bu durumda göçebe olan Kırgızların çoğu ihmal edildi. Toprakları fazla ayırmamak için iç içe eğri çizgiler kullanıldı ve buna ait düzenlemeler tek taraflı yapıldı. Bundan dolayı Güney Kırgızistan'ın komşu ülkelerle olan sınırlarının çok karmaşık olmasına neden olmuştur. Bu keyfi çizilmiş olan sınırların daha sonra çatışmalara neden olması gecikmemişti. 1924-1936 yılları arasında toprak nitelikli tartışmalar başlamıştı. Totaliter rejimi ile Sovyet Birliği bu konunun açılmasına bile yasak getirdi. Bu konuyu dile getirenleri partiye karşı çıkmakla suçladı ve bu kişileri cezalandırdı. 5Aralık 1936 tarihinde Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Son hali ile Kırgızistan sınırları içerisinde Özbek ve Taciklerin çoğunluğu olduğu bölgeler bulunmaktadır. Bu bölgeler Kırgızistan'ın güney tarafında bulunmaktadır.

Şekil 4: Kırgızistan'ın Güney Bölgesinin Tacikistan ve Özbekistan ile olan haritası

Kaynak: Megoran, 2017

Bu topraklarda sınırları belirlemede zorluklar çıkacağı biliniyordu; bu yüzden, bu çalışmaların titizlikle yürütülmesi çok önemliydi. Etnik grupların yapıları dikkate alınması gerekiyordu çünkü bu daha sonra bu bölgede yaşayan insanların hayatını etkileyecekti. Sınır anlaşmazlığı sorunundan dolayı daha sonraki yıllarda gerçekleşebilecek olan çatışmalar öngörülmeliydi ve buna izin verilmemeliydi. Komisyonu bu manada çok önemli ve zorlu görevler bekliyordu ve bu görev hiçbir zaman hafife alınmamalıydı. Modern Orta Asya devletleri arasındaki gerginlikler ve devletlerin içinde yaşanan etnik çatışmaların nedenlerinden biri de sınır anlaşmazlığı ve toprak konusu olmuştur.²⁹ Bu bakımdan o zamanki belirlenen sınırların halkların çıkarlarını koruyamadığı ve ayırmacılık yapmaya eğilimli olduğu ve dahası etnik çatışmaya yol açtığı açıkça görülmektedir. Bağımsızlık sonrası bu bölgede etnik çatışma iki kez yaşanmıştı. Çatışma etnik Özbek grupları ile Kırgızlar arasında yaşandı. Yaşanan etnik çatışmalar toprak niteliği taşımaktadır.³⁰

1.3.Sosyal Sorunların Artışı ve 1990 Etnik Çatışması

1990 yılında Kırgızistan'ın güney bölgesindeki Oş şehrinde yaşanan çatışma Kırgızlar ve bölgede yaşayan Özbek etnik grupları arasında çıkmıştır. Bu çatışma

²⁹ Megoran, 2017

³⁰ Rezvani, 2013

etnik ayrımcılık ve toprak niteliği taşıyordu.³¹ Bu çatışmayı incelediğimizde çatışmanın kökleri Sovyet Birliği'nin kurulmasından başlayıp sosyal, ulusal ve bölgesel politikalarına dayanmaktadır. Sosyalist yapının oluşumundaki hatalar ve eksikliklerin artması toplumda kötü alışkanlıkların da çoğalmasına neden olmuştu. Bu sosyal yapıdaki eksiklikler ve hataların sebebi zamanında çözülmemekten kaynaklanıyordu. Sosyal yapıdaki problemler özelleştirme prensiplerinin ihlal edilmesi ve hukuk ihlaliyle patlak verdi. Ancak Sovyetler Birliği'nin de varsaydığı üzere sosyalist toplum alkolizm, suç vb. gibi kusurlardan uzaktı. Ama yeni toplum inşasında karşılaştıkları yukarıda adı geçen bu davranışların kendi kendine yok olacağı görüşündeydi. Kötü alışkanlıkların topluma verdiği zararlarını incelediğimiz zaman gelişmiş sosyalizm ve perestroyka döneminde alkolizmin önde gelen nedenlerden olduğu görülmektedir. Yönetimin Yüksek Toplantılarında sosyalist yaşam tarzını överek sosyal sorunların üstünü kapatıyorlardı. Sosyalizm bireylerinin maddi ve manevi sorunları olmadığı varsayıldığından bu tür sosyal problemlerin olmasının imkânsız olduğu düşünüyorlardı. Artık sosyal sorunların temelini oluşturan alkolizmi gizleyemeyecek hale geldiklerinde ciddi anlamda bu konu üzerine çalışmaya başladılar.1985 yılında Sovyet Birliği bu sorunun sosyalizmde ciddi bir sosyal sorun haline geldiğini kabul etmek zorunda kaldılar ve buna çare bulmak için 'tazelik bölgesi'³² projesini yürütmeye başladılar. Bu proje çerçevesinde alkollü içecek üreten fabrikalar alkolsüz içecek yapan fabrikaya dönüştü. Alkol yapımında kullanılan ürünlerin üretimini de yok etmeye çalışıyorlardı. Örneğin, üzüm ve elma ağaçları yok ediliyordu. Alkolizme karşı mücadelede atılan bu yanlış adımlar Sovyet Birliği ve beraberinde Kırgızistan'ın finansal sistemine büyük ölçüde zarar verdi. Alkollü içeceklerin üretiminin aniden düşüşü fiyat artışına ve talebin artmasına neden oldu. Bunun sonucunda stok piyasası ortaya çıkmıştı. Bu da Kırgızistan çapında ev yapımı alkollü içecekler üretilmesiyle sonuçlanmıştı. Ülkede ev yapımı alkollerde şeker ve şeker pancarı kullanımı bu gıdaların kıtlığına neden olmuştu. Düşüncesizce yapılan bu deneyimler sorunu çözmede başarısız oldu ve ülkenin ekonomisine darbe vurdu. Alkolizmin ülkede yayılması sosyalist hayat tarzına, sosyo-ekonomik politikaya, kültürel hayata ve ahlak değerlerine zarar

³¹ Rezvani, 2013

³² Sovyetler Birliği'nin Kırgızistan'daki alkolizm gibi sosyal sorunlara karşı geliştirdiği bir projedir.

vermişti. Sosyalist toplumun bu ahlaki bozulmaya yeterince önem vermeden üstünü kapatmaya çalışması, sosyal problemlerin birikmesi ve zamanında çözüme kavuşturulmamasıyla bağlantılıydı. Toplumun iyi bir hayat yaşamasına alkolizmin zararı dokunmuştu. Orta Asya ülkelerinde ise alkolizmin yaygınlaşması açısından Kırgızistan ön sıralardaydı. Ülkede alkolün yaygın hale gelmesi sonucu düğünlerde, bayramlarda ve hatta cenaze törenlerinde bile alkol tüketimi alışkanlık haline gelmişti. Bu dönemde sosyal hayatta sadece alkolizm sorunu zamanda uyuşturucu ve madde bağımlılığı gibi olumsuz davranışlar da ortaya çıkmıştı.

Sovyet yönetiminin emriyle alkolizme karşı mücadele başlatıldı. Halk arasında bu keyfi yasakların bunalım yaratması uyuşturucu ve madde bağımlılığının artmasına neden oldu. Bu dönemde uyuşturucu bağımlılığına karşı ön bilgilendirme çalışmaları yapılmadı. Bunun gibi sosyal politikaların başarısızlığından kaynaklı olarak Kırgızistan'da bu gibi sorunlar çoğaldı. Bu dönemde Kırgızistan SSCB'de sosyal sorunlar ikinci sıradaydı. O dönemdeki verilere göre bu hastalıklara en çok 1980'li yıllarda rastlandı ve hızla artmaya başladı. Bu dönem uyuşturucu bağımlılarından daha çok madde bağımlıları öne çıkmıştı. İçişleri Bakanlığının verilerine göre 1980'li yıllarda uyuşturucu bağlamında suç davaları belirgin şekilde çoğaldı. Ülkenin başkentine yakın kentlerde ve güney bölgesinin Oş şehrinde uyuşturucu bağlamında görülen davalar artmaya başlamıştı. Suçluların dörtte üçü gençlerden oluşuyordu. Uyuşturucu bağımlılığının hızla artması yanlış sosyal politikalar ve köylerde uyuşturucu amaçlı kullanılan vahşi otların yetişmesinden kaynaklanıyordu. 1980'li yıllarda Kırgızistan boyunca 4 bin hektardan daha çok alanda bu tür otlar yetişiyordu. Vahşi otların yetiştiği alanlarda otları yok etmek için 10-15 senelik titiz bir çalışma yürütülmesi gerekiyordu.³³ Bu bağlamda, sistematik olarak faaliyet gösterilmedi ve bu sorunlar üzerinde yeterince durulmadı. Buna ek olarak, sağlık kuruluşlarında ot içeren ilaçların kullanımında kontrolün zayıf olmasından dolayı hastalar bu tür maddelere kolayca ulaşabiliyordu. Uyuşturucu bağımlılığına karşı mücadelenin geç başlaması, tecrübe eksikliği, uyuşturucu bağımlılığına bağlı hastalıkların erken tanısının yapılmaması ve bu alandaki uzmanların eksikliğinin sonucuydu.

³³ Djumanaliyev ve diğerleri, 2016, ss.374-376

Sosyalist yapının sonucu sosyal ilişkilerin gelişmemesinden dolayı ülkede Sovyet Birliği döneminde suç oranlarında ve hukuk ihlali artış yaşanmıştı. Suç ve hukuk ihlali artışını kamuya açıklamanın yanlış olduğu düşünülüyordu. Çünkü bu konuyu kamuya açıklamanın bir propaganda amacı taşıdığı kanısındaydılar. 1980’li yılların sonuna kadar merkezi yönetim tarafından suç davaları kamu ve medyadan gizleniyordu. Bu döneme kadar suçun artışı ile ilgili istatistiki veriler sınırlıydı ve kayıtlara dair bilgiler gizli tutulmuştu. 1987 yılından sonra bazı suç türlerine ait istatistiksel verilerin kamuya açıklanmasına izin verilmeye başlanmıştı. Ancak, 1989 yılında bütün suçlara ait verilerle ilgili kısıtlamalar kaldırıldı ve bunları kamuya yayınlamaya başladılar. 1980’li yıllarda Kırgızistan, Sovyet Birliği içinde suç oranlarına göre ilk dört ülkenin içindeydi ve bu sıralama ise Moldova, Litvanya, Özbekistan ve Kırgızistan idi. Bu, Kırgızistan’ın sosyal yapısında ciddi sosyal sorunların olduğu ve sorunlarla acilen mücadele edilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Suçluların zamanında yakalanması ve cezaların yetersiz olması ülkede suç oranının artışına neden oldu. Örneğin, 1980’li yıllarda işlenen suçların %40’ı dava açılmaksızın kapalı tutulmuştu. Kırgızistan’da suçun en şiddetli türü cinayet veya cinayete teşebbüs, ciddi yaralamalardı. 1985 yılında 296 ciddi yaralama davası varken 1989 yılında bu sayı 431’e çıktı ve bunun yanı sıra cinayet ve cinayete teşebbüs sayısı ise 291’e çıkmıştı.³⁴ Kırgızların kadınlara olan saygısı daha önceleri üst düzeydeyken bu sosyal ve ekonomik sorunların artması ile kadınlara taciz, tecavüz davalarında da artma yaşanmıştı. Bu bağlamda, 1985-1989 yılları arasında bu tür ceza davalarının sayısı ciddi oranda artmıştı. Bu suçların özellikle köylerde yaşanması ve bunun faillerinin daha çok gençler olması ülkenin siyasi ve sosyal istikrarı açısından tehlikeli olduğunu söylemeyi mümkün kılmaktadır.

Sovyet Birliği’nde Kırgızistan da dâhil olmak üzere kamu davaları artmıştı. Perestroyka döneminde özellikle devlet, kamu ve özel gayrimenkule ilişkin hukuk ihlali artmıştı. 1985-1989 arasında kamu ve özel gayrimenkullere ilişkin suç davaları belirgin şekilde arttı. Ülkede bu dönemde mali suç ve kamuda yolsuzluk oldukça artış gösterdi. Yönetim kadrosu ve kamu kurum başkanları ülkedeki kaos durumundan istifade ederek kamu mallarını üzerlerine tahsis ettiler. Dolayısıyla, mali suçların çoğu örtbas edildi ve suçlular cezasız kaldı. Suçların cezasız kalması suç

³⁴ Osmonov, 2004, s.186

oranında da artışa neden olmuştu. Bu nedenle, son yıllarda bu tip suç davaları artmıştı. Sonuç olarak, bu dönemde suçla mücadelede devletin bu konu ile ilgili organlarının yöntemleri etkisiz kalmıştı. Sosyal yaşamın gelişimini engelleyen ve buna neden olan olaylar halk içinde bir alışkanlık haline gelmişti ve bu mücadelenin etkisiz olması üzücü sonuçlar ortaya çıkarmıştı.

1980’li yıllarda Sovyet Birliği ekonomik, sosyal ve siyasi kriz dönemine girmişti. Sovyet Birliği’nin idari yönetiminin dönemin ihtiyaçlarını karşılamadığı görülmüştü. Ülke içindeki krize dış siyasi kriz de eşlik etmişti. Küresel siyasette SSCB sosyalist sisteminin değeri düşmüştü. Sovyet toplumu birlik ve eşitlik kavramını kaybetmeye başlamıştı. Toplum değişimin gerektiğini hissediyordu, bu duygu öylesine karışıktı ki hiç kimse değişikliğin hangi yöne olması gerektiği konusunda net bir görüşe sahip değildi.³⁵ Sovyet Birliği içinde ekonomik ve siyasi reformlar yaşandı ve bunun sonucunda serbest piyasa ekonomisine geçildi. Bununla birlikte siyasi konularda da reform başlatıldı. İlk olarak seçim sisteminin reformu konusunda bir karar alınmıştır. Bu demokratik ilkelerin uygulanmasında belirleyici bir adım olmuştur. Sonuç olarak, alternatif kamu kuruluşlarının seçimlere katılma fırsatı olmuştur. 1988-1989 yıllarında Sovyetler Birliği ve Kırgızistan’da yeni bir durum ortaya çıktı. Perestroyka dönemine kontrol büyük ölçüde otoriteler tarafından gerçekleştiriliyordu. Bu dönemden sonra toplumsal kuruluşlar ve kitleler rol almaya başladı. Kamunun siyasetteki rolü hız kazanmıştı. Kırgızistan’da gençlerin siyasi tartışma kulüpleri ilk kez ortaya çıkmaya başlamıştı. Gençler, siyasi kuruluşlar üzerinden düşüncelerini özgürce ifade etmeye başladı. Sosyal ve kamu hayatının güncel konularını gündeme getiriyorlardı. Kırgızistan’da ilk olarak başkentte siyasi kulüpler ortaya çıkmıştı. Bu ise “Komsomolest Kirgizii” gazetesinin bünyesinde kurulan “Demos” kulübü ve elektronik hesap makinesi fabrikasında “Zamandaş” siyasi kulübü ortaya çıkmıştı. Bu kulüpler iktidara muhalefet edemediler. Aslında, Sovyet Birliği Komünist Partisi hayatta olduğu sürece bu kuruluşlara ilişkin tutumu kötü oldu. Onları “karşıt örgüt” diye adlandırıp kitle iletişim araçları vasıtasıyla eleştirdiler. Bu durum SSCB dağılana kadar sürmüştü. 1989’da seçim kampanyaları başlamıştı. Siyasi örgütler ve kuruluşlar seçim kampanyasının başlangıcıyla siyasi tartışmaları teoride bırakmayıp siyaseten uygulamaya da başladılar ve seçimlerde

³⁵ Dugin, 2017, s.29

aktif rol aldılar. Kırgızistan’da bağımsız ulusal dernekler, sendikalar, cumhuriyetçi dernekler ortaya çıkmaya başlamıştı. 1989 ilkbaharında ülkede ulusal hareket canlanmaya başlamıştı. Haziran ayında başkent çevresinde gençler kitle halinde toprak kontrolüne başladılar. Bu olaylar cumhuriyetin liderlerine büyük bir sürpriz oldu. Ele geçirdikleri arazilerde ev yapmaya başladılar ve buna siyasi boyut kazandırmak için “Aşar” örgütünü kurdular. Bununla beraber Kırgızistan’ın başka bölgelerinde de siyasi kurumlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Ülkenin güney bölgesinde kurulan siyasi kuruluşlar oldukça karmaşıktı.

Ülkede biriken sosyal sorunların zamanında çözüme ulaşmaması sosyal yaşamın diğer alanlarına da riskler getiriyordu. Suç oranının artışı, bu konuda devlet organlarının yetersiz kalması, hukuk ihlali sonuçlandı. Sosyal yaşamdaki olumsuz davranışlar daha sonra ortaya çıkan kitlesel çatışmaların ve şiddetli olayların çıkışının nedenlerinin biri haline geldi. Demokrasinin ve kamusal yaşamın gelişmesiyle sosyal sorunlar da ortaya çıkmaya başladı. Son zamanlarda yaşanan sosyal ve ekonomik kriz ülkede istikrarsızlığa neden oldu. Ülkenin kuzey bölgesine göre güney bölgesi ekonomik açıdan daha gerideydi. Güney bölgesinin gelişmemesinin nedeni ise yoğun nüfuslu tarım bölgesi olmasıydı. Bu yoğun nüfusun nedeni çoğunluğun köylerde yaşaması ve arazilerin dar olmasıydı. Yoğun nüfuslu bölgenin aşırı işsizlik sorunu da vardı ve bunun çoğunluğu gençlerden oluşuyordu. Bu dönemde derinleşen sosyo-ekonomik sorunların sonucunda ülkedeki gençler konut sorunu yaşıyordu. Güney bölgesinde 60 bin insan veya başka bir deyişle altı aileden biri konut sırasındaydı.³⁶ Bu insanların çoğunluğu yıllarca konut sırası beklediği için yasal bir yöntemle konut alabilme konusunda güvenini yitirmiş gençlerdi. Kırgızistan’da yaşayan halkın diğer sosyalist ülkelerde yaşayan halklardan yaşam seviyesi düşüktü. Yüksek ve yerli yönetim, halkın günlük ihtiyaçların karşılamasında, işsizliğe karşı mücadelede, yeni uzmanlar hazırlamada ve halkın yaşam koşullarını iyileştirmesinde başarılı olamadı. Bu sorunların hepsi halk arasında ve özellikle gençler arasındaki protestoları tetikledi. Sosyal kolektivitinin çöküşü ve özelleştirme siyaseti ile ülke içinde köylerden büyük şehirlere göç başlamıştı. Bu dönemde ülke iç göç sorunuyla karşı karşıya kalmıştı. İç göç meselesi de büyük kentlerde konut sorunlarını ortaya çıkarmıştı. Kırgızistan’ın güney

³⁶ Djumanaliyev ve diğerleri, 2016, s.386

bölgesinde bu sorunla baş başa kalan gençler yasadışı derneklerde toplanmaya başladılar. Bu nedenle, Kırgızistan'ın güney bölgesi genelinde gençlerden oluşan “Oş Aimagi” derneğini oluşturdular. Derneğin amacı konut yapısı için arsalar tahsis etmektir. Dernek konut problemi olan Kırgızistan vatandaşlarını birleştirerek anayasal hakkını kullanmak amacıyla gerekli belgeleri topladılar. Oş şehrinde konut sorununu çözmek için arazi almaya girişimlerde bulunan Kırgız gençlerinin bu hareketi ayrılıkçı gruplar tarafından milliyetçiliğinin bir sergisi şeklinde algılanıyordu. Bu derneğin içerisinde her milliyetten insan vardı. Bu dönemde Özbek diasporası tarafından “Adolat” derneğini kuruldu. Adolat derneği faaliyet göstermeye başlamıştı. Adolat derneğinin genel amacı Özbek halkının milli ve manevi(ahlaki) haklarını, insan haklarının korunması, kültürün, dilin, geleneklerini koruma olmuştur. Bu Örgütün temel amacı etno- milliyetçi Özbek, Özbeklerin kültürel hakları, özerklik ve hatta bölücülük ve güney Kırgızistan'ın bir bölümünü Özbekistan'a dahil etmeyi amaçlayan Adolat örgütünde birleştiler.³⁷ Bu derneklerin oluşmasında önce Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'teki Kırgızlar tarafından arazileri ele geçirme eylemleri oldu ve bu süreç yasallaştırılmaya başlıyordu. Oş şehrinin çevresinde arazilerin sahiplenilmesi ve orada konut yapmaları etnik gruplar arasında gerginlik yaratmıştı. Özbek etnik grupları yoğun olarak Kırgızistan'ın güney bölgesinde yaşıyorlardı. Etnik gruplar arasındaki gerginlikler başladığında yerli yönetim buna zamanında müdahalede bulunamadı ve ayrılıkçı gruplara yeterli dikkati göstermedi. Bu sorunlara zamanında çözüm bulmanın yerine yetkililer ilgisiz ve kararsız kalmışlardı. Bu çatışmanın çıkışında Oş Bölgesinde kurulan derneklerin rolü büyük olmuştu. Çünkü yeni kurulan derneklerin deneyimsizliği ve siyasi görüşlerinin eksikliği, iki etnik grup arasındaki gerginliği şiddetli çatışmaya kadar sürüklemişti. Böyle bir durumda bölgedeki liderlerin gençleri bu konuda uyarması gerekiyordu. Bunun aksine, Özbek diasporasının nüfuzlu insanları Oş şehrinin Özerk Özbek Oblast olmasına çabaladıkları için çatışmanın daha erken gerçekleşmesine neden oldu. 2 Mart 1990'da Oş Bölgesinde yaşayan Özbek etnik grupların liderleri SSCB Yüksek Konseyine (Ulusal Konsey Başkanı) ve Kırgız yönetimine Özerk statü oluşturma isteğinde bulundular. Özbekler, Kırgızistan'ın güney bölgesindeki Oş Oblastına özerk statü kazandırma ve Özbek dilini devlet dillerinden biri haline

³⁷ Rezvani, 2013, s.66

getirme niyetindeydiler. Bu mektupta Oş Bölgesinde yaşayan Özbeklerin Oş Oblastının nüfusunun yarısını oluşturduğunu ve onların baskı altında olduğunu gerekçe göstererek Oş Özerk Oblastı oluşturma önerisinde bulundular. Bunun dışında, Özbek Kültür Merkezini inşa etmek ve Oş Üniversitesinde Özbek Fakültesi oluşturma isteği vardı. Bölgedeki yönetimi Kırgızların çıkarları için çalışmakla suçlayarak yönetimin değişmesini de dile getirdiler. Özbek gruplarının hoşnutsuzluklarının biri de üst düzey pozisyonlara Kırgızların gelmesi olmuştu. Bu mektup çoğaltılıp halk arasına da dağıtıldı. Özbek grubunun nüfuzlu insanların yaptığı bu eylem Özbek gençlerinin ayrılıkçılık bilinçlerini ve Kırgızların ise milliyetçilik duygusu uyandırmıştı ve sonuçta iki ulus arasındaki gerginliği artırmıştı. Arsalar için gerginlik başladığı zamanda Özbek evlerinde yaşayan 700 Kırgız kiracının evlerinden tahliye edilmesi durumu alevlendirdi. 4 Haziran 1990'da iki grup arsaları paylaşmak için bir araya geldi. Bu zamana kadar yaşanan gerginlikler iki grubu paylaşamadıkları arsalar için tartışmadan şiddetli çatışmaya götürmüştü. Bu durumda hükümet organları iki grubu sakinleştirmede yetersiz kalmıştı. Bundan sonra çatışma şehre hızla yayılmıştı. 5 Haziran'da Oş Oblast'ı komple kapatılmıştı ve şehirde kontrol askere bırakıldı. 6-7 Haziran'da Oş Oblastı'nın tüm bölgeleri ve ülkenin başkenti olan Frunze'de "sıkıyönetim" getirilmişti.

Oş bölgesinde yaşanan etnik çatışmayla ilgili kararı 26 Eylül 1990 tarihinde 1683-1 numaralı kararıyla alındı ve gazetelerde de yayınlandı. Kararda: 'Oş bölgesindeki kitlesel kargaşaya şiddetli Vandalizm de eşlik etti. Ciddi sonuçlara yol açan çatışmanın çıkış nedeni ulusal istihdam politikasında büyük hatalara, kamuoyunda farkındalık ve eğitim çalışmalarının yürütülememesine, ekonomik ve sosyal sorunların uzun süredir çözülmemesine, sosyal adalet ilkesinin geriye gitmesine neden oldu. Oş Bölgesinin yerli yönetimi ve Kırgız SCB yönetimi önceden yaşanmış olan etnik gruplar arasındaki gerginliklere önem vermemesi, durumu değerlendirmede dikkatsiz davranışı, aşırı milliyetçiliğin artışına ilişkin bilgilere büyük ilgisizlik ile bakışı, etnik temelli çatışmayı önlemek için kararlı tedbir alamamasıyla sonuçlandı.'³⁸ Etnik çatışmanın çıkışını yönetimdekiler bu şekilde değerlendirdiler ve bu sonuca vardılar. Oysa ayrılıkçılık konusunun adı geçmedi. Bu durumdan bölgede yaşayan Kırgızlar memnun olmadılar. Bu çatışmaya ilişkin haksız

³⁸ Myrzakmatov, 2011

suçlamalar ve cezaevine girenlerin çoğu Kırgızlar olması gençlerde öfke uyandırdı. Halk içinde de Oş Olaylarına ilişkin kararın yanlış olduğu söylentileri dolaşıyordu. Suçsuzların cezalandırılması bu olaya yönetim tarafından yüzeysel bir bakış açısıyla bakıldığını açıkça göstermektedir. ‘Oş Olaylarına yanlış değerlendirme yapıldı, gerçek failler cezasız kaldı ve Özbek toplumunun liderlerinin ulusal ayrılıkçılığı güçlendiren çağrılarına yasal değerlendirme yapılmadığı halk arasında söyleniyordu.’³⁹ Sonuç olarak bu çatışma toprak nitelikli olup Özbek ayrılıkçı hareket mevcuttu.

Oş Bölgesinde yaşanan etnik çatışma için özel komisyon oluşturuldu. Bu komisyonun Oş Olaylarının çıkış nedenini bu bölgede bulunan siyasi partilerin organizasyonu ve Oş Oblastının yönetiminin ihmali sonucu olduğuna karar verildi. Ülkedeki yönetim ideolojik ve etnik politikaları düzgün yönetmediler. Ülkedeki ekonomik kriz ile personel politika sorunların daha da derinleşmesi geçlerin saldırganlaşmasına neden olmuştu. Ülkedeki ciddi sosyal-ekonomik sorunların ayrıntılı araştırılmaması ve çözülmemesi toplumda olumsuz etki yarattı. Bu dönemde yönetim tarafından vatandaşların itiraz, şikâyet başvuruları görmezden gelinmesi de toplumsal sorunları derinleştirmişti. Hatta olay sırasında yüksek yönetim güvenlik kurumları tarafından gelen bilgiler zamanında değerlendirilmeden sorumsuzlukla sınırlı kalması olayın şiddetli geçmesine ve vatandaşların ölümüne etnik grupların bir birine olan şiddetli ilişkilerine neden oldu. Bunun sonucunda Kırgız ve Özbek etnik gruplar arasındaki gerginlik şiddetli çatışmaya dönüşmüştü. Etnik çatışmadan sonra Kırgızistan yönetimi bu olaya ayrıntılı analiz yapmadı. Buna karşın yönetimdeki bireyler kendilerinin siyasi çıkarları için ülkede bulunan demokratik partileri ve güçleri kirletmeye çalışmıştı. Bu yeni kurulan siyasi partileri ve dernekleri ayrılıkçı düşünen gruplar olarak nitelendirdiler. Yönetim tarafından bu grupların faaliyetlerine kaos yaratma, miting organize etmekle suçladılar. Oysa bu mitingler toplum tarafından oluşan vatandaşların komünist yönetime karşı yönde ilerlemeye başlamıştı. Yeni kurulan siyasi partilerin ilk mitingleri komünist yönetimin eksiklikleri, sosyal problemlerin artışı tartışmakla sınırlıydı. 1990 yıllarda bu mitingler komünist yönetime karşı protestolara dönüşmüştü. Bu protestolar ulusal ve demokratik mücadelenin başlangıcı anlamına geliyordu. Aynı zamanda ülkedeki

³⁹ Myrzakmatov, 2011, s.23

kamu kuruluşları ‘Kırgızistan demokratik hareket’ adlı örgüt düzenlemişti. Bu örgüt ülkedeki siyasi dernekleri, siyasi partileri bir araya getirerek konferans düzenlemişti. Konferansta ‘Kırgızistan demokratik hareket’ örgütünün temel amacı hukuki, demokratik, bağımsız Kırgız devletin oluşturma olduğunu belirtmişti. Ülkede bulunan komünist yönetimin dışında diğer siyasi aktörler bağımsız devlet oluşturma yönünde ilerliyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASI BAĞLAMINDA GÜVENLİK ALGISI VE LALE DEVRİMİ

2.1. Post-Sovyet Dönemde Kırgız Dış Politikası

1980'li yıllar Kırgızistan'ın dâhil olduğu SSCB'de vatanseverlik ve ulusal bilinç anlayışının ortaya çıktığı dönem olmuştur. Bu kavramın yükselişe geçmesi ülkede siyasi çoğulculuğun gelişimine neden olmuştur. Eşitlik ve birlik kavramı ile oluşan toplum bu dönemde eski kavramlara karşı inancını yitirmişti.⁴⁰ Yeni oluşan siyasi güçler ülkenin sosyal ve siyasi hayatında önemli aktörler haline gelmeye başlamıştı. Bunların içinde batı yanlısı olan reformcular diğer siyasi güçlere göre daha etkiliydi. Çünkü onların diğer siyasi güçlerden farkı yenileme ruhu olan, gelişmeye ve değişime açık enerji potansiyelleri olmasıydı.⁴¹ Bu reformcular mevcut anlayışlarıyla 'liberal demokrasi' kavramı ile özdeşleştirdiler. Genel olarak baktığımızda Kırgızistan'da hatta SSCB'de reformcuların diğer siyasi aktörlerden daha üstün olduğunu görebiliriz. Zamanın süper gücü olan SSCB, reformcular tarafından parçalanmaya başlamıştı. Reformcular, beraberlik, eşitlik bilincini savunan Marksist ve Sovyetçi görüşlere karşı Batı modelini savunuyordu. Reformcular kendilerini hızla geliştirerek SSCB çapında yayılmaya başlamıştı.

1990'lı yıllarda Moskova Batı modelinin savunucuları tarafından ele geçirilmişti. Bu dönemde Rusya'da olduğu gibi SSCB'nin bir parçası olan Kırgızistan'da da kaotik bir durum söz konusuydu. SSCB'de Kırgızistan yoksul ülkelerden biriydi. İşsizlik ve konut sorunları ile karşı karşıya kalmıştı. Kırgızistan'da dilin ve kültürün canlanmasıyla Kırgız milliyetçi hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu milliyetçi hareketlerin ve diğer siyasi örgütlerin ana hedeflerinden biri konut meselesi olmuştur. Bu dönemde Orta Asya cumhuriyetleri ile Moskova arasında görüş ayrılıkları da ortaya çıkmaya başlamıştı. Hatta bu görüş ayrılıkları giderek artmıştı. Orta Asya'daki cumhuriyetlerin yönetimine Rus kökenli yöneticilerin atanması Orta Asya Türklerinin büyük tepkisine neden olmuştu.

⁴⁰ Dugin, 2017, s.29

⁴¹ Dugin, 2017, s.30

Ekonomik ve etnik nedenlerden dolayı Orta Asya’da etnik gruplar arasında çatışmalar gerçekleşmeye başlamıştı.

SSCB’nin dağılmasıyla Soğuk Savaş sona ermişti. Dünyada yeni bir dünya düzeni kurulmuştu. SSCB’den ayrılan yeni bağımsız devletlerin kurulması, jeopolitik düzenin, demografik yapının ve fosil kaynaklarının yeniden paylaşımı başlamıştı. Avrasya kıtasında jeopolitik anlamda önemli bir rol sahibi olan Orta Asya günümüze kadar çok önemli oyunlara sahne olmuştu. Orta Asya Rus Çarlığı ile İngiliz İmparatorluğu arasında ‘Büyük Oyun’ kavramıyla adlandıran mücadeleye tanık olmuştu. Günümüzde zengin fosil kaynaklarına erişim ve ulaşım açısından kritik bir noktada yer alması bu bölgeyi daha cazip kılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı hem büyük güçlerin, hem bölgesel güçlerin odak noktası olmuştur. Orta Asya’nın bulunduğu Avrasya kıtası aynı zamanda ekonomik ve siyasi olarak dünyanın önemli devletlerini barındıran yerdir. Bu nedenle bu bölge dünyaya hâkim olma mücadelesinin yapıldığı bir satranç tahtasıdır.⁴² SSCB’nin dağılmasıyla dünyaya açılan Orta Asya, Yeni Dünya Düzeni ile büyük güçlerin mücadelesine neden olmuştur.

Sovyet mirasından doğan Kırgızistan demokrasiye geçişte uluslararası destek ve işbirliğine ihtiyaç duyuyordu. İlk cumhurbaşkanının liberal reformist görüşe sahip olması Batı’da iyi karşılandı. Kırgızistan Batı tarzı medeni kanunu kabul eden ilk Orta Asya devletiydi. 1990’ların başında Kırgız Cumhuriyeti Bağımsızlık Bildirgesini açıklayarak tüm ülkeleri Kırgızistan Cumhuriyeti’nin bağımsızlığını tanımaya davet etti. 24 Aralık 1991’de Ankara, Bişkek ile ilk diplomatik ilişkileri kuran ülke oldu. Kırgızistan, 1992’nin sonuna kadar 59 ülkeyle diplomatik ilişkiler kurdu. 10 Mayıs 1993’te ‘Som’u ülkenin yeni para birimi olarak kabul etti. Kırgız Som’u kullanmaya başlaması Kırgızistan’ın artık bağımsız ekonomi politika izleyeceğini ve ruble bölgesinden uzaklaşacağını kanıtı olmuştu. Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev ABD, Batı, Rusya, Çin başta olmak üzere Türkiye, İran ve Orta Asya ülkeleri ile diplomatik ilişkiler kurmaya çalıştı.

Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra siyasi bağlantılarını arttırmıştı. Uluslararası ilişkilere ilk defa bağımsızlığını elde etmişti. Bu dönemde Kırgızistan,

⁴² Brezezinski, 2017, s.53

dış politikasının ana hedeflerini belirliyordu. Sovyetlerden bağımsız olarak geliştirdiği dış politikasında öncelikli hedeflerini tespit ediyordu. Ülkenin dış politikasında öncelikle eski SSCB cumhuriyetleri ve özellikle Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerini güçlendirmeye önem veriyordu. 21 Aralık 1991’de eski SSCB coğrafyasında bulunan yeni cumhuriyetler Bağımsız Devletler Topluluğu’nu (BDT) kurmuştu. Bu birlik, Avrasya kıtasındaki en büyük birliklerden biriydi. Birliğin üye devletlerinin amaçları siyasi, ekonomik ve ticari nitelikteki ilişkilerini güçlendirmektir. Kırgızistan ilk kez uluslararası bir birliğe üye olmuştur. Ülkenin dış politikasında BDT ve Orta Asya ülkeleri ile olan ilişkilerini güçlendirmeye önem vermişti. Çünkü uzun süreden beri bu ülkelerle sosyal, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkileri vardı. Bu ülkeler her açıdan birbirine bağımlı durumdaydılar. Orta Asya ülkeleri her ne kadar karışık etnik gruplara sahip olsalar da kültürel ve dini olarak homojen yapıya sahiplerdir.⁴³ SSCB zamanında Orta Asya ülkelerinin ekonomisi birbirine bağımlıydı. Bir ülkenin diğerlerinden farklı bir dış politika izlemesi sosyal ve ekonomik olarak büyük sorunları beraberinde getirirdi. Bu ülkelerin sosyo-ekonomik çıkarları için birbirleriyle iyi ilişkiler kurması vazgeçilmezdi. Kırgızistan, Orta Asya cumhuriyetleri ile karşılıklı yardımlaşma ilişkilerini ön plana çıkarmıştı. Bu bağlamda, 18 Şubat 1991’de Kazakistan; 14 Mart 1991’de Özbekistan; 16 Haziran 1991’de de Türkmenistan ile işbirliği antlaşması imzalamıştı. Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ve ticari nitelikte bir birlik kurulmasını istiyordu. Bu doğrultuda, 1994’te Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan Orta Asya Birliğini (Central Asian Union- CAU) kurdular. Bu birliğin temel amacı serbest dolaşım, gümrük tarifeleri ve para konusunda ortak bir politika yürütmeyi öngörüyordu. Böylece ekonomik bölge oluşturulması ve ticaretin kolaylaştırılması amaçlanıyordu. Bu birliği hayata geçirmek için Orta Asya İşbirliği ve Kalkınma Bankasını kurdular. Bu birlik çerçevesinde Kırgızistan mali olarak bazı küçük sektörlerde bir takım işlerde başarılar elde etse de genel olarak bakıldığında yeterince sonuç alamamıştı. Daha sonra bu birlik ekonomik işbirliğinden ziyade güvenlik işbirliğine yönelmişti. Bu dönemde Kırgızistan sadece Orta Asya ülkelerinin dâhil olduğu birliklerden farklı olarak başka aktörlerin de yer aldığı ortak projelerde aktif olarak katılmıştı.

⁴³ Arı, 2010, s.17

Kırgızistan su kaynakları bakımından diğer Orta Asya ülkelerinden daha avantajlıydı. Kırgızistan, zengin su kaynaklarıyla Kazakistan ve Özbekistan'ı da beslemekteydi. Bu yüzden, bu iki ülke su açısından Kırgızistan'a bağımlı durumdaydı. Konum olarak diğer Orta Asya ülkelerine göre nehirleri kontrol etme avantajına sahiptir. Suyun paylaşımı konusunda Sovyetler döneminde yapılan temel altyapı kullanılmaktadır. En büyük su kaynakları ise Talas nehri ve Sır Derya'dır. Talas nehri, Kırgızistan'ın kuzey batısında doğarak Kazakistan topraklarına ulaşmaktadır. Sır Derya ise Kırgızistan'ın kuzeyinden Özbekistan ve Tacikistan'a ulaşmaktadır. Petrol ve doğal gaz gibi kaynaklardan yoksun olmasıyla bu enerji sorunlarını çözmek için hidroelektrik enerjiyle ihtiyacını karşılamaktadır. Su enerjisini üretmek için hidroelektrik santraller kurmuştu. Suyun kullanımı konusunda bazen Özbekistan ve Kazakistan ile problem yaşamaktadır. Doğalgaz ihtiyaçlarını Özbekistan'dan karşıladığında enerji problemlerini çözebilmektedir. Özbekistan, doğalgaz borcunun ödenmemesi nedeniyle zaman zaman doğalgazı akışını kesmektedir. Buna karşılık olarak Kırgızistan da su barajlarından Özbekistan'a giden su akışını durdurmaktadır. Böylece su kaynaklarını siyasi bir araç haline getirmiştir. Orta Asya'daki su probleminin temel nedeni su paylaşımında kullanılabilecek bir uluslararası su rejiminin bulunmamasıdır.⁴⁴ Enerji konusundaki bu tür sorunlar Orta Asya ülkelerinin her türlü işbirliği konusunda birbirine olan güvensizliğini artırmaktadır. Bunun haricinde yukarıda adı geçen ülkelerle sınır sorunları da vardır.

Kırgızistan'ın dış politikasında komşuları ile olan sınır sorunları en önemli konulardan biridir. Bu sınır sorunun kaynağı SSCB yönetimi idi. Orta Asya'yı merkeze bağlamak ve onları daha iyi yönetebilmek için Sovyetler tarafından keyfi olarak çizilen sınırlar bağımsız Kırgızistan'ın geleceğini ve komşuları ile olan ilişkilerini etkilemektedir. SSCB'nin dağılmasının ardından Kırgızistan'ın Güney Bölgesinin yer aldığı Fergana Vadisi sınır sorunlarının en başında gelmektedir. Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan arasında yaşanan gerginliklerden biri de sınır sorunudur. Bu minvalde, Kırgız-Özbek etnik çatışmasının nedenlerinden biri de Fergana Vadisi'ndeki sınır sorunu olmuştur. Kırgızistan'ın Özbekistan ile olan sınırında Özbek etnik grubu yaşamaktadır. SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan konut ve arazi meselelerinden sonra Özbek etnik gruplarının özerklik

⁴⁴ Arı, 2010, s.28

talepleriyle başlayan şiddetli eylemler etnik çatışmaya kadar gitmişti. Sınır sorunları beraberinde etnik çatışmanın çıkışına neden olmuştu.⁴⁵ Kırgızistan, dış politikasında bu olaydan sonra Özbekistan ve Tacikistan ile olan sınır sorunlarına yoğunlaşmıştı. Buradaki sınır sorunlarını ortadan kaldırmak oldukça zordu. Bu zamana kadar Kırgızistan ve Özbekistan arasında 1378 km'lik sınır sorunu yaşanmıştır. Bu sorun, Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Karimov yönetiminde çözüme ulaşamamıştı ve yüksek düzeyde görüşmeler yapılmamıştı. 17 yıllık bir aradan sonra Kırgızistan ile Özbekistan arasında cumhurbaşkanlığı düzeyinde bir anlaşma sağlanmıştı. 5 Eylül 2017 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te Kırgızistan Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev ve Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, iki ülke arasında bulunan 1378 km'lik sınır sorunun 1170 km'lik kısmını yani sorunlu sınırın %85'nin çözüme ulaşacağı konusunda anlaşmıştı. Geri kalan %15'lik kısmının ileriki bir süreçte çözülmesi öngörülmüştü.⁴⁶ Diğer taraftan, Kırgızistan'ın Tacikistan ile olan sınır sorunları bir çözüme ulaşamadı. Günümüze kadar bu sınır gerginlikleri devam etti. Bu tür sorunlardan dolayı Kırgızistan'ın komşu Orta Asya ülkeleri ile ekonomik alanda yaptığı işbirliği nihai hedefine ulaşamamıştır. Sınır sorunları, sınır aşan su kaynaklarının kullanımı konularından ortaya çıkan anlaşmazlıklar doğal olarak güvenlik konusunu gündeme getirmiştir.

Kırgızistan'ın dış politikasında Rusya'nın rolü çok önemliydi. Aleksandr Dugin'e göre Orta Asya'nın ekonomik, etnik, nüfus, enerji kaynakları, strateji ve güvenlik sistemi gibi konularda bölgenin en önemli ortağı Rusya olmalıdır. Kırgızistan, Rusya ile ikili işbirliği ve ortak örgütler çerçevesinde işbirliğine gitmiştir. Kırgızistan ekonomisinin pilot sektörü olarak enerji sektörü öne çıkmaktadır. Kırgızistan, doğalgaz, petrol kaynaklarına sahip olmasa da hidrokarbon açısından zengin bir ülkedir. Bu bağlamda, Rusya'dan hidroelektrik projelerine büyük destek almaktadır. Örneğin, Kambarata-1 ve Kambarata-2 hidroelektrik santralleri için Rusya'dan yatırım almıştır. Doğalgaz ve petrol alanında da işbirliği yapılmaktadır. Bu minvalde, Mayıs 2003 yılında Kırgızistan'ın 'gaz bağımlılığından kurtulması' adına Gazprom ile yapılan 25 yıllık işbirliği anlaşmasına varmıştır. Bu

⁴⁵ A.g.e. sınır sorunlarına ilişkin olarak etnik çatışmanın nedenlerinden biri olduğunu öne sürmektedir.

⁴⁶ Devlet destekli yayın organı olan 'Azzatyk'da iki ülke arasındaki sınır sorunun çözüme kavuşmasının nasıl gerçekleştiğine dair detaylı bilgi verilmektedir.

anlaşmayla beraber Kırgızistan, 2006 yılında bu alandaki mevcut %2'lik payını 2011'de %35-41'e kadar çıkarmıştı. Bunun dışında ekonomik alanda 2009 yılında 150 milyon dolar hibe ve %0,7 imtiyazlı faiz oranlı, 7 yıl ödeme ertelemesi olan 40 yıl süreliğine 300 milyon dolar kredi almıştı.⁴⁷ Bu yatırımlar sonucunda Kırgızistan Rusya ile ikili ilişkilerini geliştirmişti.

Kırgızistan'ın Rusya ve Orta Asya ülkeleri ile oluşturduğu ya da üye olduğu yapılar sadece isim değiştirmiştir. Bu yapıların yürüttüğü politikalar ve amaçlar birbirine benzemektedir. Bunların en önemlisi günümüzde faaliyet gösteren Avrasya Ekonomik Ortaklığı (AEO) veya nam-ı diğer EurAsEc olmuştur. Bu çerçevede oluşan Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan(OEA) da Kırgızistan'ın ekonomisini etkileyecek yapılardan olmuştur. Bu yapı, mal, hizmet ve işgücünün serbest dolaşımı ve gelecekte ortak para birimini amaçlamaktadır. Bu Birliğin daha öncekilerden farkı, uluslar üstü bir yapı olmasıdır. Gümrük Birliği, ortak gümrük tarifelerini ve diğer ticari konuları belirleme yetkisine sahiptir ve böylece Kırgızistan'ın ekonomik alandaki politikası uluslar üstü yapıya bağımlı kalmaktadır. Bu birliğe üye olmasıyla beraber Kırgızistan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliğinden ayrılmak zorunda kalmıştır ve bunun sonucunda bazı olumlu ve olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Kırgızistan, Gümrük Birliğine üye olmasıyla daha geniş bir pazara açılma şansı yakalasa da, diğer üye ülkelerle rekabet etmek zorunda kalmıştır. Kırgızistan'ın AEO'ya girmesini zorunlu kılan önemli nedenlerden biri göçmen işçiler konusu olmuştur. Bağımsızlıktan sonra işsizliğin artmasıyla iş için Rusya ve Kazakistan'a göç başlamıştı. Ülkenin ekonomisine göçmen işçilerin havale ettiği paralar ciddi anlamda gelir sağlamaktadır. 2010'dan sonra bu oran ülkenin GSYH'nin üçte birini karşılamaktadır.⁴⁸ Rusya'da günümüzde Kırgız göçmen işçilerin sayısı bir milyona yaklaşmaktadır. Bu bağlamda, Kırgızistan işsizlik sorununa geçici olarak çözüm bulmaya çalışmaktadır. Kırgız göçmen işçiler en çok Rusya 'da bulunmaktadır. Rusya ise Orta Asya'dan gelen göçmen işçilere ilişkin şartları ağırlaştırmaktadır. Bu nedenler başta olmak üzere Kırgızistan vatandaşlarına kolaylık sağlamak adına işgücünün serbest dolaşımını sağlayan örgütlere üye olması gerekli hale gelmiştir. Kırgızistan güvenlik stratejisini ve buna ilişkin dış politikasını

⁴⁷ Nogayeva, 2011, s.151

⁴⁸ Nogayeva, 2011, s.159

Rusya liderliğinde oluşturmaya önem vermişti. Bu doğrultuda, Rusya'nın itici güç olduğu Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)'ne dâhil oldu. KGAÖ, BDT'nin güvenlik ayağı olarak görülmektedir. Kırgızistan KGAÖ'nün bölgedeki misyonunu desteklemek için kendi topraklarında Rusya'nın askeri üssünü memnuniyetle karşıladı.

Kırgızistan'ın dış politikasındaki iyi komşuluk ilişkileri Çin Halk Cumhuriyeti ile olan diplomatik ilişkileriyle birlikte bağımsızlıktan hemen sonra başlamıştı. Çin, Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkeler arasındaydı. Çin ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler Şangay İş Örgütü (ŞİÖ) aracılığıyla ilerlemişti. İki ülkenin ortak sınırlarının bulunması ve sınırın yanında bulunan Çin 'in Uygur Özerk Bölgesinde etnik Kırgızların bulunması ve Kırgızistan topraklarında Uygur Etnik grubunun varlığı iki ülke arasındaki işbirliğini zorunlu kılmıştı. Çin'in demografik olarak büyümesi komşu ülkelerini endişelendirmektedir. Bu minvalde, Orta Asya bölgesinde özellikle Kırgızistan ve Kazakistan temkinli davranmaktadır. Kırgızistan, bu tehdidi Rusya ve ABD ile dengelemeye çalışmaktadır. Bölgede 'Rus boyunduruğu deridendir, zamanla yıpranır gider, Çin'inki ise demirdendir'⁴⁹ görüşü yaygın olduğundan Çin'e karşı mesafe korunmak istenmektedir.

Egemenliğinin ilk döneminde Kırgız hükümeti Batı ve ABD ile olan ilişkilerine öncelik vermişti. Bu anlamda, Akayev'in Batı ve ABD olan ziyaretleri sonucunda bir takım başarılar elde edilmişti. Kırgızistan ve Avrupa Birliği(AB) arasındaki Ortaklık ve İşbirliği nihayet tüm AB ülkeleri tarafından onaylanmıştı ve bu ortaklığın amacı, Kırgızistan ve AB arasındaki siyasi diyalog için bir çerçeve oluşturmak ve Kırgızistan demokrasisini güçlendirmek ve piyasa ekonomisine geçiş çabalarını desteklemektir. Bu doğrultuda, 1998'de Kırgızistan, Dünya Ticaret Örgütü'ne katılan ilk eski Sovyet ülkesi olmuştur.

Kırgızistan'ın ABD ile diplomatik ilişkileri 26 Ağustos 1992'de Kırgızistan ve ABD tarafından imzalanan Mutabakat Muhtırası belgesiyle başlamıştır. Bu anlaşma yatırımların teşvik ve karşılıklı korunmasına ilişkin ikili yatırım anlaşması idi.1990'lı yıllarda ABD Kırgızistan için umut verici bir aktördü.2001 yılına kadar ABD Kırgızistan'ı stratejik bir ülke olarak görmedi. Kırgızistan, fosil kaynakları

⁴⁹ Nogayeva, 2011, s.244

bakımından fakir bir ülke olduğundan ABD'nin ve başka küresel güçlerin dikkatini çekmemişti. 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve sonrasındaki Afganistan harekâtı ABD'nin Orta Asya'ya daha çok yoğunlaşmasını sağlamıştı. Bu bağlamda, ABD Afganistan'a girebilmek için bölge ülkelerine yerleşmişti. Kırgızistan, ABD'ye Afganistan'daki operasyonuna destek vermek adına Manas Uluslararası Havalimanını ABD'ye kiralamıştı.

Kırgızistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra hem Batılı devletler hem de Avrasya ülkeleriyle iyi ilişkiler kurmayı hedeflemişti. Bu manada, yukarıda belirtildiği üzere çeşitli ekonomik, siyasi ve askeri adımlar attı. Ancak, Kırgızistan, 28 yıllık bağımsızlığıyla yeni bir devlettir. Bu da ülkenin bu süreçte muhtelif karışıklıklar yaşamasına neden oldu. Örneğin, bu kısa süre içerisinde Kırgızistan, dört farklı cumhurbaşkanı gördü ve iki şiddetli devrim yaşadı. Devrimlerin yol açtığı iç istikrarsızlık ülkenin en hassas konusu olan etnik çatışmaya neden oldu ve bu etnik çatışmalar iki etnik grup arasında derin acıya yol açtı. Bununla birlikte, ülke Rusya ve Amerika'ya ait iki askeri üsse ev sahipliği yaptı ve bunun sonucunda güvenlik ve rejim açısından istikrarsız bir dış politika yürütmek zorunda kaldı.

2.2. Kırgızistan'ın Dış Politikasındaki Güvenlik Kavramı

Bağımsızlığını kazandıktan sonra diğer BDT devletleri gibi Kırgızistan da güvenlik konusunu temel politika olarak görmüştür. Bu dönemde, Kırgızistan'ın öncelikli dış politikası, bağımsızlığını korumak ve ülkede istikrarı sağlamak üzerineydi. Bunun sebeplerinden biri de 1999 yılında Kırgızistan'ın terör saldırısına maruz kalmasıydı. Bu saldırıyı Özbek İslami Harekâtı grubu olarak bilinen teröristler gerçekleştirmişti. Saldırı, Kırgızistan'ın Güney Bölgesindeki, Tacikistan ve Özbekistan sınırında bulunan, Batken eyaletinde meydana gelmişti. Saldırıya karşı Kırgızistan Ordusu yeterince önlem alamamıştı. Bu olaylardan sonra güvenlik meselesi Kırgızistan'ın dış politikasında öncelikli hale gelmişti. Bu yüzden, Kırgızistan, güvenlik açısından Rusya'yla yakınlaşmıştı.

Rusya, Kırgızistan için güvenlik bakımından her zaman en doğal ve güvenilir garantör olarak algılandı. Kırgızistan güvenlik stratejisini ve buna ilişkin dış politikasını Rusya liderliğinde oluşturmaya önem vermişti. 7 Ekim 2002'de Rusya, Kırgızistan, Kazakistan, Belarus, Tacikistan ve Ermenistan aralarında Güvenlik

Anlaşması Örgütü'nü (KGAÖ) kurdular. Kolektif Güvenlik Anlaşması, BDT'nin güvenlik uzantısı olarak görülüyordu. Bu örgütün amacı, 'dış politika, askeri ve teknik alanlarda ve uluslar üstü zorluluklara ve devletlerin ve insanların güvenliğine yönelik tehditlere karşı mücadele alanında yakın ve çok yönlü müttefik ilişkilerin sürdürülmesi ve artırılması'⁵⁰ idi. KGAÖ Komisyonu Başkanlığı dönem olarak sırayla yönetilmekteydi ve Kırgızistan, 2007 yılında dönem başkanlığı yapmıştı. KGAÖ'nün yüksek organları, Dışişleri Bakanlar Kurulu ve Savunma Bakanlar Kurulundan oluşmaktaydı. KGAÖ bağlamında Kırgızistan, Rus silahlarını iç pazar fiyatında Rusya'dan satın alabilecek ve Rusya'dan ücretsiz askeri eğitim alabilecekti. Örgüt, savaş ve askeri çatışma halinde karşı müdahalede bulunmak ve istikrarı sağlamak için öncelikli olarak 4. maddeyi devreye sokacaktır. Bu madde, anlaşmaya taraf olan ülkelere birine yönelecek bir saldırının tüm taraf ülkelere yönelik bir saldırı sayılacağı şeklindedir.⁵¹ Bu maddenin bir üye ülkeye yapılan saldırının bütün üye ülkelere karşı saldırı sayılacağı ve KGAÖ güvenliğine karşı olacağını vurgulamaktadır.

2009 yılında üye devletler, KGAÖ'nün daha etkili ve pratik hale gelmesi için bu çerçevede Kolektif Acil Müdahale Güçleri'ni oluşturdular. KGAÖ, Rusya liderliğinde Orta Asya devletlerinin dâhil olduğu askeri ittifak haline gelmiştir. Özellikle Rusya bu örgüte üye devletlere karşı saldırı durumunda engelleyici görev üstlenmektedir. Bu dönemde, Rusya ile askeri tatbikatlar yürütülmüştür.

Kırgızistan 9/11 olaylarından sonra jeopolitik konumu ve Afganistan ile olan sınır çıkışından dolayı uluslararası terörizm ile mücadele açısından önemli konuma gelmiştir. ABD'nin Kırgızistan'da askeri üs kurması Kırgızistan'ı Rusya için ayrıca önemli hale getirmiştir. Rusya, Kırgızistan'da stratejik askeri üs ve tesislerini kurmak için Kırgızistan ile ikili görüşmeler başlatmıştı. 23 Ekim 2003 tarihinde Kırgızistan'da Rus hava üssünün resmi açılışına dönemin Rusya ve Kırgızistan devlet başkanları Vladimir Putin ve Askar Akayev katılmıştı. Bu 999 Hava Üssü (diğer adıyla Kant Hava Üssü), başkentin 20 km doğusunda, Kant şehrinin 2 km güneyinde bulunmaktadır. Bu hava üssünün amacı, Orta Asya hava sahasının

⁵⁰ Toktomushev, 2017, s.159

⁵¹ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (Organizatsia Dogovora o Kollektivnoy Bezopasnosti) Taşkent Anlaşması'nın 4. Maddesi yukarıda verildiği üzere geçmektedir.

kontrolü ve teröre karşı mücadele yapılmasıdır. Anlaşmaya göre bu hava üssü Kırgızistan Silahlı Kuvvetleri ile birlikte iki ülkenin egemenliğini koruyacak ve güvenliğini sağlayacaktır. Aynı zamanda bu üs KGAÖ çerçevesinde oluşturulan Kolektif Acil Müdahale Güçleri'nin Orta Asya'daki hava unsurunun bir parçasıdır. 999 Hava Üssü'nün altyapısı Sovyetler Birliği döneminden beri vardı. Üs, birçok ülkenin hava kuvvetlerinin eğitiminde kullanılmıştı ve burada eğitim alan isimler arasında Mısır eski Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, Suriye'nin eski Cumhurbaşkanı Hafız Esad ve diğer ülkelerin tanınmış kozmonotları eğitim görmüştü. 999 Hava Üssü, Sovyetler Döneminden sonra Rusya'nın ilk yabancı askeri tesisiydi. Bu üs, Rusya'nın Privoljsk Uralsk Askeri Bölge 5. Hava Kuvvetleri ve Hava Savunma Birliği'ne bağlıdır.

Kırgızistan, Rusya haricinde ABD ile de güvenlik ve askeri bakımdan işbirliği halindeydi. Bu çerçevede, 11 Eylül 2001 tarihinden sonra ABD ve Kırgızistan arasındaki ilişkiler farklı boyuta geçmişti. Şubat 2002'de ABD'nin Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın dediği gibi, 'ABD'nin Orta Asya'da daha önce hayal edilemeyecek ölçüde çıkarlarının olduğunu' ifade etmesi ABD'nin Orta Asya bölgesine sadece ekonomik-politik çerçeveden öte jeopolitik ve jeostratejik açısından da ABD için hayati önem taşımaktadır.⁵² Özellikle ABD'nin diğer Orta Asya ülkelerindeki askeri üslerinin kapatılması Kırgızistan'daki ABD üssünü daha da önemli hale getirmişti. Bunun haricinde, Kırgızistan'ın topraklarında iki farklı ülkenin askeri üssünü bulundurması ülkenin güvenlik alanında izlediği politika sonucu gerçekleşmiştir. Bu üslerin ABD ve Rusya'ya ait olması ve iki askeri üssün birbirinden 30 km mesafe uzaklıkta olması oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Kırgızistan, 'Ruslar bize ruhen, Amerikalılar ise ekonomik olarak yakındır' ilkesine göre davranmaktadır.⁵³ 2000 yılına kadar Kırgızistan ABD ilişkileri ekonomik alanda ilerleme kaydetmişti.

ABD, Orta Asya ülkelerinin sahip olduğu kaynaklara erişmek, uluslararası barışı tehlikeye atan radikal grupları bertaraf etmek ve Rusya ile olan sıkı ilişkilerinin azalmasını sağlamayı amaçlamıştır. ABD, Orta Asya ülkelerinde demokrasinin sağlanması, insan haklarının korunmasının radikal grupların artışına

⁵² Wishnick, 2002, s.5

⁵³ Nogayeva, 2011, s.195

neden olacağı ve İslamcı grupların yönetime gelme ihtimalinin yüksek olmasından dolayı çıkarını korumak amacıyla bölge ülkelerindeki otoriter yönetimleri desteklemiştir. Kırgızistan bölgenin en demokratik ülkesi olması nedeniyle ABD'nin dikkatini çekmektedir. Bölgede bulunan Özbekistan İslami Hareketi'nin (ÖİH) faaliyetleri, Usame bin Ladin'in Afganistan'da bulunması ve örgütün el-Kaide ile olan ilişkisi bölgenin stratejik önemini artırmıştı. 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonucu ABD dış politikasında Orta Asya bölgesine önem vermiş ve bölgeye konuşlanmaya başlamıştır. Dünya tarihinde bir dönüm noktası olan 11 Eylül saldırılarının ardından ABD bölge ülkelerinin dış politikasını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Orta Asya ülkeleri bu olaydan sonra ABD'nin başlattığı terörizmle mücadelede ABD'ye destek vermişti. Bu bağlamda, Kırgızistan Manas Uluslararası Havalimanı'nı insani ve askeri amaçlı olarak kullanması için ABD'ye tahsis etmiştir. Kırgızistan ise Afganistan'daki iç istikrarsızlık ve uyuşturucu kaçakçılığı nedeniyle ABD ile güvenlik alanında iş birliği yapmıştır. Terör saldırısına uğradığı için Afganistan'a yapacağı operasyonda ABD'nin Orta Asya'ya girmesine meşru gerekçe sağlamıştır.

14 Aralık 2001 tarihinde Afganistan harekâtı çerçevesinde Kırgızistan'ın uluslararası koalisyon güçlerine destek vermesi amacıyla ülkesinde askeri üs açılmasını parlamentosundan geçirerek kabul etmişti. Bu üs başkente 20 kilometre uzaklıkta ve Rus askeri üssüne 30 km mesafededir. Daha sonra bu üs Manas Uluslararası Havalimanındaki Transit Merkez olarak adını değiştirerek kurumun askeri yapısını da değiştirmiştir. Manas Hava Üssü, bölgedeki kilit bir lojistik merkezdir ve ABD'nin Afganistan'daki savaşında odak noktası olarak hizmet etmiştir. Daha önce Afganistan kaynaklı teröre maruz kalan Kırgızistan ABD'nin müdahalesine sıcak bakmıştır. Bunun dışında, Afganistan'daki iç savaşın ve uyuşturucu kaçakçılığın ülkeye yayılmasından, Özbekistan İslami Hareketi'ni destekleyen Afganistan'daki Taliban rejiminden büyük endişe duymaktaydı. ABD'nin Afganistan operasyonu sırasında ÖİH'nin sayısı büyük ölçüde azalmış ve Taliban rejiminin yıkılmasıyla ÖİH bölgede gücünü kaybetmiştir. Bu üs sayesinde ABD bölge ülkelerinin topraklarını kontrol edebilmektedir. ABD'nin bölgeye yerleşmesi ve Kırgızistan topraklarında ABD üssünün bulunması ülke bakımından güvenlik konusunda Çin'e ve Rusya'ya olan ihtiyacı azaltmıştır.

Kırgızistan topraklarında ABD askeri üssünün açılması ardından 1 Ekim 2001'de Uluslararası Para Fonu (İMF) Bişkek'e yaklaşık 90 milyon dolar tutarında üç yıl vadeli bir kredi verdiğini açıkladı. Aynı ay içinde Washington, Kırgızistan'a insani yardım çerçevesinde 5 milyon dolarlık bir hibe sağlamış ve 2002'de yardımın daha da artacağını belirtmiştir. Buna ilaveten, Kırgızistan hem Avrupa hem de ABD'den dış borcunun yeniden yapılandırılması konusunda da müzakerelerde bulunmuş ve bazı getiriler elde etmişti. Kasım 2001'de IMF ayrıca Kırgızistan'ın dış borcunun bir kısmını da silmeyi kabul etmişti.⁵⁴ Kırgızistan, ABD'nin Afganistan'daki terörle mücadelesine destek vermek adına topraklarında ABD'nin askeri üssünü bulundurarak ülke ekonomisine mali kaynak sağlamayı amaçlamıştı. Bu anlamda, ulusal havalimanını geçici olarak ABD'ye kiralamıştır. İlk anlaşmalara göre, kira bedeli olarak ABD Kırgızistan'a 2 milyon dolar ödeme yapacaktı. Resmi olarak belirlenmiş kira bedeli gerçek ödenen kira bedelinin ne olduğu Askar Akayev ve Pentagon arasındaki gerçek anlaşma kamufle edilmiştir.⁵⁵ Ayrıca kira dışında bir uçağın iniş-kalkışı için 7.000 dolar, kamyon başına 1.000 dolar, havaalanına giren araba başına 50 dolar, helikopter parçaları ve uçak onarımı için 3.5 milyon dolar ödenmiştir.⁵⁶ Ancak, bu anlaşmalara rağmen Manas hava üssünün kira bedeli sürekli değişmiş ve pazarlık konusu olarak gündeme gelmiştir. ABD ve Kırgızistan arasındaki bu hava üssüne ilişkin anlaşma 2005 yılından sonra sürekli gündemde kalmış ve buna ülkedeki yönetim değişikliği neden olmuştur.

2005 yılında Kırgızistan'da yaşanan Halk Ayaklanması sonucu yönetim değişikliği yaşanmış ve Manas hava üssünün varlığı gündeme gelmiştir. 2009 yılına kadar ülkede varlığın sürdürmüştür. 24 Haziran 2009'da iki ülke arasında Karşılıklı Çıkar (Mutual Benefit) anlaşmasıyla Manas Üssü yeni bir statü kazanmıştır. Daha önceden 17,4 milyon kira bedeli yılda 60 milyon dolara çıkmış ve Manas Üssü artık Afganistan operasyonu için bir Transit Merkez statüsüne dönüşmüştür.⁵⁷ 2010 yılında ikinci kez yaşanan Halk Ayaklanması öncekinden şiddetli geçmişti ve ülkedeki iç istikrarsızlıktan dolayı etnik çatışma yaşanmıştı. Yönetime gelen geçici hükümet Manas Hava üssünün ABD tarafından kullanımına karşı tavır almıştı.

⁵⁴ Djalili, Kellner, 2009, s.376

⁵⁵ Toktomushev, 2017, s.183

⁵⁶ Wishnick, 2002

⁵⁷ Arı, 2010, s.315

Aralık 2011’de Cumhurbaşkanlık seçimini kazanan Almazbek Atambayev yönetimi Manas hava üssüne ilişkin karar vermişti. Şubat 2012’de Atambayev ve ABD Dış İşleri Bakanlığı yetkilileri arasında yapılan görüşmede Manas hava üssünün kira sözleşmesinin sona ereceği ve 2014 yılında tamamen boşaltılacağı ifade edilmişti.⁵⁸ 11 Temmuz 2014 tarihinde Manas Hava Üssü boşaltılmıştı.

Adını 11 Eylül saldırısında itfaiyede çalışıp hayatını kaybeden Peter Gansi’den alan ABD’nin Kırgızistan’daki Gansi üssü stratejik anlamda ABD için çok önemlidir. Kırgızistan dış etkilere açık olması ve jeopolitik konumunun öneminden dolayı ABD’nin bölgedeki odak noktası haline gelmiştir. Bu üs Kırgızistan’da kötü repertuara sahiptir. Uzunluk açısından dünyanın ilk sıradaki destanı olan Manas’ın adının kötüye kullanılmasından dolayı gündeme gelmesi yerel halkın nefretini kazanmıştı. Üssün kira gelirlerinin yönetimdeki bireylerin şahsi hesabına aktarılması da halkın tepkisine yol açmıştı. Bununla birlikte 6 Aralık 2006’da Amerikan askeri Zachary Hatfield’in Kırgız vatandaşı olan Alexander İvanov’u öldürmesi yerel halkın tepkisine neden olmuştu. Kırgız hükümetinin, Amerikan askerini yargılamaması ve hem Kırgız hem Rus medyasında dolaşan bu bilgi, Amerikan birliklerinin Kırgız topraklarındaki statüsü ve gerekliliği konusundaki öfkeyi daha da arttırmıştı. Bununla birlikte, Manas hava üssünün eleştirilmesinin en büyük sebebi kira anlaşmalarının gizli olması ve üsse yakıt dağıtan şirketlerin rejime yakın olması olmuştur. Kısaca, bu üs Kırgızistan’a sadece maddi çıkar sağlamamış aynı zamanda beraberinde çeşitli çalkantıların yaşanmasına da yol açmıştı. Örneğin, ABD’nin Kırgızistan’daki askeri üssün 14 sene içinde 2 halk ayaklanması, 3 cumhurbaşkanı değişikliğini görmüştür. Bu halk ayaklanmalarının ortaya çıkışında yönetim değişikliğinin de payı olmuştur.

11 Eylül sonrası ABD’nin Orta Asya’daki varlığı Rusya’yı rahatsız ettiği gibi komşu Çin’i de rahatsız etmişti. Bu bağlamda, Çin kendini ABD tarafından çevrelenmiş hissetmiş. Mearsheimer, Çin’in egemen olmaya dönük politikalar uygulaması halinde ABD’nin bu tehlikeyi bertaraf etmesi için Çin’in çevrelenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Çin Orta Asya’da özellikle Kırgızistan’daki ABD’nin askeri varlığından çok endişeliydi. Bu çerçevede, Çin Kırgızistan ile ikili ilişkilerini

⁵⁸ Demirtepe, Özkan, 2013 s.50

güçlendirmeye çok istekliydi. Bu bağlamda, Çin ŞİÖ aracılığıyla askeri ve ekonomik alanlarda etkili olmayı amaçlamaktadır. Bu noktada Brzezinski Rusya ve Çin'in ittifak olmasının ABD'nin hegemonyasını etkileyebileceğini belirtmiştir. Çin'i görmezlikten gelinmeyecek kadar büyük hiçe sayılmayacak kadar zayıf ve kabul edilmeyecek kadar hırslı olarak tanımlamıştır.⁵⁹

1960'da Çin ve Sovyetler Birliği arasında sınır sorunu çıkmıştır ve bu sorun Sovyet döneminde çözüme ulaşamamıştır. Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlığını yeni kazanan Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya ile sınır komşusu haline gelmiştir. Kırgızistan'ın Çin ile 1000km sınırı bulunmaktaydı. Başta sınır sorununu çözümlmek için Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan 15 Haziran 1996'da Çin'in Şangay şehrinde Sovyetler döneminden kalma sınır sorununu aralarında müzakere etmek için Şanghay Beşlisi'ni kurmuşlardır.

1999-2000'de Kırgızistan ve Özbekistan'a terör saldırılarından dolayı bu örgüt Orta Asya'da faaliyetlerini genişletmeye başlamıştı. 2001'den sonra Şangay Beşlisi devletlerinin liderleri örgütün amaçlarını yeniden düzenlemeye ve siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğini içerecek şekilde faaliyet alanlarını genişletmeye karar vermişti. Terör saldırısından sonra Özbekistan'ın da bu örgüte katılmayı kabul etmesiyle 15 Haziran 2001'de ŞİÖ'yü oluşturdular. Sonuç olarak, Kırgız hükümeti, Çin'den henüz test edilmemiş radikal tehditlere karşı başka bir güvence aldı. Bununla birlikte, Çin Kırgızistan'a mali yardıma başladı; ancak, ŞİÖ'nün bir parçası olarak değil ikili ilişkiler çerçevesinde yardım etmiştir. Örneğin, Batken saldırısından sonra Kırgızistan'a çadır ve askeri teçhizat gibi 600.000 dolarlık bir yardım sağlamıştır.

ŞİÖ çerçevesinde Çin'in liderliğinde 2001 tarihinden beri askeri tatbikatlar düzenlenmektedir. Günümüze kadar ŞİÖ bağlamında yapılan askeri tatbikatlar hiç bir zaman Çin'in katılımı olmadan düzenlenememiştir. İlk tatbikat Tatbikat-01 kod adıyla Kırgızistan ve Çin arasında gerçekleşmişti. Bu tatbikat, Afganistan'dan kaynaklanan terörizm, köktendinci ve ayrılıkçı güçlere karşı mücadeleyi amaçlamıştır. Bu tatbikat, Çin'in başka bir ülke ile yaptığı ilk tatbikat olmuştur. Kırgızistan bu tatbikat öncesi Çin'den 1,2 milyon dolar askeri teknik yardım almıştır.

⁵⁹ Arı, 2010, s.

Kırgızistan ŞİÖ çerçevesinde gerçekleşen askeri tatbikatlara katılmasıyla İssyk-Kul Antiterror tatbikatına da ev sahipliği yaptı. ŞİÖ tatbikatları bir senaryo üzerinden yola çıkarak yapılmaktadır. Bu tatbikatlar eğitim niteliği taşıyan ve ŞİÖ'nün faaliyetlerini göstermeyi amaçlayan tatbikat değil somut olaya karşı doğrudan mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Örneğin, 2010 yılında Kazakistan'da yapılan Barış Misyonu-2010 isimli tatbikat Kırgızistan'da yaşanan etnik çatışmanın etkisinde geçmiş ve tatbikatın gerçekleştirilmesinde bölgenin en büyük sorununu oluşturan Afganistan kaynaklı uyuşturucu trafiğinin ve üye ülkelerin birinde çıkan çatışmanın tüm bölgeye yayılmasının önlenmesini hedef almıştır. ŞİÖ tatbikatları geniş kapsamda yürütüldüğü zaman güç göstergesi olarak da algılanmaktadır. Barış Misyonu tatbikatlarının 10.000 kişilik katılımı ve katılan ülkelerin topraklarında ve hava sahalarında yapılan faaliyetlerin genişliği tatbikatın ciddi anlamda büyüklüğünü göstermektedir. Tatbikat sırasında Rus deniz altları çıkarma gemilerinin ve savaş uçaklarının Çin'e getirilmesi tatbikatın ciddi anlamda büyüklüğünü göstermiştir. 2002 tarihinden beri Rusya KGAÖ ve ŞİÖ tatbikatlarının beraber yapılmasına da dile getirmiştir. Ancak, 2007'de ŞİÖ ve KGAÖ güvenlik işbirliği konusunda bir anlaşma yapılmıştır.

Kırgızistan'ın ABD ile güvenlik konusunda ilişkilerinin zayıflamaya başladığı dönemde Rusya ve Çin ile daha sıkı ilişki yürüttüğü görülmektedir. 5 Temmuz 2005'de gerçekleştirilen Astana Zirvesinde ŞİÖ liderleri tarafından yapılan ortak açıklamada ABD'den ŞİÖ topraklarındaki askeri üslerinin boşaltılması istenmiştir.⁶⁰ Bu bağlamda, yönetime yeni gelen Kırgızistan Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev seçimlerden hemen sonra Manas Hava Üssünün varlığını sorgulamaya başlamıştı. Bu doğrultuda, Kırgızistan'ın ABD askeri üssünün kapatma tehdidi iki ülkeyi yeniden pazarlığa getirmişti ve aynı dönemde Özbekistan ABD askeri üssünü kapatmıştı. Bundan dolayı ŞİÖ'nün ABD'ye karşı blok olarak algılanmasına neden olmuştur.

Kırgızistan'da yaşanan renkli devrimler ve istikrarsızlığın yaşanması Kırgızistan'ın güvenlik alanında izlediği politika sonucu olmuştur. 11 Eylül'den sonra ABD'nin Orta Asya'ya girmesi Kırgızistan'da rejim güvenliğine karşı bir

⁶⁰ Demirtepe, Özkan, 2013, s.45

tehdit oluşturmuştur. Yönetime gelen Kırgızistan Cumhurbaşkanları rejim güvenliklerini sağlamak için otoriter yapıyı sorgulamayan Rusya ve Çin ile işbirliğini tercih etmişlerdir. Kırgızistan, Çin ile ŞİÖ aracıyla birçok alanda işbirliği yapmaktadır. ŞİÖ’de hem Rusya hem de Çin’in bulunmasından dolayı tercih edilmektedir. Çünkü bu güçler Kırgızistan’ın demokratikleşmesini talep etmemektedirler. Otoriter komşularla ittifak, Kırgız otoriter cumhurbaşkanlarına baskıları azalttı ve ŞİÖ’ye üye olunması onların otoriter yönetimine örgüt tarafından belirli bir meşruiyet sağlamıştır.

2.3. Akayev Yönetiminin Devrilişi ve 2005 Lale Devrimi

Sovyet Birliği’nden yeni ayrılan Orta Asya ülkeleri için gelişmiş bir demokrasiden söz etmek henüz mümkün değildir. Bölge ülkelerindeki demokrasi düzeyi ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu bağlamda, 1990 sonrasında hızla liberalleşme ve reformlar yolunu tutan Kırgızistan, ‘İMF’nin sevdiği öğrenci’ ve ‘demokrasi adası’ olarak adlandırılmıştır.⁶¹ Kırgızistan’ın bölgede en demokratik ülke olarak görülmesindeki nedenlerin biri de ülkede bulunan siyasi ve toplumsal derneklerin çok çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, Kırgızistan’da muhalefet giderek güçlenmiş ve onun güçlenmesinde dış faktörlerin de etkileri olduğunu görebiliriz. Ülkenin ulusal ekonomisindeki kriz durumu sosyo-ekonomik sorunları daha da arttırmış ve yönetim sistemindeki değişiklikler de ülkeyi siyasi krize götürmüştür. İç ve dış faktörlerden kaynaklanan sorunların bir arada yaşanması ülkeyi siyasi krize sürüklemiş ve bunun sonucunda 24 Mart 2005’deki Lale Devrimi gerçekleşmiştir. Devrimle beraber ülkeyi on beş yıl yöneten Askar Akayev rejimi devrilmiştir.

Bağımsızlıktan sonra düzenlenen cumhurbaşkanı seçimlerinde eski yönetimin elitleri⁶² adaylar olarak öne çıkmıştı. Bu adaylara karşı Kırgızistan parlamentosu (Jogorku Keneş) birinci turda kimseyi desteklemediği için ikinci tura gitmişti. İkinci turda parlamento A. Akayev’i büyük farkla seçmişti. Bu doğrultuda, 12 Ekim 1991 tarihinde cumhurbaşkanının faaliyetlerini meşrulaştırmak için genel seçim gerçekleşmişti. Bu seçimlerde halk %95.3 oranla Akayev’i seçmişti. Halkın büyük

⁶¹ Nogayeva, 2011, s.224

⁶² Bağımsızlıktan önce ülkeyi yöneten komünist yöneticilere verilen tanımlamadır.

desteğini almasının asıl nedeni A. Akayev'in Moskova eğitilmiş, liberal görüşlere sahip ve reformlara açık biri olmasıydı. Akayev yönetimi iktidarın ilk döneminde liberal ve uluslararası dengeleri sağlayan bir politika izlemişti. Sovyet sisteminden yeni ayrılan Kırgızistan için ekonomik alanda yapılan reformlar oldukça hızla yürütülmüştü. Bu manada, özellikle özelleştirme konusunda yapılan faaliyetlerde hukuk ihlali çok yaşanmıştı. Özelleştirmeler, iktidara yakın olan ailelerin ve bireylerin lehine sonuçlanmıştı. Bu nedenle, ülkede bir üretime dayanmayan zenginlik ortamı ya da oligarklar ortaya çıkmıştı ve bu zenginlerin iktidara yakın olması ülkede gelir dağıtımında adaletsizliğe yol açmıştı. Akayev yönetimi giderek bu ailelerin ekonomik gücüne hizmet eden yapıya dönüşmüştü. Bu yönetim, iktidarını meşrulaştırmak ve çevresindekileri korumak adına ülkedeki yönetim sistemini değiştirmeye başlamıştı. Bu minvalde, Akayev yönetimi on beş yıl içinde Anayasa'yı değiştirmek için dört referandum yapmıştı.

5 Mayıs 1993'de parlamento, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Anayasası'nı kabul etmişti. Bu Anayasa'ya göre yarı cumhurbaşkanlık yöntem Anayasa ile onaylanmıştı. 1994'de medyada seçimlerin yeniden düzenlenmesine ilişkin pek çok makale yayınlanmıştı. Çünkü ülkenin siyasi yapısı değiştiğinden dolayı Keneşтик Anayasa⁶³ ile seçilen mevcut cumhurbaşkanı ve parlamento faaliyetlerine bu doğrultuda devam ediyorlardı. Bu bağlamda, ülkede yapılan referandum sonucunda cumhurbaşkanı meşruiyet kazanmıştı. Bu dönemden sonra Akayev ve parlamento arasında fikir ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştı. Bunu tetikleyen ana konu ise kamu malının özelleştirme usulünde yapılan hukuk ihlali olmuştu. Buna ilaveten, ülkede altın üretimi kaynaklı gelirin ne olduğu ve nereye gittiğine ilişkindi. Bu bağlamda, parlamento, Akayev yönetimine ciddi eleştiriler yapıyordu ve de Başbakan T. Çıngışev ve Merkez Bankası Başkanı K. Nanayev'in istifasını sunmasını istemişti. Buna Akayev yönetimi parlamentonun kamuya sahte izlenim yarattığını iddia etmişti ve başbakanı iktidardan uzaklaştırmak ve bu makama kendilerinin geçmek istediği için yaptığını ileri sürmüşlerdi. Ülkedeki siyasi karmaşanın sonucunda A. Akayev yönetimi parlamentoyu ikiye bölmeyi başarmıştı. Ek olarak, ülkede yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde usulsüzlük görülmüştür.

⁶³ Kırgızistan'ın Sovyetler Birliği döneminde kullandığı Anayasa bu isimle anılmaktadır.

Mevcut yönetim iktidarını güçlendirmek için Anayasa'ya yeni düzenlemeler getirmeyi amaçlamıştı.

1996-2005 arasındaki dönemi Kırgızistan'da Akayev yönetiminin otoriter rejimi olarak nitelendirmek doğru olur. Çünkü bu dönemden sonraki yapılan referandumlar cumhurbaşkanlığının yetkilerini genişletmişti ve parlamentoyu iki kanata bölmüştü. Bu Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının eli de güçlenmişti. Kısacası bu anayasaya göre cumhurbaşkanının görevden alınması hukuken zorlaşmıştı. Bunun yanı sıra, Cumhurbaşkanı, Kırgızistan'da kamu arazilerinin alım ve satımına hak kazanmıştı.

2000 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimleri oldukça önemliydi. Bu bağlamda, Akayev yönetimi kendine güçlü gördüğü adayları seçimden uzaklaştırmıştı ve seçim sırasında da usulsüzlükler yapılmıştır. Bu seçimleri Akayev %74.47 oranla kazansa da ülkede bu rejime karşı protestolar başlamıştı. Son yapılan referandum ile cumhurbaşkanının Kırgızistan topraklarının satılmasına karar vermesi 2002 yılında yaşanan 'Aksı olaylarına' neden olmuştu ve bu rejimin devrilmesine altyapı oluşturmuştu. Bu manada, milletvekili Azimbek Beknazarov Akayev'in Kırgızistan'ın Çin sınırındaki toprak parçasını Çine vermesini şiddetle kınamıştı ve bunu gündeme getirmişti. Buna karşın Akayev yönetimi A.Beknazarov'u sahte gerekçeler ile tutuklamıştı ve iktidarını eleştirenlere sert tavırlar sergileyip onlara çeşitli kısıtlamalar getiriyordu.

Aksıda yaşanan olaylar Beknazarov'u desteklemek adına gerçekleşen mitinglerde meydana gelmişti. Bu miting barışçıl yollarla sorunu çözmeyi amaçlamıştı; ancak mitinge yönetim düzeyinde katılım olmaması hükümet ve halk arasında gerilim yaratmıştı. Miting esnasında vatandaşlar ve yerel yönetim arasında anlaşmazlıklar çıkmıştı ama hükümet sorunu çözmek için sert güç kullanmayı tercih etmişti. Bu olaylarda 6 vatandaş hayatını kaybetmişti. Bu olaylardan sonra Kırgızistan'ın güneyinde sular durulmuyordu ve küçük çapta olsa bile protestolar devam ediyordu. Bu bağlamda, iktidar derinleşmeye başlayan siyasi krizi durdurmak amacıyla Beknazarov'u serbest bırakmıştı ve milletvekilliğinin iadesine karar vermişti. Bu olaylar ülkedeki sosyal gerilimlerin gittikçe derinleşmesine neden

olmuştur. Protestoların Kırgızistan'ın güneyinde başlaması güney- kuzey arasındaki ayrımı⁶⁴ ortaya çıkarmıştır.

2002'de Bişkek'te muhalefet partilerinin öncülüğünde ilk defa 'Eldik Kurultay' düzenlenmişti. Bu kurultayda Akayev ve hükümetinin görevden el çekmesi, Aksı olaylarındaki suçluların bulunması, seçimler ile ilgili değişimler ve buna benzeyen sosyal sorunların çözülmesini talep edilmişti. Bu da görüldüğü gibi sadece Akayev rejiminin devrilmesiyle ilgili değil yönetim sistemiyle de ilgiliydi. Hükümet bu taleplerin yerine getirilmesine söz vermişti ama bu sadece kâğıt üstünde kalmıştı. Mayıs ayında Başbakan Kurmanbek Bakiyev ve hükümeti görevden uzaklaştırılmıştı. Bu gelişmelerden sonra ülkenin güney bölgesinde kitlesel protesto eylemleri başlamıştı. Bağımsızlıktan bu yana Kırgızistan'da ortaya çıkan en büyük sosyal gerilim yaşanmıştı. Bu noktada, uluslararası haber medyası Kırgızistan'da iç savaş tehlikesi olduğu yönünde yazılar yazıyordu. Kırgızistan'da yaşanan sosyal gerilimlerden ve siyasi krizden dolayı parlamento tekrar tek kanatlı hale getirilmiştir. Son yapılan referandum ile Akayev yönetiminin geleceğini ve iktidardan sonraki hayatını garantilemiş durumdaydı. Özetlemek gerekirse Akayev yönetimi gitse bile dokunulmazlık ve cumhurbaşkanlığı döneminde yapılan eylemlerin sorgulama veya tutuklamadan muaf olacağı meşru hale gelmişti.

Ülkedeki siyasi ve ekonomik kriz, sosyo-ekonomik sorunların gittikçe artmasına da neden olmuştu. Bu dönemlerde ülkenin ana gelir kaynağı Akayev ailesi ve çevresi tarafından tekelleştirilmişti. Manas Hava Üssüne dağıtılan yakıt firmalarının Akayev'in oğlu Aidar Akayev ile bağlantılı olduğu açığa çıkmıştı ve bu muhalefet tarafından sürekli gündem konusu olmaya başlamıştı. Akayev yönetiminin bu askeri üste elde ettiği kira bedeli ülkenin refahı için değil kendi mal varlığı için kullanılıyordu. Akayev, Rusya'ya yaklaşmakla kalmayıp ABD askeri üssüne 30 km. yakınlıkta Rus üssünün açılmasına da izin vermiştir. Bu döneme gelindiğinde Akayev'in Rusya ile olan yakınlığı ABD'yi rahatsız etmiştir. 11 Şubat'ta Rus askeri üssündeki silah ve mühimmatı arttırma kararını alması ve 3 gün sonra Amerikan hava üssüne AWACS uçaklarının yerleştirilmesi teklifini reddetmesi Akayev'in devrilmesini tetikleyen dış faktörler olmuştur. Halk giderek yoksullaşmıştı. Bu

⁶⁴ Bu konu bu tezin 3.3.bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

manada refah açısından dünya sıralamasında 1995’de 92. sıradayken 2004’te 103. sıraya gerilemişti. Sovyetler döneminden kalan fabrikaların özelleştirilmesi ve onların kapatılması ülkedeki işsizliği 1993-2004’de altı katına çıkarmıştı. Ülkedeki işsizlikten dolayı gençler yurt dışına çalışmaya gitmeye mecbur kalmıştı ve bu oran ülkenin güneyinde çok daha fazlaydı. Bu ekonomik krizlerin sorumlusu halk tarafından Akayev yönetimi olarak algılanıyordu.

2005 yılındaki parlamento seçimleri Akayev yönetimi açısından çok önemliydi. Çünkü ileriki dönemde cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Akayev’in seçime girme hakkı bulunmuyordu.⁶⁵ Bu nedenlerden dolayı parlamentoya yandaşlarını getirmeyi amaçlamıştı. Bu bağlamda, güçlü muhalefet adaylarının seçimlere girmesini engellemişti. Bu kısıtlamalara halk tepki göstermişti. Bu tepkiler Kırgızistan’ın güney bölgesinde daha şiddetli gerçekleşmişti. Bu seçimlerde Akayev’in kızı Bermet ve oğlu Aidar ve de 25’e yakın akrabası adaylığını koymuştu. Bir diğer yandan, Akayev iktidar süresini uzatmak için sivil toplum örgütleri aracılığıyla imza kampanyası başlatmıştı. Seçimlerde oğlu, kızı ve abisi milletvekili seçilmişti. Bu seçimler Akayev yönetiminin devrilmesinin tetikleyicisi olmuştur. Muhalefet Akayev’i devirmek için uygun zaman bekliyordu ve seçim sonrası bu fırsatı elde etmişlerdi. Ülkenin her yerinde Akayev yönetimine karşı protestolar başlamıştı. Halkın asıl protestoları ise yolsuzluk, işsizlik, dış göç, rüşvet gibi sosyo-ekonomik sorunlar ve siyasi sorunların çözülmemesinden kaynaklanıyordu. Halk aslında sadece Akayev’in otoriter rejimini değil yönetim sisteminin tümünü değiştirmek istemişti.

27 Şubat ve 13 Mart tarihlerinde iki tur halinde yapılan parlamento seçimlerinde gerçekleşen usulsüzlükler büyük protestolara neden olmuştur. 24 Mart’ta protestocular Hükümet binasının yakınında bir araya gelen muhalefet yanlıları gösteriler düzenledi. Güvenlik güçleri protestocuları dağıtmak için girişimlerde bulundu. Bu girişimler protestocuları galeyana getirdi ve bunun sonucunda protestocular şiddete başvurdu. Muhalefetin kontrolünden çıkan protestocular hükümet binasını bastı. Başkentteki kaos durumunu hem hükümet hem de muhalefet yanlıları kontrol edemedi ve bu olaylar cumhurbaşkanının ülkeden

⁶⁵ Kırgızistan Anayasası’na göre herhangi bir adayın 3.kez seçime girmesine onay verilmiyordu.

kaçıp Rusya'ya sığınmasıyla sonuçlanmıştı. 4 Nisan'da Moskova'da Kırgız Büyükelçiliğinde kendi iradesi ile iktidardan el çektiğine dair imzası bu rejimin resmi olarak sonunu getirmişti.

Protestocular Akayev yönetiminin barışçıl yollarla gitmesini amaçlamıştı. Muhalefet liderleri kendi taraftarlarını ve protestocuları kontrol altına alamamıştı ve Akayev'e de ülkedeki güvenlik güçleri tam destek vermemişti. Güvenlik güçleri protestoculara karşı kayda değer bir faaliyet gösterememişti ve buna karşı protestocular Akayev hükümetine ve güvenlik güçlerine şiddet uygulamıştı. Bişkek, Akayev yönetimi devrilse bile istikrara kavuşamamıştı ve birkaç gün süren kundaklama ve yabancıların iş yerlerini yağmalama olaylarına sahne oldu. Özellikle Akayev ailesine bağlı olan iş yerleri çok zarar görmüştü. Başkent'in istikrara kavuşmasına ve bu olayların bastırılmasında eski Emniyet Müdürü Feliks Kulov'un rolü büyüktür. Ülkenin kuzey bölgesinde Kulov'un hatırı sayılır bir konumda olması ve de doğru zamanda doğru hamlesi başkentteki olayları durdurabilmişti. Devrimden sonra Kulov başbakanlık pozisyonuna gelmişti. Ülkede kurulan geçici hükümetin başına daha önce başbakanlık görevinde olan Kurmanbek Bakiyev gelmişti. Geçici hükümetin yapısında eski yönetimden kalan isimlerin olması halkı memnun etmemişti. Oysa halk sadece Akayev'e değil onun hükümetine ve yönetim sistemine karşıydı. Bu sayede Bakiyev-Kulov tandemi⁶⁶ yeni yönetimde yer almayı başarmıştı.

⁶⁶ 2005 Devriminden sonra ülkenin bütünlüğünü korumak amacıyla yapılan güney-kuzey ittifakı ülkede bu isimle anılmaktaydı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'DA SİYASİ KRİZİN DERİNLEŞMESİ VE ETNİK ÇATIŞMA

3.1. Bakiyev Yönetiminin Devrilişi ve Ülkedeki İkinci Kırgız Devrimi

Bağımsızlıktan sonra 1990'lı yılların başından itibaren etnik çatışmalara ve iktidar değişikliği sonucunda çıkan devrimlere şahit olan Kırgızistan istikrarsız bir dönem içine girmiştir. Bu devrimlerde dış etkenlerden ziyade iç etkenlerin rolü daha etkili olmuştur. 2005'te yaşanan iktidar değişikliği ile sonuçlanan Lale Devrimi ülkede kalıcı istikrarı sağlayamamıştı. Bu devrimden sonra ülkedeki siyasi kriz inişli-çıkışlı bir yol sergilemişti ve bu devrim halka istediği yönetim sistemini verememişti. İktidar değişikliği ile sonuçlanan devrim sonrasında Bakiyev devlet kadrolarına kendi yönetiminin yanlılarını getirmişti ve bunun sonucunda kargaşa yaşanmıştı. Akayev otoriter rejimi, Bakiyev otoriter rejiminden çok da farklı bir durum sergilemiyordu. Bu anlamda, Kırgızistan siyasi tartışmalara ve istikrarsızlığa sahne olmaya devam etmişti. Lale Devrimi sonucu Akayev'in iktidarı bırakıp kaçması muhalefet tarafından beklenen bir durum değildi. Muhalefetin ülkedeki siyasi boşluğu nasıl dolduracağı ve ülkeyi kimin nasıl yöneteceği ile ilgili bir programı bulunmuyordu.⁶⁷ Devrimden sonra Bakiyev, Geçici Hükümeti kurarak cumhurbaşkanlığı görevine gelmişti. Ülkenin istikrara kavuşmasında etkili olan Kulov ile Bakiyev ittifakı başarılı olmuştu ve bu ittifak ile seçimlere de gitmişlerdi. Seçimlere gitmeden bu ittifakın anlaşmasıyla iktidar paylaşılmıştı.

2005'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Bakiyev ve Kulov ittifakı %90 oyla seçimi kazanmıştı. Bu seçim bazı adayların ve muhalefet yanlılarının protestolarına da tanık olmuştu. Bu protestoların küçük çapta olması ülkenin bütünlüğüne tehdit oluşturmamıştı. Örneğin, ülkede iş adamı olarak bilinen Mekenim Kırgızistan partisinin lideri Urmat Barktabasov'un Kazakistan vatandaşı olması nedeniyle adaylığı reddedilmişti. Bu duruma onun taraftarları Beyaz Sarayı basarak tepkilerini göstermişlerdi. Bu bağlamda, Barktabasov Hükümet Binasını ele geçirmek ve darbe düzenlemek ile suçlanmıştı. Seçimleri büyük farkla kazanan Bakiyev, Cumhurbaşkanı ve Kulov ise başbakan olmuştu. Bu iki ismin ittifakı ilk dönemlerde hoş karşılanmıştı ve ülkedeki siyasi istikrarsızlığa çare olduğu

⁶⁷ Djumanaliyev, 2005, s.510

zannedilmişti. Seçimlerden bir yıl sonra Kubatbek Baibolov'un liderliğinde 'Demokratik güçlerin halk koalisyonu' kurulmuştu. Muhalefet tarafından kurulan bu birliğin ana hedefi ise Kırgızistan'ı bir parlamenter sisteme dönüştürmekti. Bu dönemlerde ülkede organize suç örgütlerinin faaliyetleri ciddi bir şekilde artış göstermişti ve bu örgütler ile iktidar iş birliğine girmişlerdi. 2006 yılında Ata Meken partisinin lideri Ömürbek Tekebeyev önderliğinde düzenlenen mitingler Bakiyev rejimine karşı şikâyetlerini dile getirmeye başlamıştı. Bakiyev rejimi Cumhurbaşkanlığı kazandıktan bir yıl sonra otoriter rejime dönüşmeye başlamıştı. Bu bağlamda, kardeşinin Ulusal Güvenlik Kurumunun⁶⁸ başkanı olması ve oğullarının ve akrabalarının yüksek mevkilere gelmesi Akayev rejimini hiç aratmamıştı. Bu dönemlerde gerçekleşen protestolar bir yandan anayasal ve ekonomik reformları talep ederken bir diğer yandan da Bakiyev yönetiminin tekeline karşı çıkmıştı.

Akayev rejimini devirirken birlikte yürüdüğü yol arkadaşlarının artık karşısında yer alması Bakiyev iktidarına tehdit oluşturmaya başlamıştı. Bu bağlamda, Başbakan Kulov başbakanlıktan ayrılmıştı ve bir başka isim olan Meclis Başkanı Ö.Tekebeyev de Bakiyev ile fikir ayrılığı sonucunda muhalefetteki yerini almıştı. Ülkede muhalefetin birleşmesi ve giderek güçlenmesi Bakiyev'in anayasa reformlarına imzası ile sonuçlanmıştı. Bakiyev, bu reformlara sıcak bakmasa bile ülkedeki karmaşık siyasi durum anayasa reformlarının düzenlenmesini zorunlu kılmıştı. Anayasa reformları, parlamenter sisteme ait seçim kanunlarını içeriyordu ve bu kanunlar muhalefet tarafından düzenlenmişti. Bu reformlar parlamentoda cinsiyet eşitsizliğini dengelemeyi, yaş ve ulusal kimlik orantısızlığını ortadan kaldırmayı amaçlayarak düzenlenmişti.⁶⁹ Bu reformlarla muhalefet parlamentoya kadınların, gençlerin ve etnik grupların gelmesini sağlamaktı. Bu reformlar gerekliydi; çünkü halk eski siyasi aktörlere olan güvenini yitirmişti. 2007 yılında Kırgızistan, Anayasa reformlarının sonucunda erken seçimlere gitmişti. Seçim sonucu muhalefeti tatmin etmemişti ve hükümeti seçim sırasında hukuk ihlali yapmakla suçlamıştı ve bu durum ülkedeki siyasi kriz tekrar tırmandırmıştı.

⁶⁸ KGB'nin yerini alan yeni istihbarat kurumudur.

⁶⁹ Djumanaliyev, 2005, s.509

2010 yılına gelince halkın iktidara olan şikâyetleri gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Hükümetin sert ve düşünmeksizin attığı adımlar neticesinde kamu hizmetleri, elektrik ve termal enerji, telekomünikasyon vb. hizmetlerdeki fiyat artışı halkı isyan ettirmişti. Doğal gaz ihtiyacını Özbekistan'dan karşılayan Kırgızistan'ın Özbekistan'ın farklı nedenlerle doğal gazı kesmesi ülkedeki enerji sorununu ciddi şekilde artırmıştı. Bu bağlamda, Bakiyev'in 'doğal gaz yoksa tezek tergile'⁷⁰ ifadesi alay konusu olmuştur. Elektrik fiyatının 5 katına çıkması halkı ciddi şekilde zorlamıştı. İlk protestolar Şubat ayında Naryn Oblastında başlamıştı. Bu protestolara yukarıda bahsi geçen Hükümet faaliyetleri ve sınırdaki kamu arazisinin 49 seneliğine Çin'e kiralaması neden olmuştur. Naryn Oblastının Çin sınırında olması ve sınırda bulunan gümrük idaresinin 60 km içeriye taşınması bu bölgede yaşayan halkın hayatını etkilemişti. Çünkü bu bölgede bulunan yüksek dağlar iletişimi zorlaştırmaktadır. Ülkedeki sosyo-ekonomik sorunlardan ve siyasi krizin derinleşmesinden Bakiyev yönetimi sorumlu tutulmuştu. Bu nedenle muhalefet güçleri bir araya gelerek Bakiyev yönetiminin iktidardan gitmesini talep ediyorlardı. Özellikle Bakiyev ailesinin iktidardan el çekmesini vurguluyorlardı. Ülkedeki siyasi aktörlerin suikasta uğraması ve bu eylemlerle suç örgütlerinin ilişkilendirilmesi Bakiyev ailesine olan öfkeyi artırmıştı. Bu olayalar ülkede sosyo-ekonomik durumun kötüleşmesi, gıda ve endüstriyel mallara olan fiyatların aniden yükseldiği döneme denk gelmişti.

Ülkenin kuzeyinde bulunan Talas şehrinde Nisanda yaşanan miting Bakiyev yönetimine karşı tüm ülkeyi harekete geçirmişti ve başkenti bu rejime karşı cesaretlendirmişti. 6 Nisan'da üç bine yakın protestocu şehrin Hükümet Binasında miting düzenlemişti. Bakiyev yönetimi buna karşı sert tavır almıştı ve protestocuları bastırmak için İç İşleri Bakanı M. Kongantiyev'i görevlendirmişti. Bakiyev, Akayev'in kaderini yaşama korkusuyla protestolara karşı sert güç uygulamayı seçmişti. İktidarın bu tavrı protestocuları tahrik etmişti. Bunun sonucunda Kongantiyev'in öldüresiye dövülmüş ve devlet binasının basılmasıyla Talas'taki yönetim protestocuların eline geçmişti. Bakiyev, bu protestocuların eyleminden muhalefet liderlerini sorumlu tutarak onları tutuklatmıştı. Bu olaylar protestocuları

⁷⁰ Bakiyev'in doğal gaz sorunu yaşanırken kullandığı bu ifade kamuoyunda çok tartışılmıştır.

durdurmamıştı ve onları daha da alevlendirmişti. Talas'ta yaşanan olaylar Bakiyev iktidarının devrilmesinin ilk adımları olmuştur.

Muhalefetin tarafından düzenlenecek olan miting muhalefetin önde gelen isimlerinin tutuklanmasıyla protestocuların yetersiz ve kontrolsüz kalmasına neden olmuştu. Bu olay lidersiz kalan başıbozuk yeni protesto dalgasını ortaya çıkarmıştı. 7 Nisan'da başkentte miting düzenlenmişti. Bu protestoya sadece Bişkek'ten değil Kırgızistan'ın başka şehirlerden gelen protestocuların da dâhil olmasıyla söz konusu miting kapsamlı halk ayaklanmasına dönüşmüştü. Bu protestolar halk ve güvenlik güçleri arasında şiddetli eylemlerin yaşanmasına yol açmıştı. Son olarak, Bakiyev'in protestoculara karşı silah kullanması onları durduramamıştı. Muhalefet yanlılarının içindeki bir grup da devrim öncesi tutuklanan muhalefet liderlerini cezaevinden çıkarmışlardı. Devrim sırasında Bakiyev yönetimi tarafından 1500 insan yaralanmış ve 87 insan hayatını kaybetmişti. Başkent sokakları 5 sene sonra öncekinden daha şiddetli ve kanlı olaylara şahit olmuştur. Bişkek yine birkaç gün kundaklama, yağmalama yabancı iş yerlerinin basılması ve Bakiyev klanına ait olan malların yakılıp –yıkılması olaylarına sahne olmuştur. Muhalefet tarafından Geçici Hükümet kurulmuştur ve bu Hükümet'in başına Cumhurbaşkanlığı seçimine gitmemesi şartıyla Roza Otunbayeva getirilmişti. Geçici Hükümet ülkenin kuzeyinde ve başkentte istikrar sağlamıştı ama ülke nüfusunun %40'ını oluşturan ve etnik açıdan karmaşık olan güney bölgesindeki istikrarı sağlayamamıştı. Bakiyev ve geçici hükümet yanlıları güneye kaçması istikrarsızlığa neden olmuş ve bu da şiddetli etnik çatışmaların yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Bakiyev iktidarının devrilmesindeki önemli unsurların biri ise Bakiyev ailesinin ülkeyi otoriter rejim ile yöneten iktidarı olmuştur. Kısacası iç faktörler olarak değerlendirdiğimizde bu devrim Bakiyev klanına karşı devrim olmuştur. İç faktörlerin rolü kadar dış faktörlerin de devrime katkısı bulunmaktaydı.

Kırgızistan'da beş yıl aradan sonra halk ayaklanması nedeniyle Bakiyev iktidarının devrilmesinin sadece tek bir nedenle açıklamak mümkün değildir. Batı yanlısı olarak görüntü sergileyen Bakiyev'in iktidara geçtikten sonra dış politikada nasıl davranacağı merak konusu olmuştur. Bakiyev yönetime gelir gelmez yaptığı açıklamalar şöyle özetlenebilir: 'Ülkedeki Amerikan ve Rus üslerinin varlığını

sürdüreceği ve Kırgız dış politikasının değişmeyeceği⁷¹ şeklindedir. Buradan anlaşıldığı gibi Bakiyev hem Rusya hem Amerika ile iyi ilişkiler kurmayı amaçlamıştır. Rusya ile iyi geçinmek ve mali destek sağlamak ise ABD ile Manas hava üssünün var olduğu sürece maksimum fayda elde etmeye çalışmıştır. Rusya ve Çin liderliğindeki ŞİÖ giderek Orta Asya bölgesinde etkili olmaya başlamıştır. Aşağıda adı geçen zirvede ŞİÖ, ABD'nin Orta Asya'da varlığını sorgulamaya başlamıştır. 2007'de Bişkek'te düzenlenen ŞİÖ zirvesinde Putin, Bakiyev'e ılımlı bir biçimde neden Amerikalılara ihtiyacı olduğunu, kendilerine demokrasi mi öğrettiklerini sormuş, paraya ihtiyaçları varsa kendilerinin yardımcı olabileceklerini dile getirmiştir.⁷² ŞİÖ'nün Astana Zirvesinde ŞİÖ liderleri tarafından yapılan ortak açıklamada ABD'den ŞİÖ topraklarındaki askeri üslerinin boşaltılması istenmiştir. Bu bağlamda, 2009 yılında Bakiyev ABD'nin Manas hava üssünü sorgulamaya başlamıştır.

Bu dönemde ülke ekonomik kriz dönemindeydi. Bakiyev'in yanlış sosyo-ekonomik politikası ülkeyi ekonomik açıdan zor duruma düşürmüştü. Bu durumu Rusya bir fırsat olarak değerlendirmiş ve Kırgızistan'a mali destek sağlaması karşılığında ABD üssünün çıkartılmasını istemişti. Bu bağlamda, Bakiyev yönetimi 2009 yılında Rusya'dan 150 milyon dolar bağış, 300 milyon dolar borç ve 1.7 milyar dolar hidroelektrik santrallerine yatırım sağlamayı anlaşılmıştır.⁷³ Rusya'dan mali desteği garantileyen Bakiyev ABD üssünün boşaltılması konusunda pek istekli değildi ve bunu uzatabildiği kadar uzatmaya çalışmıştır. Bu durum Bakiyev'in Rusya nazarındaki itibarını sarsmıştı.

Bakiyev rejimi, ABD üssünden kazandığı paralar tıpkı Akayev yönetiminde olduğu gibi şahsi hesabına geçmişti. ABD'nin 2009 yılında Orta Asya bölgesinde yalnızca Kırgızistan'da üssü bulunmaktaydı ve bu üs bölgedeki ABD dış politikasında hayati önem taşımaktaydı. Bu manada, Bakiyev ABD ile yeni anlaşma imzalamıştı. Daha önce kira bedeli 17 milyon olan bu üs için ABD artık 60 milyon dolar ödeyecekti. Bu gelişmeler Rusya için beklenmedik bir sürprizdi ve daha önce mali destek karşılığını alamayan Ruslar ikinci bir üs için görüşmelere gitmişti. Bu

⁷¹ Arı, 2010, s.314

⁷² Demirtepe, Özkan, 2013, s.174

⁷³ Demirtepe, Özkan, 2013, s.174

durumda iki büyük güç arasında sıkışan Bakiyev Rusya'nın ikinci bir üs talebini kabul etmek zorunda kaldı. Rusya Bakiyev'in değişken ve tutarsız politikasını cezalandırmak adına bazı eylemlerde bulunmuştu. Rusya'da çalışan göçmen işçilere kısıtlamalar uygulamıştı ve bunun yanı sıra AET aracılığıyla ısınma, gaz ve dizele %30-40 fiyat artışı gerçekleştirmişti. Bakiyev yönetiminin Rusya'dan Kant üssü için kira bedeli istemesi dış politikada kendi aleyhine son hamlesi olmuştur. Bu dönemden sonra 2010 Mart ayından itibaren Rus medyası Bakiyev yönetiminin insan hakları ihlallerini, yolsuzluğunu, klan yönetimini propaganda yaparak yayınlamaya başlamıştı. Bakiyev ve ailesinin yolsuzluğunu sık sık haber yaparak Bakiyev yönetimini ülke içinde zor durumda bırakmıştır. Yayın yapan kanalların Rusya'nın en büyük haber ajansı olması ve Orta Asya bölgesinde popüler olması Bakiyev'i içinden çıkılmaz bir duruma sürüklemiştir. Bu bağlamda, Rusya muhalefet yanlılarını cesaretlendirmişti. Sonuç olarak, Lale Devrimi sonrası Kırgızistan, demokratikleşmeyi bir kenara bırakmış, Akayev yönetiminden daha otokratik ve yolsuzluğa batmış bir ülke konumuna gelmişti. Bakiyev'in ikili tavrı kendi rejimini tehlikeye atmıştı. Rusya'nın 2005 yılındaki 'Lale Devrimi öncesinde ABD'nin başvurduğu yöntemlerin benzerlerine başvurduğu söylenebilir'.⁷⁴ Bunu muhalefet lideri Ömürbek Tekebayev de, Bakiyev'in devrilmesinde Rusya'nın rol oynadığını söylemişti. Bu bağlamda, Bakiyev sonrası kurulan Geçici Hükümetin ilk olarak Rusya tarafından tanınması ve buna karşı ABD'nin bu hükümeti tanımaması Bakiyev iktidarının devrilmesinde Rusya'nın oynadığı rolü doğrulamış nitelikteydi. Orta Asya devletleri Kırgızistan'da yaşanan iktidar değişikliğinden dolayı Rusya ile yakınlaşmışlardır. Bu bölge devletleri kendi rejimlerini korumak için ülkenin dış politikasını ona göre belirlemişlerdir. Bu doğrultuda, Orta Asya devletleri dış politikanın temel faktörü olan jeopolitik unsurdan önce rejim güvenliğini öncelik vermişlerdir.

3.2. 2010 Kırgız-Özbek Etnik Çatışması

Kırgızistan yüz ölçümü olarak küçük, jeostratejik açıdansa büyük öneme sahiptir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlığını ilan eden beş Orta Asya cumhuriyetinden biridir. Bağımsızlığından sonra ülkede yaşanan devrimler ülkeyi

⁷⁴ M Demirtepe, Özkan, 2013s.164

siyasi istikrarsızlığa sürüklemiştir. Bu devrimlerin gerçekleşmesini tek unsurla açıklamak mümkün değildir. Devrimlerin neden olan faktörler iç ve dış faktörler olarak nitelendirilmektedir. Kırgızistan'ın bağımsızlıktan sonra izlediği dış politika, yöneticilerin meşruiyetlerine ve çıkarlarına uygun olarak yürütülmüştü. “Her ne kadar bölge devletlerinin dış politikalarında coğrafi yerleşim, nüfus ve doğal kaynaklar gibi jeopolitik faktörlerin etkili olduğu kabul edilse de bölge liderlerinin dış politikalarını belirlerken, bölge insanının ve kendi devletlerinin temel ihtiyaçlarına ve ayrıca kendi rejimlerinin güvenliğine daha fazla önem verdiklerini varsayılmaktadır.”⁷⁵ Bölgenin enerji kaynaklarının ve jeo-stratejik öneminin anlaşılmaya başladığı dönemden sonra bu bölge küresel ve bölgesel güçlerin dikkatini çekmiştir. Bölge özellikle büyük güçlerin mücadelesine tanık olmuştur. Bu bağlamda, Kırgızistan'ın dış politikadaki dengesizliği, şiddet yoluyla yönetimin değişmesine neden olmuştur. Büyük güçler mücadelelerinde maksimum çıkar elde etmeye çalışmışlardır, ancak elde ettikleri kazançlar, kendi yönetimlerini sağlamlaştırmak ve kendilerini zenginleştirmek amacıyla kullanıldığından Kırgız yöneticiler halkın nefretini kazanmıştır. İki yönetimin de birbirine benzer şekilde iktidardan uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Akayev ve Bakiyev iktidarı ülkenin bulunduğu bölgenin sıfır toplam oyunu içerisinde olduğuna bakmaksızın küresel güçlerle eşit şekilde ilişki kurmaya çalışmıştır. Bu ilişkileri dengesiz bir şekilde uygulamışlardır ve bunun sonucunda kendilerini istikrarsız bir durumda bulmuşlardır. Bu bağlamda, Akayev yönetimi 1995'ten sonra Rusya ile olan sıkı ilişkilerini 9/11 olaylarından sonra da devam ettirmeye çalışmıştır. Ancak 9/11 olayları Orta Asya tarihinde büyük bir dönüm noktası ve kartların kısa süreliğine bile olsa değiştiği dönem olmuştur. Akayev yönetimi bu olayları dikkate almaksızın dış politika izlerken iktidardan olmuştur ve bu da iktidarının devrilişine giden dış unsurlardan biri olmuştur. Bu manada, Bakiyev yönetimi Rusya'nın yeniden bölgede etkili olduğunu görmezden gelirken iktidardan düşmüştür ve izlediği dengesiz dış politika yönetiminin sonunu getirmiştir. Rusya'yı vazgeçilmez ittifak olarak algılayan diğer Orta Asya devletleri yönetimlerini korumayı başarmıştır. Özellikle Bakiyev'in ABD üssünün varlığını devam ettirmesi Rusya'nın dikkatini üzerine çekmiştir ve ABD'nin

⁷⁵ Arı, 2010, s.43

ülkedeki varlığını ısrarla sürdürmesi iktidarının devrilmesindeki dış etkenlerden biri olmuştur.

Kırgızistan'ın dış politika yapısındaki etkili olan unsur ulusal çıkarlardan ziyade rejim güvenliği konusu olmuştur. Kırgız yöneticileri dış politikada kendi rejimini tehdit etmeyen hatta rejimini sağlamlaştıran güçlerle işbirliğine girmeye çalışmıştır. Bu minvalde, Kırgızistan'da yaşanan ikinci Kırgız devriminde gelecekte aralarında yönetime gelecek olan isim olan Vladimir Putin'in onayını almamasıydı. Vladimir Putin'in yönetime gelecek olan kişiyi destekleyip desteklemediği ve eğer Rusya tarafından onay aldıysa yönetime gelecektir söylemleri doğalmış gibi algılanmıştır. Bu bölgelerde Rusya'nın etkisinin hala güçlü olduğu görülmektedir. Kırgızistan için Rusya'nın vazgeçilmez oluşundaki başka bir neden ise Kırgız göçmen işçilerin Rusya bölgesinde çalışmalarıdır. Bu bağlamda, Kırgızistan'ın bazı bölgeleri demografik değişime uğramıştır. Etnik grupların çoğunluğunun oluşturduğu bölgelerde Kırgızların daha müreffeh bir hayat için ülkeden göç etmesi ya da geçici olarak ülke dışına çıkması o bölgelerin ulusal yapısını değiştirmiştir ve bu değişimler etnik gruplar arasında güç rekabetine neden olmuştur. Bağımsızlıktan sonra ülkedeki etnik yapı giderek değişmiştir. 1990'larda ülkenin güney bölgesinde bulunan kentleri %50 Kırgız ve %50 Özbek etnik grupları oluşturmuştur. Bunun nedeni ise ülkedeki ekonominin kötüleşmesi ile Güney bölgedeki Kırgızların iç ve dış göç alımı olmuştur. İç göçlerde Güney bölgede yaşayan Kırgızların başkente ve onun yakınına yerleşmesi, Güney bölgesindeki büyük kentlerde Özbek etnik grupların çoğunluğu oluşturmalarına neden olmuştur ve özelleştirme siyasetinin yanlış yürütülmesi neticesinde Kırgız-Özbek gruplar arasında anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuştur. Bu manada, 1990'da Kırgız-Özbek etnik gruplar arasında ayrımcılık başlamıştır. Bu ayrımcılıklara zamanında çözüm bulunmamıştır ve iki etnik grubun çıkarları dikkate alınmamıştır.

2010 Kırgız-Özbek etnik çatışmanın kökleri Sovyet döneminden kalan mirastan kaynaklanmaktadır. Sovyet döneminde etnik çatışmalar güç ile bastırılmıştı ve gizli kalmıştı. Perestroyka ve Glasnost döneminde bu sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştı. Etnik gruplar arasındaki sorunlar gittikçe derinleşmişti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra etnik sorunlar Kırgızistan'da büyüyerek devam

etmişti. Bağımsızlıktan sonra diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri gibi Kırgızistan da ulus-devlet olmaya çalışmıştır. Bu dönemlerde milliyetçi gruplar ortaya çıkmıştır. Bu grupların Güney Kırgızistan'daki faaliyetleri arazi paylaşımına yoğunlaşmıştır. Güney Kırgızistan'daki etnik Kırgızlar Oş Aimagı örgütünü kurmuştur ve örgütün ana hedefi bu bölgede yaşayan Kırgız gençlere konut meselesini çözmek için arazi istemek olmuştur. Öte yandan, etno-milliyetçi Özbek etnik grupların oluşturduğu Adolat örgütü ortaya çıkmıştır. Bu örgüt Özbeklerin özerkliğini, Güney Kırgızistan'ın bir kısmını Özbekistan'a dâhil etmeyi ve hatta ayrılıkçı bir yapıyı amaçlamıştır.⁷⁶ 1990'da yaşanan çatışma etnik karaktere sahip olup etnik bölgesel çatışma olarak nitelendirilmiştir. Bu çatışmanın gerçekleşmesindeki nedenlerin biri de sosyal sorunların derinleşmesi olmuştur. Bu çerçevede, Kırgız Hükümeti'nin bu çatışmanın tekrarlanması tehlikesini göz önünde bulundurması gerekiyordu ve özellikle de bu bölgedeki hassas konuları değerlendirmesi şarttı. Bağımsızlıktan sonra ekonominin kötüleşmesi ve siyasi çalkantıların bir türlü dinmemesi Kırgızistan'ın Güney Bölgesindeki etnik yapıyı etkilemiştir. Ülkenin siyasi istikrarsızlığında dış güvenlik faktörleri etkili olduğu gibi iç güvenlik faktörlerinin de payı büyük olmuştur.

SSCB'nin dağılmasından sonra Kırgızistan hükümeti Sovyet döneminde kurulan tüm güvenlik sistemini devam ettirmişti. Ancak Kırgızistan'daki güvenlik kurumları diğer Sovyet Cumhuriyetlerine kıyasla küçük ve zayıftı. Bağımsızlıktan sonra egemen bir cumhuriyet için bu güçler yetersiz kalmıştı. Kırgız ordusunun donanımı yetersizdi ve ülkedeki diğer güvenlik yapılarıyla karşılaştırıldığında etki bakımından güçsüzdü. İç güvenlik hizmetleri ise Kırgızistan'daki yönetsel düzenlemeleri desteklemede etkili olmuştu. Kırgızistan İçişleri Bakanlığı, Kırgız ordusundan daha etkili hale gelmişti. Bu anlamda, ülkedeki mevcut yönetimin güvenliğini sağlamakta önemli hale gelmişti. Akayev ve Bakiyev güvenlik sistemlerini kendi iktidarını korumak için bir araç olarak kullandı ve bu durum Kırgız güvenlik birimlerinin ülkedeki rüşvetçi, yozlaşmış devlet kurumlarının önde gelen kurumu olmasına neden olmuştur. İçişleri Bakanlığı, Genel Savcılık Bürosu, Mali Polis, Cezaevi Hizmetleri, Gizli Servis hatta Ulusal Güvenlik Kurumu dâhil olmak üzere ülkede bulunan tüm güvenlik kurumları tek bir iktidara hizmet ediyordu.

⁷⁶ Rezvani, 2013, s.67

Bu kurumlar, mevcut yönetimin güçlenmesi bakımından muhalefet yanlılarını bastırmak için sıklıkla kullanılmışlardır. Aslında, muhalefeti bastırmak için iç güvenlik kurumlarını kullanma geleneği Sovyetler Birliği'nde Bolşeviklerin iktidara geldiği döneme kadar uzamaktadır. Bolşevikler ülkede iç savaşı yeni kurulan milisler (polis) vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Milisler, Komünist Partisini destekleyip ona karşı gelen güçlerle mücadele etmişler ve daha sonra Stalin döneminde Komünist Partisinin yönetimini koruyan yapı olmuşlardır. Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi Kırgızistan'da da milisler rejimi korumak için oluşturulmuş bir yapı haline gelmiştir. Bu eylemler hem Bakiyev hem Akayev iktidarının kullandığı yöntem haline gelmiştir.

Akayev döneminde Kırgız emniyet güçleri Akayev yönetimine karşı muhalefet güçlerini bastırmak için kullanılmıştı. Buna örnek vermek gerekirse bu yapı özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında güçlü rakiplere karşı kullanılmıştı. Aksı Olayları'nın ortaya çıkmasına neden olan Azimbek Beknozarov'ın tutuklanması ve Kulov'un hapis cezasına çarptırılması Akayev yönetiminin muhalefete baskı yaptığını ortaya koymaktadır. Ancak, olaylar Akayev rejiminin devrilmesinin temellerini hazırlamıştır. Bakiyev iktidarında bu eylemler daha da artmıştır. Bakiyev'in bu konudaki görüşleri farklı olmamıştır. Bakiyev yönetimi demokratik reformlar adı altında yönetime geldikten sonra kısa bir süre içinde Akayev yönetiminden daha da otokrat yönetime dönüşmüştür. Bakiyev'in, iktidara güvenlik kurumlarının başına kendine sadık yandaşlarını getirmesi pek uzun sürmemiştir. Bakiyev'in bu eylemleri Kırgızistan'da rejim güvenliği daha da belirginleştirmişti. Bu bağlamda, ülkedeki güvenlik kurumlarının en başında gelen Devlet Güvenlik Komitesi (GKNB) Başkanlığına kardeşi Janış Bakiyev'i görevlendirmişti. Bununla beraber, Bakiyev, iktidar sürecini muhalefetin yaratabileceği tehlikeye karşı garantiye almış sayılmıştı. Bu dönemde önde gelen parti olan Ata Meken muhalefet partisinin lideri Ömürbek Tekebayev'e yapılan tuzak 2006'da Varşova Havaalanında Tekebayev'in eroin doldurulmuş matruşka ile yakalanması "matruşka operasyonuna" neden olmuştur. Kırgız parlamentosu, bu manada, İnterpol'ün araştırmasını istemiştir ve Varşova Havaalanında Tekebayev'in bagajlarının VIP salonundan ayrılmadan önce farklı bir odaya götürüldüğünü ortaya çıkarmıştır. Parlamento bu konuyu gündem konusu olarak analiz edilmesinde büyük

aba göstermişti ve soruşturma komitesi oluşturarak Matruşka operasyonunu GKNB'nin düzenlediğini ortaya koymuştur. Tekebayev'e yapılan operasyonun GKNB'nin başkanı Busurmankul Tabaldiyev ve başkan yardımcısı Janış Bakiyev tarafından düzenlendiği ortaya çıkınca bu iki isim görevden istifa etmişlerdir. Janış Bakiyev bu operasyondan iki yıl sonra 2008'de Ulusal Güvenlik Kurumunun başkanlığına getirilmiştir. 2009 yılında ülkede önde gelen gazeteci Gennady Pavluk'un ldrlmesi Bakiyev ailesi tarafından 'siyasi bir suikast' olduğu ortaya çıkmıştı. Bu olayda üst düzey GKNB subayı Aldayar İsmankulov azmettirici olarak Kazakistan'da tutuklanıp 17 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu dönemlerde GKNB'yi Kurmanbek Bakiyev'in büyük oğlu Marat Bakiyev yönetiyordu. Bu olaylardan sonra Bakiyev iktidarı ve ülkedeki güvenlik güçlerinin faaliyetleri sorgulanmaya başlamıştı. Bu olaylar GKNB'nin ve güvenlik güçlerin itibarının düşmesine ve anlamını yitirmesine neden olmuştu. Ülkedeki güvenlik kurumları iktidarın kuklası olarak nitelendirilmeye başlamıştı. Bakiye ve ailesinin iktidarı sürecinde siyasi ölüm emirlerinin çok olması kamuoyu tarafından bu şekilde algılanmaktaydı. Nisan 2010'da Bakiyev iktidar dönemini soruşturma ve değerlendirme amacıyla oluşturulan kapsamlı devlet komisyonu belgelerinde 30 siyasi ölüm emri verildiği ortaya çıkmıştı.⁷⁷ Bakiyev ailesi tarafından verilen siyasi ölüm emirlerine, milletvekilleri, gazeteciler, yüksek düzeydeki devlet memurları, milli sporcular, suç dünyasının önemli isimleri vb. dâhil olmuştu. Diğer bir konuyla Janış Bakiyev tarafından Cumhurbaşkanı İdaresinin Başkanı Medet Sadyrkulov'un ölümü medyada açıkça konuşulmaya başlanmıştı. Bu dönem bağımsızlıktan bu yana yapılan suikastların çok olduğu dönem olmuştu. Söz konusu meseleler ve ülkedeki ağırlaşan sosyo-ekonomik sorunlar Bakiyev klanının iktidardaki son günleri olmuştu. Bakiyev iktidarına karşı protestoların başlanmasında Talas Oblastında eski Emniyet Müdürü Moldomusa Kongantiyev'in protestocular tarafından dövülmesi halkın Güvenlik güçlerine karşı kininden kaynaklanıyordu. Bu dönemlerde güvenlik güçleri ülkedeki prestijini tamamen kaybetmişti ve sadece Bakiyev iktidarının güvenliğini sağlamak amaçlı çalışıyorlardı.

⁷⁷ Devlet destekli yayın organı olan 'Azzatyk'da bu şekilde yayınlanmıştı ve siyasi ölüm emri verilen isimler hakkında detaylı bilgi verilmektedir

Bakiyev yönetimi iktidara geldikten sonra ülkenin çıkarları için siyasi ve sosyo-ekonomik reformlar yürütememişti. İktidarına klanlık rejimini yerleştirmişti ve otoriter bir tavır sergilemişti. Bu politikalarının neticesinde 7 Nisan 2010 halk ayaklanmasıyla Bakiyev rejimi devrilmişti. Devrimden sonra Bakiyev memleketine yani ülkenin güney bölgesinde bulunan Celalabad eyaletindeki Suzak ilçesine bağlı olan Teyyit köyündeki akrabalarının yanına sığınmak zorunda kalmıştı. Bakiyev, Celalabad'a geldikten sonra yandaşları ile görüşmeler ve mitingler düzenlemişti. Miting sırasında iktidardan kendi iradesi ile gitmediğini ve halk ayaklanması sırasında ölen insanlardan Geçici Hükümeti sorumlu tuttuğunu açıklamıştı. Bakiyev'in memleketine gelmesindeki ana amacı yandaşlarının desteği ile iktidarı yeniden ele geçirmektir. Bakiyev'i korumak ve yeniden iktidara gelmesini sağlamak amacıyla Bakiyev yandaşları ve akrabaları Teyyit köyüne girişi kapatmıştı ve yerel hükümete karşı eylemler düzenlemişti. Bu dönemlerde Bakiyev'in memleketine sığınması ülkenin güney bölgesini istikrarsız hale getirmişti. Bu doğrultuda, 19 Nisan'da Bakiyev ailesi ve yandaşları Celalabad'daki hükümet binasına el koymuştu ve Celalabad belediye başkanlığına kendi adamlarını getirmişti. Bakiyev, Celalabad'daki güvenlik kurumlarını ele geçirmişti ve yandaşlarını silahlandırmıştı. Bu durumdan hoşnutsuz olan Özbek etnik grup liderleri bölgede mitingler düzenlemeye başlamıştı. Bu mitinglerin katılımcıları Özbeklerden oluşmaktaydı. Özbek liderleri ülkenin bütünlüğüne tehdit oluşturan söylemlerde bulunmuşlardı. Kadırjan Batyrov'un 'Özerklik için biz bu günü 20 senedir bekledik' söylemi bu bölgede etnik nitelikte ayrılıkçılığa neden olmuştu. Bu olayların başladığı dönemde yurt dışındaki Özbekistan muhalefet partilerinin Kırgızistan'daki Özbeklerin özerklik alması gerektiğini dile getirmeye başlaması tesadüf değildi.⁷⁸

14 Mayıs 2010'da ise Özbek Etnik grubunun ve 'Rodina'(eski ismi Vatan) partisinin lideri Batyrov ve Bakiyev yandaşları arasında çatışma yaşanmıştı. Bu çatışma bölgede Özbekler ve Kırgızlar olarak etnik yapılı bir çatışma olarak nitelendirilmişti. Çatışmanın nedeni ise Celalabad'daki belediye başkanlığı makamı olmuştu. Aynı gün Özbek etnik grupları Bakiyev ailesine bağlı olan evleri yakmıştı. Bakiyev'in iktidarı yeniden ele geçirme eylemleri başarısız olmuştu. Güney Kırgızistan'da bu olaylardan sonra çatışma etnik nitelik kazanmaya başlamıştı.

⁷⁸ Melis Mırzakmatov'un 'Men izdeggen çındık' kitabında detaylı verilmişti

Devrim sonrası ülkede yeni kurulan Geçici Hükümet Güney Kırgızistan'da Bakiyev'in yandaşları tarafından düzenlenen rejim karşıtı hareketler ile karşı karşıya kalmıştı. Geçici Hükümeti destekleyen Özbek etnik grubunun lideri Kadırjan Batyrov'a Bakiyev yandaşları tarafından saldırı gerçekleşmişti.⁷⁹ Bu koşullar altında Haziran 2010'dan itibaren gerçekleşen olaylar Oş bölgesinde etnik temelli olarak Kırgızlar ve Özbekler arasında devam etmişti. Bakiyev'in ısrarla ülkede kalması ve güney bölgesindeki karışıklık yaratması Özbekler ve Kırgızlar ile arasında çatışmaya sebep vermişti. Ülkedeki istikrarsızlık, özellikle de güney bölgesindeki siyasi kutuplaşma Kırgızlar ile Özbekler arasında etnik çatışmaya yol açmıştı.

10 Haziran 2010'da Oş şehrinde Alay otelinin yakınında çıkan silahlı kavga, Kırgız ve Özbek etnik gruplar arasındaki etnik çatışmayı başlatan olay olmuştu. Bu olayda Alay oteli yakılıp yıkılmıştı. Çatışma sırasında çekilen videolar internette hızla yayılmıştı ve ülkenin güney bölgesi ikiye ayrılmıştı. Bu çatışma Oş Oblastının tamamına hızla yayılmaya başlamıştı. Özellikle Özbeklerin Kırgız Kız yurdunda tecavüz gerçekleştirdiği söylentileri köylerde yaşayan Kırgızların Oş şehrine doğru gelmesine ve çatışmaya karışmasına neden olmuştu. Özbekler bu bölgeye grupça yerleşmişti ve çatışma sırasında mahallelerine barikat kurmaya başlamışlardı. Şiddet, kısa sürede hızla kundaklama ve tecavüze dönüşmüştü ve bunun yanı sıra Oş ve Celalabad bölgelerine yayılmıştı. Bölgedeki güvenlik güçleri çatışmayı engelleyememişti. Geçici Hükümet sokağa çıkma yasağı ilan etmişti ve şiddeti engellemek için çatışma önleyici bir politika izledi.⁸⁰ Çatışma dört gün sürmesine rağmen olağanüstü derece şiddetli gerçekleşmişti. Bölgenin istikrara kavuşması kolay olmadı; çatışma bastırılmasına rağmen küçük çapta çatışmalar devam etmişti.

Otunbayeva Hükümeti bu etnik çatışmanın patlak vermesine Bakiyev ailesinin neden olduğunu dile getirmişti. Bu bağlamda, Kurmanbek Bakiyev'in oğlu Maksim ve kardeşi Janış Bakiyev'in telefon konuşmaları Bakiyev ailesinin etnik çatışmayı organize ettiklerini ortaya çıkarmıştı. Bu konuşmalardan çıkarılan sonuç, 'Bakiyev'in Geçici Hükümete karşı Güney bölgedeki akrabalarını ve yandaşlarını kullanarak 'karşı devrim' gerçekleştirme amacı içinde olmasıydı.⁸¹ Bakiyev

⁷⁹ Toktomushe, 2017, s.227

⁸⁰ A.g.e, s.163

⁸¹ Demirtepe, 2013, s.228

iktidarının devrilmesi ve Celalabad'a sığınması bölgede istikrarsızlığı yaratmıştı. Bu nedenlerden kaynaklanan sorunlar ve Özbek etnik grubunun Geçici Hükümeti desteklemesi, Kırgız ve Özbekler arasındaki sürtüşmenin artışına sebep olmuştu. Bu bağlamda, Özbek etnik grubu, Güney bölgesindeki Kırgızların tepkisini çekmişti. Bu durum Bakiyev'in amaçlarını gerçekleştirmesi için uygun zemin oluşturmuştu. Bakiyev'in amacı ise Kırgızistan'ın Güney bölgesinin desteği ile yeniden iktidarı ele geçirmek ve iç karışıklıkları kendi lehine çevirmek olmuştu. Bakiyev bölgedeki durumun kritik olduğunu anlayınca Geçici Hükümet ile anlaşmaya varmıştı. Bu anlaşma Bakiyev ve ailesinin ülkeden çıkana kadar emniyetinin sağlanması yönünde olmuştu. Geçici Hükümet, Kırgızistan'ın Güney bölgesindeki istikrarsızlığından dolayı Bakiyev ile anlaşmayı kabul etmişti. 15 Nisan 2010'da Bakiyev iktidardan kendi iradesi ile gittiğine dair dilekçeyi imzalayıp ülkeden gitmek zorunda kalmıştı. Ülkeden gittikten sonra Belarus'ta basın toplantısı düzenleyerek uluslararası toplumu cumhurbaşkanlık hizmetinden ayrılmadığını ve Kırgızistan'daki Geçici Hükümeti tanımamaya davet etmişti. Geçici Hükümeti ilk tanıyan ülke Rusya olmuştu.

Otunbayeva etnik şiddetin tansiyonu yükseldiğinde şiddeti engelleyememişti ve uluslararası müdahale çağrısında bulunmuştu. Etnik çatışmaya müdahale talebinde ilk olarak Rusya'dan askeri yardım istemişti. Bunun nedeni ise Rusya'yı en doğal ortak olarak görmesiydi. Otunbayeva Rusya'yı hem kişisel hem KGAÖ çerçevesinde barış gücü operasyonunu başlatmaya davet etmişti. Otunbayeva o dönemde Rusya Cumhurbaşkanı görevindeki Dmitriy Medvedev ve Vladimir Putin'e bizzat ilgilenmelerini istemişti. Bu dönemde sadece Kırgızistan değil uluslararası toplumda Rusya'nın bu etnik çatışmaya müdahalesini beklemişti. Aslında Rusların barışı sağlamak için etnik çatışmaya müdahale etmesinde yasal ve lojistik engel bulunmuyordu.⁸² Otunbayeva'nın etnik çatışmaya müdahale konusunda resmi daveti Rusya'nın müdahale etmesi için engel teşkil etmiyordu. Bu çatışmaya Ruslar lojistik anlamda da müdahale etmek için bölgede askeri üsse sahiplerdi. Bu bağlamda, Rusya'nın Tacikistan'da 201. Motorize Piyade Birliği adlı askeri üssü bulunuyordu ve bu üs Güney Kırgızistan'a yani çatışmanın olduğu bölgeye yakın sayılmaktadır. Rusya çatışmayı önlemek istediğinde bu üs kapsamında müdahalede de bulunabilirdi. Başka bir konu ise Bağımsızlıktan bu yana Kırgızistan topraklarında

⁸²Toktomushev, 2017, s.163

Rusya'nın ilk yurt dışı askeri üssü olan Kant üssü devreye girebilirdi. Rusya'nın askeri müdahale konusunda Kırgızistan'daki olaylara askeri kapasitesi yeterliydi. Ancak, Moskova Kırgızistan'daki etnik çatışmaya müdahale konusunda uzak durdu ve uluslararası toplumun tepkisini çekmekten kaçınmıştı. Bu manada, Rusya etnik çatışmayı cumhuriyetin iç meselesi olarak nitelendirdi ve bu gerekçeyle müdahale etmek istemedi.

Rusya'nın Kırgızistan'da yaşanan etnik çatışma kapsamında müdahalede bulunmamasının birden çok nedenleri vardı. Bunlardan biri ise Güney Osetya konusu olmuştu. Güney Osetya'ya yaptığı müdahale sonrasında Rusya'ya karşı olumsuz bakışlar ve uluslararası toplumda izole edilmesi Rusya'nın müdahale konusunda temkinli davranmasını gerektirmişti. Bu nedenlerden dolayı Kırgızistan'daki etnik çatışmaya müdahale etmekten çekinmişti. Ancak, KGAÖ çerçevesinde müdahale edebilirdi. Bu bağlamda, KGAÖ'nün hem gücünü hem etkililiğini göstermek için bir fırsat olmuştu. Ancak, KGAÖ'nün diğer üyeleri de etnik çatışmaya müdahaleye sıcak bakmamıştı. Belarus Cumhurbaşkanı bu anlamda, KGAÖ'nün varlığıyla ilgili sert eleştirilerde bulunmuştu. Lukaşenko, KGAÖ'yü ' bu nasıl bir örgüttür, üye ülkelerimizden birinde kanlı çatışma çıktı ve anayasaya karşı darbe gerçekleşti ve bu olaylara karşı bu örgütün sessiz kalması doğru mudur' diye açıklamalarda bulundu. Lukaşenko, KGAÖ'nün varlığını sorgulaması gündem konusu olmuştu. Diğer üye ülkelerin bu konuda sessiz kalması ve Lukaşenko'nun eleştirmesi Lukaşenko-Bakiyev ilişkilerinden kaynaklanmıştı. Bu minvalde, Kırgızistan Rusya'nın liderliğinde kurulan KGAÖ'nün çatışmaya müdahale etmesine güvenmişti. Kırgızistan'ın dış politikasında güvenlik kavramında önceliği KGAÖ'nün reformları almıştı ve buna her zaman destek vermişti. Ancak, 2010 Kırgız-Özbek etnik çatışmasındaki KGAÖ'nün sessizliği Bişkek'i hayal kırıklığına uğratmıştı. Bu manada, Kırgızistan bağımsızlıktan bu yana güvenlik alanında izlediği politikanın kâğıt üstünde olduğunu anlamıştı. Ancak KGAÖ çerçevesinde bu tür etnik nitelikli çatışmalara müdahale etme ihtimali konusunda açık bir hüküm olmadığını resmi gerekçe olarak göstermişti. Bu durum, KGAÖ'nün kurucu antlaşmasının yorumlamasından kaynaklanmıştı. Kırgızistan'daki yaşanan etnik çatışmaya benzeyen olaylar 3.ve 8. Maddeler kapsamında değerlendirilebilirdi. 3. Maddenin içeriği uluslararası güvenliği tehdit eden olaylar karşılığında müdahaleyi söz konusu

hale getirebiliyordu. Kırgız-Özbek etnik grupları arasındaki çatışma uluslararası güvenliği tehdit eden konu olarak yorumlandığında müdahaleye yol açabilirdi. Kırgız-Özbek etnik çatışması genel olarak değerlendirildiğinde ve olaya daha kapsamlı bakıldığında 8. Madde devreye girebilirdi. Çünkü KGAÖ'nün 8. Maddesi 'üye devletler uluslararası terörizm ve radikalliğin, yasadışı uyuşturucu ve silah ticareti, sınır aşan organize suçlar, yasadışı göç ve diğer güvenlik tehditlerine karşı mücadele çabalarını uyumlu ve eşgüdümlü olarak gerçekleştireceklerdir. Üye devletler bu alanlardaki faaliyetlerini bütün ilgili devletler, uluslararası hükümetler arası örgütler ve özellikle de BM himayesinde yakın işbirliği çerçevesinde yürüteceklerdir' demektedir.⁸³ Bu madde, Güney Kırgızistan'da yaşanan etnik çatışma genel olarak değerlendirildiğinde KGAÖ'nün müdahale etmesi için yeterli olabilirdi. Bu bölge, Fergana Vadisi adıyla etnik çatışmaların yaşanmasına sahne olmuştu. Fergana Vadisi Sovyetlerden sonra üç farklı cumhuriyete ev sahipliği yapmaktadır. Sınır sorunları ve Afganistan kaynaklı uyuşturucu kaçakçılığının merkezi olmasıyla istikrarsız bölge haline gelmişti. Bu bağlamda, Afganistan kaynaklı ÖİH'nin de yoğun faaliyet gösterdiği bölge olarak nam salmıştı. 2010 Kırgız-Özbek çatışması sırasında bölücü grupların çatışmada önemli rol oynaması organize suç sayılmıştır. Bu unsurlar geniş kapsamlı olarak KGAÖ'nün 8. Maddesi çerçevesinde değerlendirildiğinde Kırgız-Özbek etnik çatışmasına müdahaleyi gerektirebilirdi. Öte yandan, bu örgütün kurucu antlaşmasındaki 5. Madde ise müdahale etmeyi engelleyebilirdi. Çünkü bu maddenin içeriği üye devletlerin kendi topraklarında yaşanan ulusal yetkisi dâhilindeki konulara karışmamayı üye devletlerin iç meselesine saygı duyma olarak belirlenmişti. Bu madde çerçevesinde değerlendirildiğinde Kırgızistan'da yaşanan Kırgız-Özbek etnik çatışması ülkenin iç meselesi olarak görülmüştü ve KGAÖ kapsamında müdahaleye engel oluşturmuştu. KGAÖ 2010'da Kırgızistan'da yaşanan Kırgız-Özbek etnik çatışmasını 5. Madde çerçevesinde değerlendirmeyi tercih etmişti. Bu bağlamda, Otunbayeva Hükümeti kendisini uluslararası toplumda terk edilmiş gibi hissetti ve bu da herkes tarafından fark edilmişti.

KGAÖ Kırgızistan'daki etnik çatışmaya karışmamasındaki gerekçesini ülkenin iç meselesi olarak açıklasa da bu durum adı geçen örgütün kapasitesinin

⁸³ Demirtepe, Özkan, 2013

sınırlı olduğunu göstermiştir. Bu örgütün üye ülkelerin herhangi birinde meydana gelecek olan iç karışıklara müdahale edememesi örgütün etkililiğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bu tür olaylara karşı müdahale etmek için KGAÖ'nün hukuki alt yapısının olmaması ve operasyon alanının sınırlanmış olduğunu ortaya çıkarmıştı. Bu nedenlerden dolayı örgütün başarısız olduğuna dair görüşlerin yükselmesine neden olmuştur. Kırgızistan'daki olaylar karşısında Rusya'nın hem bireysel hem KGAÖ çerçevesinde müdahalede bulunmamasının diğer sebepleri ise 1979 Afganistan operasyonu sayılmaktadır. Afganistan operasyonu Kırgızistan'ın iç işlerine karışmaması bağlamında Rusya için iyi bir örnektir. Çünkü Afganistan'da olduğu gibi Kırgızistan'da da benzer unsurlar vardı. Bu unsurlar ise bölünmüş etnik yapı, yoksulluk, dış yardıma ciddi derecede bağımlılık, radikal grupların oluşturduğu tehlike, uyuşturucu kaçakçılığının bulunması ve siyasi ayrılıkçılık gibi faktörlerin Kırgızistan için de geçerli olmasından kaynaklanmaktadır. Buna ilaveten, Rusya'nın müdahale sırasında ortaya çıkacak olan mali konuları karşılamak istemediği de varsayılmaktadır. Rusya'nın etnik çatışmaya müdahale etmemesinin nedenlerinden biri de Geçici Hükümet'in pozisyonu olmuştur. Çünkü bu olay karşılığında müdahale edip etmemek Rusya için hiçbir kayıp getirmezdi. Kırgızistan'da yeni kurulan Geçici Hükümetin tutumu Rusya'dan yana olacağı çok açıktı. Müdahale etmemesinin diğer bir sebebiyse Kırgızistan'da bulunan Rus azınlığı olmuştur. Rusya, Kırgız-Özbek etnik çatışması sırasında başarılı olamadığı zaman bölgedeki Rus azınlığını negatif etkilenme olasılığı vardı. Rusya'nın Kırgızistan'a müdahale etmemesi aynı zamanda ABD'nin de bu ülkede askeri üssünün bulunmasından kaynaklıdır. Bu tür unsurları değerlendirilince Rusya'nın etnik- çatışmaya müdahale etmemesi gerekmişti. Rusya bu çatışmada sadece insani yardımda bulunmuştu.

Geçici Hükümet ABD'yi Bakiyev yanlısı olarak algıladı. Etnik çatışma sırasında ABD'ye yanaşmamıştı. Bunun sebebi ise ABD'nin Geçici Hükümeti tanımaması olarak değerlendirilebilir. Ancak, Otunbayeva'nın ABD askeri üssünün devam edeceği ve mevcut anlaşmanın yürürlükte kalacağını belirtmesi ABD'yi Geçici Hükümete karşı tavır değiştirmeye başlatmıştı. Bu bağlamda, ABD Kırgızistan'a mali yardım sözü vermişti. Ülkede yaşanan olaylara sessiz kalmıştı. Çünkü bu dönemlerde Orta Asya'da sadece Kırgızistan'da ABD'nin Manas askeri üssü vardı. Manas üssü varlığını korumak için Kırgızistan'da yaşanan olaylara

tepkisiz kalmıştı. Bu bağlamda diğer bir konu ise yine Kırgızistan ile aynı askeri örgüt altına giren Çin'in tavrı olmuştu. KGAÖ'de olduğu gibi ŞİÖ'de ona benzer dinamikler bulunmaktaydı. Ancak Çin'in bu tür olaylardan kaçınmasında birden fazla nedenleri bulunmaktadır. Çin, Kırgızistan ile ekonomiye dayalı politikaya öncülük vermekteydi ve bu ilişkileri zora sokacak davranışlardan uzak durmayı tercih etmekteydi. Özellikle Rusya'nın nüfuz alanında müdahale girişiminde bulunmaktan uzak durmaktaydı. Kırgızistan'da yaşanan istikrarsızlık ekonomik olarak Çin'i etkilemekte ve bölgede istikrarın sağlanmasını istemekteydi. Kırgızistan'da yaşanan etnik çatışma Çin'i büyük ölçüde endişelendirmekteydi. Çünkü Kırgızistan ile olan sınırın yanında Uygur etnik gruplarının bulunması Uygurların özerklik istemesinden kaynaklanmaktadır. Çin Orta Asya ülkeleri gibi Kırgızistan'ın istikrara kavuşmasını çok istemişti. Bu bağlamda, Özbekistan Kırgızistan'daki devrimlere hatta Kırgız-Özbek çatışmasına tepkisiz kalmayı tercih etmişti. Etnik çatışma sırasında daha önceden kapalı olan sınırları açmıştı ve etnik Özbek gruplarını ülkesine kabul etmek zorunda kalmıştı. Çatışma sırasında ve sonrasında 75 bin mülteci Özbekistan'a sığınmıştı ve 10 binden fazla Kırgız ülkenin kuzey bölgesine taşınmıştı ve bu bölgedeki 30 binden fazla insan Rusya'ya göç etmişti. Ülkede yaşanan halk ayaklanması ve bunun devamındaki etnik çatışma ülkenin ekonomisine büyük darbe vurmuştu. Bu çatışma, resmi bilgilere göre 470 kişinin ölümüne ve 2 binden fazla kişinin yaralanmasına ve evlerin, işyerlerin yıkılıp- yakılmasına neden olmuştu. Çatışma sırasında devlete ait pek çok mülk ve şahsi mülk zarar görmüştü. Bölgedeki iki etnik grup arasındaki kırıngılığın daha da derinleşmesine ve iki ulusun birbirine olan ön yargının artmasına sebep oldu.

Etnik çatışma sadece Kırgızistan'ın Güney bölgesini etkilemedi; aynı zamanda cumhuriyetin bütünlüğüne de tehdit oluşturmuştu. Kırgız cumhurbaşkanlarının bağımsızlıktan beri uğraştığı güvenlik kavramı kâğıt üstünde etkili olduğu görülmüştü. İç güvenlik güçlerinin etnik çatışmayı engelleyecek ve ülkedeki istikrarı koruyacak potansiyelinin olmadığı görülmüştü. Şiddetin aşırı yükseldiğinde ise güvenlik alanında işbirliği yaptığı ülkelere destek alamaması, çatışmanın gidişatını engelleyememesi dört gün süren çatışmada ağır kayıplar yaşanmasına neden olmuştu. Bu çatışmanın patlak vermesine 1990'ların başında ülkede etno- milliyetçiliğinin yükselişi ve bunun sonucunda yaşanan etnik çatışmanın

izlerinin olması Kırgız ve Özbek etnik gruplar arasındaki karmaşık ilişkilere yol açmıştı. 1990 Kırgız-Özbek çatışmasına neden olan olayların gerçek failerin ve etnik ayrımcılık yapan bölücü grupların cezasız kalması ve bu çatışmanın yanlış değerlendirilmesi 20 yıl sonra aynı olayların tekrar yaşanmasına neden olmuştu. Buna ilaveten, ülkedeki devrimlerin yarattığı siyasi kriz, yanlış yürütülen sosyo-ekonomik politikalar, hukukun zayıf olması gibi sosyal sorunların derinleşmesi neden olmuştu. Akayev ve Bakiyev iktidarının etnik gruplara karşı politikalarının sonucu ve kadrolaşma gibi hatalar etnik ayrılıkçılık ile sonuçlanmıştı. Özellikle klanlık yönetim sistemi etnik ve güney kuzey ayrımcılığına neden olmuştu ve bu sorunlar zamanla derinleşmişti. 7 Nisan 2010 Devrimi sonrası ve bunun neticesinde oluşan güney Kırgızistan'daki istikrarsızlık bölücü grupların eylem yapmasına uygun zemin hazırlamıştı. Bakiyev iktidarının devrilmesinden sonra oluşan siyasi boşluğa yeni kurulan Geçici Hükümetin iktidar paylaşımı ile yoğunlaşması etnik çatışmanın önlemesini geciktirmişti. Bu bağlamda, Kırgız Soruşturma Komisyonu, Geçici Hükümeti ülkeye istikrarı sağlamak değil siyasi liderlerin kendi aralarında iktidar paylaşımı ile meşgul olmalarını ve Güney bölgesindeki sorunların etnik çatışmaya dönüşmesinden sorumlu tutmuştu.⁸⁴ Bu dönemde Bakiyev, Batyrov gibi isimler etnik- çatışmanın çıkışına ön ayak olmuşlardı. Etnik çatışmanın çıkışının sebepleri ne olursa olsun bu krizin kısa sürede onarılmayacağı acı bir gerçektir. Bu olaylar, iki etnik grup arasında en azından kısa ve orta vadede aşılamayacak derin yaralar ve her iki topluluğun hafızasına uzun yıllar kazınacak olan kötü hatıralar bırakmıştır.

3.3. Kırgızistan'ın Sosyal Yapısı ve Güney-Kuzey Ayrımı

Kırgızistan bağımsızlıkla birlikte çok çeşitli etnik yapıya sahip olmuştu. Kırgızistan'ın toplumsal yapısının %80 ila %90 civarında Müslümanlardan oluşması ilk bakışta ülkenin homojen bir görünüm sergilediğini göstermektedir. Ancak, etnik anlamda oldukça çeşitli etnik gruplara sahiptir. Bağımsızlıktan sonra egemen devlet olma aşamasında Kırgızistan etnik gruplara ilişkin başarılı bir politika izleyememesi bu grupların istikrarsızlığın bir unsuru haline getirmişti. Bu istikrarsızlık Sovyetlerden hemen sonra ortaya çıkmaya başlamıştı. 1990'da yaşanan Oş Olayları buna örnek olmuştur. Sovyetler Birliği dağıldığında ülkedeki demografik yapı

⁸⁴ Toktomushev, 2017, s.163

oldukça karmaşıktı. Bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgızistan'ın nüfusunun %52'sini Kırgızlar, %22'sini Ruslar, %13'ünü Özbekler ve %13'ünü de diğer etnik gruplar oluşturmaktaydı. Ancak bu sayı giderek değişime uğramıştı. Ülkedeki Kırgızlardan sonra en büyük etnik grup olan Ruslar 2010 yılında %12 oranına gerilemişti. 1990'larda Kırgız dilinin resmi dil olarak kabul edilmesine en büyük tepkiyi Ruslar gösterdi ve bunu gerekçe göstererek ülkeyi terk ettiler.⁸⁵ Yalnız bu karar 1994'te değişmişti ve Rus dili tekrar resmi dil statüsünü aldı. 2010'dan itibaren Özbekler ülkedeki en büyük etnik azınlık haline gelmişti ve nüfusun %14.7'sini oluşturuyorlardı. Bağımsızlıktan bu yana Özbek etnik grupların sayısı azalmamıştı ve doğal bir şekilde artmıştı. Özbek etnik grupların ülkenin %14.7'sini oluşturması ilk bakışta çok önemli bir sorun gibi görünmeyebilir. Ancak, bu grubun sadece belli bir bölgede yoğunluk oluşturması göz ardı edilmemeli. 2009 yılında yapılan istatistiki bilgilere göre Kırgızlar ülkenin %70, Özbekler %14.3 Ruslar % 7.8 ve diğer gruplar ise %7'sini oluşturmaktadır. Kırgızistan'ın en büyük etnik azınlık grubu haline gelen Özbekler topluca Kırgızistan'ın Güney bölgesinde yaşamaktadırlar. Bu bağlamda, Kırgızistan'ın Güney Bölgesi iki büyük etnik gruptan oluşmaktadır. Oş Oblastının Kırgızlar % 68.5, Özbekler %28.1, Ruslar % 0.13 ve Uygurlar %1.02 ve diğer etnik gruplar ise %3.2'sini oluşturmaktadır. Bu sayılar Oş şehrinde daha karmaşıktır. Oş şehrinde nüfusun Kırgızlar %47.9, Özbekler %44.1, Ruslar %2.4, Uygurlar %0.3 ve diğer etnik gruplar %5.3 olarak görülmektedir.⁸⁶ Bu sayılar Kırgızistan'ın Güney bölgesinin daha etnik çeşitliliğe sahip olduğunu ve özellikle Oş şehrinin %50 Kırgızlar ve Özbeklerden oluştuğunu göstermektedir. Güney Kırgızistan'da etnik gruplar arasındaki herhangi bir gerginliğin etnik çatışmaya yol açma tehlikesi olduğunu da göstermektedir. Etnik farklılıklar şiddetin temelini oluşturmaktadır ancak ekonomik ve sosyo-politik konular genellikle iki grup arasındaki sürtüşmeyi artırmıştır.⁸⁷ Güney Kırgızistan'ın Fergana Vadisinde yer alması tehlikeyi daha da artırmaktadır.

Orta Asya bölgesi Batılı bilim adamları ve politikacılar tarafından soğuk savaş sırasında büyük ölçüde unutuldu ancak artık stratejik ve jeopolitik bir 'kara

⁸⁵ Arı, 2010, s.20

⁸⁶ Ömürzakov, 2013, s.154-155

⁸⁷ Hanks, 2011, s.178

deliktir.⁸⁸ Orta Asya’da radikal İslamcılığın merkezi olan Fergana Vadisi, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’ın nüfusunu ve topraklarını kapsamaktadır. Fergana Vadisi geleneksel olarak çeşitli siyasi aktivitelerin canlı olduğu bir bölgedir.⁸⁹ Orta Asya İslamcılığı çok fazla sıcak bakan bölge değildi. Daha önceden ‘şaman’ olması ve Sovyetlerin gelişi ile ateist olması bu bölgedeki insanların ideolojik anlamda boşlukları olduğunu göstermektedir. Ancak, İslam devlet işlerinden ayrı yürütülmektedir. Fergana Bölgesi Orta Asya’daki nüfusun en yoğun olduğu bölgedir. Bu bağlamda, radikal grupların etkisinin artmasında önemli rol oynamıştır. Bu bölgedeki toplumsal yapı radikal gruplar için fırsat oluşturmaktadır. Günümüzde bu bölge aile, klan, akrabalık bağlarının en sıkı olduğu bölgedir ve bu ilişkiler radikal örgütlerin hücre yapılanmasında önemli rol oynamaktadır. Güney Kırgızistan’ın bu bölgede yer alması zaman zaman ülkeyi terörle karşı karşıya bırakmıştır.⁹⁰ Güney Kırgızistan’ın istikrarı açısından bölgede ortaya çıkan radikal grupların faaliyetleri önemlidir. ÖİH radikal gruplarının uzantısı olan Adolat gibi radikal grupların faaliyet alanı da bu bölgedir. ÖİH, Özbekistan’dan çıkarıldıktan sonra Fergana Vadisini hedef almıştı ve Orta Asya’ya doğru genişlemeyi amaçlamaktaydı. Bu bölge radikal grupların varlığıyla istikrar açısından sorunlu bölge haline gelmiştir. Ancak, Orta Asya’da terör kavramı daha farklı algılanmaktadır. Orta Asya devletlerinin otoriter rejimini tehdit eden herhangi bir güç doğrudan terör ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, 2002 yılında Aksı olayları buna örnek gösterilebilir. Burada protestocular kendi siyasi liderlerinin hapis cezasını protesto etmişti. Ancak Akayev yönetimi bunu terörle ilişkilendirmişti ve protesto sırasında yedi kişi hayatını kaybetmişti. Bu manada, Orta Asya ülkelerinin hepsinde bu tür olaylar öne çıkmıştı.

Sovyetlerden sonra yeni bağımsız olan Orta Asya devletleri demokratik devlet yaratma, liberalleşme yönde reformlara başvurmuştu. Ancak, bu cumhuriyetlerin liderleri kendi iktidarını güçlendirerek rejime dayalı otoriter modelin çeşitli versiyonlarını kurmuşlardı. Bu yönetim sistemi Kırgızistan için de geçerli olmuştu. Kırgızistan’da, diğer bölge ülkelerinden farklı olarak çok partili bir sistem,

⁸⁸ Hanks, 2011, s179

⁸⁹ Demirtepe, Özkan, 2013, s.284

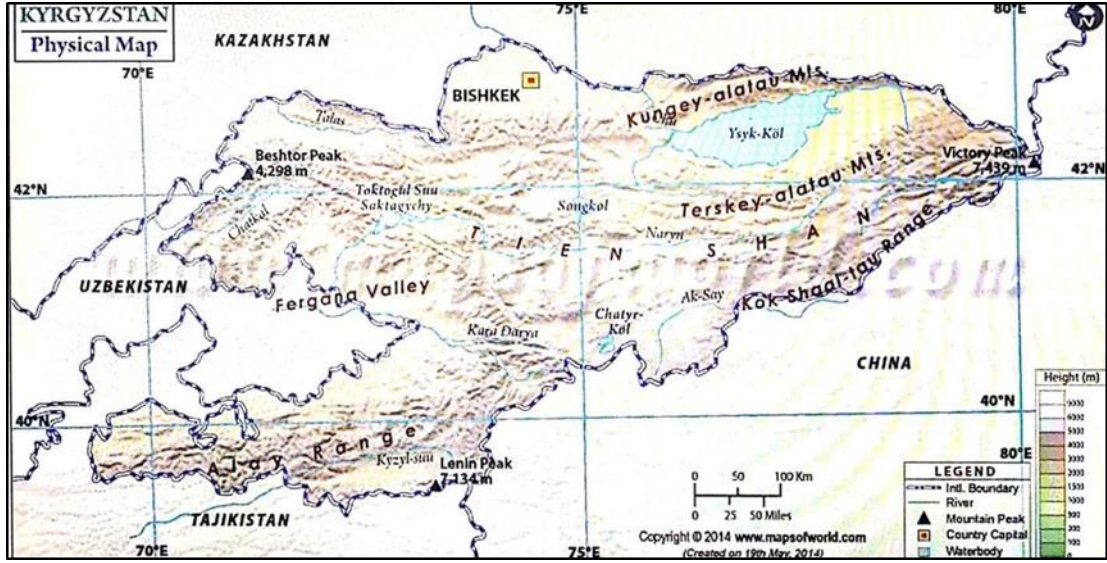
⁹⁰ Demirtepe, Özkan, 2013

basın özgürlüğü ve bunun gibi demokratik unsurlar bulunuyordu. Orta Asya ülkelerinden sadece Kırgızistan'da eski ve yeni yönetim kavramı ortaya çıkmıştı. Post-Sovyet döneminde komünist partinin yönetimi eski yönetim diye adlandırılmıştı. Yeni yönetim ise demokrat görüşlere sahip olan Akayev yönetimi idi. Bağımsızlığından sonra Kırgızistan çok partili cumhuriyete dönüşmüştü. Eski Komünist yönetim cumhurbaşkanlık seçimlerinde halkın desteğini alamamıştı. Bu bağlamda, Orta Asya devletleri gibi cumhurbaşkanlık koltuğuna komünist yönetimi seçmemesi ve Akayev'in seçimlerde %95.3 oranla yönetime gelmesi Kırgızistan'ı farklı kılan unsurlardan biri olmuştu.⁹¹ Egemenliğin ilk yıllarında Akayev yönetiminden beklentiler büyüktü. Orta Asya ülkeleri arasında Kırgızistan daha demokratik ülke sayılmaktadır. Bu bağlamda, Orta Asya'daki 'demokrasi adası' diye nitelendirilmiştir. Ancak, cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanı Askar Akayev iktidar döneminde akrabaları ve yakın çevresindeki insanları yönetime dâhil ederek kendi iktidarını tekelleştirmişti. Akayev anayasayı değiştirerek iktidar sürecini uzatmaya çalışmıştı ve böylece 15 sene iktidarda kalmayı başarmıştı. Özellikle Akayev hükümeti 1995'den sonra diğer Orta Asya ülkeleri gibi otoriter yapıya sahip olmuştu. Ülkede iktidar koltuğunun paylaşımı geleneksel sisteme dayanmaktadır. Kırgız siyaseti geleneksel olarak ülkenin güney ve kuzey arasındaki bir bölünme ile karakterizedir.⁹² Bu doğrultuda, ülke kuzey-güney olarak ikiye bölünmüştü. Ulusal düzeyde Kuzey ve Güney Kırgızlar uzun zamana dayanan ayrılıkçı bir geçmişe sahiptir. Bu ayrılıkçılık, coğrafi, sosyo-ekonomik ve etnik olarak girift haldedir.⁹³ Bu ayrılıkçılığın önemli bir nedeni Tanrı Dağları'nın ülkeyi ikiye bölmesidir.

⁹¹Djumanaliyev ve diğerleri, 2016, s.482

⁹² Rybakov, 2008

⁹³ Rybakov, 2008, s.303-304

Şekil 5: Kırgızistan'ın fiziki haritası

Kaynak: <https://www.mapsofworld.com/physical-map/kyrgyzstan.html>

Sovyetler döneminde bu engel dikkate alınmamıştı ve Kırgızistan'ın başkentinin kuzey bölgede bulunmasıyla cumhuriyet yönetimi kuzey bölgede yer almıştı. Güney bölgesi ise coğrafi konumuyla merkezi devletten uzak kalmıştı. Bu bölgenin Özbekistan'a daha yakın olmasıyla Özbek kültürünün etki alanında kalmasına neden olmuştu. Bağımsızlıktan sonra ülkenin güney ve kuzey bölgesini birleştirmek amacıyla 'Töö Aşuu'⁹⁴ yolu inşa edilmişti. Güney ve Kuzey ayrılıkçılığın temelleri Kırgızistan'ın coğrafi konumunun da büyük etkisi bulunmaktaydı. Bu bağlamda, siyasi çatışmalarda demografik boyuta dayanan ayrılıkçılık mevcuttu. 'Kuzeyliler' güçlü bir kabile yapısına sahiptir ve ülkedeki yönetimin doğal sahipleri olduklarını varsaymaktadırlar. 'Güneylilerin' ana sosyal kurumu aile- klan gruplarından oluşmaktadır ve günümüzde de devam etmektedir. Buna örnek olarak 2010 Kırgız-Özbek etnik çatışmasında Bakiyev klanının Geçici Hükümeti tanımaması ve sonrasında siyasi ayrılıkçılık neticesinde etnik çatışmanın gerçekleşmesi gösterilebilir. Bu ayrılıkçılığın temelleri Sovyet dönemine kadar uzanmaktadır. Sovyet döneminde 'feodal- aristokratik Kuzey' ve 'proleter Güney' olarak nitelendirilmişti. Sovyet ve Sovyet sonrası dönemlerde de güney, kuzey seçkinleri arasında ayrılıkçılık yaşanmıştır. İki bölge arasında kültürel farklar da

⁹⁴ Töö Aşuu Tanrı Dağları ile Bışkek'ten Kırgızistan'ın Güney bölgesine 135 km uzaklıkta, en yüksek noktası deniz seviyesinden 3.000 m. yükseklikte bulunmaktadır.

bulunmaktadır. Kuzey bölgesi Ruslaşmış ve dini geleneklere daha az bağımlı iken Güney bölgesi ise dine daha bağımlı Özbek kültüründen etkilenen tarım bölgesi olarak kalmıştır. Bu iki bölge arasında etno-linguistik farklılık da çok belirgindi. Kuzey bölgesi daha özgün bir Kırgızca kullanıyor ve Rus dilini daha çok hakimdi. Güney bölgesi ise Rusçaya daha uzaktır ve kullandıkları Kırgızca Özbekçe ile iç içe geçmişti. Güney ve Kuzey arasındaki iletişime bu unsurlar ciddi anlamda zarar vermektedir. Günümüzde bile iki bölge arasındaki evliliklere olumsuz bakılmaktadır. Bu unsurlar kültürel anlamda iki bölgenin ayrılıkçılığına neden oluşturmaktadır.

Kırgızistan'daki bu ayrılıkçılık ülkenin yönetim sistemine de yansımaktadır. Kırgız siyasetinin tüm bu geleneksel ve geleneksel olmayan bölünmelerinin seçkinler arasında da olduğu görülmektedir. Kırgızistan'da bir siyasetçinin seçimlerde oy kazanmasında söz konusu siyasetçinin kökeni önemli rol oynamaktadır. Buna en çarpıcı örnek ise Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı Akayev'in kendisidir. Akayev 'Sary-Bağış'ın en büyük ve en güçlü kuzey kabilesinin bir mensubudur. Bunun yanı sıra Akayev'in eşi olan Mayram Akayeva'nın Kuzey bölgesinin en 'aristokrat' şehri olan Talas'tan olması Akayev yönetimini güçlü kılmıştır. Bu bağlamda, Akayev Kuzey bölgesindeki kabilelerden birinden olması iktidar sürecinde Kuzey bölgesinin kalkınmasına daha çok önem vermiştir. Ancak, ülkedeki siyasi krizi engellemek için zaman zaman Başbakanlık görevine Güney bölgesinden olan siyasi isimleri getirmişti. Örneğin, 2000'li yıllarda Başbakanlık görevini Bakiyev üstlenmişti. Bunun yanı sıra Akayev iktidarına olan protestoların ülkenin Güney bölgesinde başlaması çok dikkat çekmektedir. 2005 Lale Devrimi Güney Kırgızistan'dan gelen protestoculardan oluşmaktaydı ve ilk protestolar Oş, Celeabad ve Batken oblastlarında çıkmıştı. Bakiyev yönetime geldiği dönemde Kuzeylilerin desteğini almak için Kuzey bölgesini temsil eden Feliks Kulov ile işbirliği yapmıştı. Bu işbirliği 'Bakiyev, Kulov ittifakı' diye adlandırılmıştı ve seçimlerde Kuzey bölgesinden de destek alabilmişti. Ancak, ikilinin ilişkileri pek uzun sürmemişti ve Kulov birkaç ay sonra muhalefet tarafında yer almıştı. Buradan görüldüğü gibi Güney-Kuzey ayrımı yönetimde giderek geleneksel olgu olarak yerleşmişti. Bakiyev'in devrilmesinde Kuzey Bölgesinin rolü büyüktü. Bakiyev iktidarına ilk protestolar Kuzey Bölgesinin en aristokratik şehri diye adlandırdığımız Talas'ta başlamıştı ve Kuzey Bölgesindeki diğer şehirlerin de önemi büyük olmuştu. Buna

karşın ülkenin güney bölgesi daha sessiz kalmıştır. Güney bölgesindeki etnik Özbek grupların Geçici Hükümeti desteklemesi Bakiyev taraftarları ile çatışmaya yol açmıştı. Bakiyev Güney Bölgesindeki aile-klan ilişkileri ve Güney Bölgesinin desteği ile yönetimi tekrardan ele geçirmeyi amaçlamıştı. Buradan görüldüğü gibi ülkedeki sorun etnik ayrılıkçılıktan daha çok bölgesel ve sınıf ayrılıkçılığından kaynaklanmaktadır. Kırgız yönetim sisteminde yurttaşlık unsuru önemli hale gelmiştir. Ülkedeki devrimlerin gerçekleşmesinde de önemli payı olmuştur. Kırgızistan'da yaşanan devrimleri ve etnik çatışmaları uluslar arası toplum diğer Post Sovyet ülkelerinde gerçekleşen 'renkli devrimler' gibi algılamıştı. Kırgızistan'da yaşanan devrimlerde Batı yanlısı veya Rus yanlısı unsurlar pek etkili olmamıştı. Bu nedenle Kırgız devrimleri Post-Sovyet ülkelerindeki devrimlerden farklı olmuştur. Kırgızistan'da yaşanan devrimlerde ve devamındaki etnik çatışmada Güney-Kuzey ayrılıkçılığı daha da etkili olmuştur.

SONUÇ

Kırgızistan'ın Güney Bölgesinde yaşanan Kırgız-Özbek etnik çatışması Kırgızistan'ın bulunduğu Orta Asya bölgesinde istikrarı konusunu gün yüzüne çıkarmıştır. Bu etnik çatışmanın temellerinin toprak nitelikli olması Kırgız Cumhuriyetinin bütünlüğü açısından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında etnik çatışmaya yol açan unsurlar incelenmiştir.

Rus varlığı ile başlayan bu anlaşmazlık Kırgız-Özbek ilişkilerinde süregelen bir etnik, politik ve kültürel bir çatışma haline dönüşmüştür. Bu çatışma etno-bölgesel olarak nitelendirilebilir. Kırgız-Özbek etnik çatışmasında küresel faktörlerin öne çıkması pek mümkün değildir. Siyasi ve bölgesel faktörler bu doğrultuda ele alınılabilir. Kırgız ve Özbek toplulukları arasındaki karmaşık ilişkiler, 1990'ların başında, etnik milliyetçiliğin yükselişi ile bölgede Kırgız, Özbek gruplar arasında etnik nitelikli ayrımcılığı ortaya çıkarmıştı. Komünist sistemden kapitalist sisteme geçiş ülkede ciddi sorunları da beraberinde getirmişti. Bu bağlamda, özelleştirme siyasetinde yapılan hatalar ülkede gayrimeşru mülkiyet edinimlerine de yol açmıştı. Bu sorunlar ülkenin güney bölgesinde farklı boyutlarda yaşanmıştı. Güney Bölgesinde etnik yapının iki etnisiteden oluşmasıyla birlikte gayrimeşru mülkiyet edinimleri bu etnik gruplar arasında sorun yaratmıştı. Sovyetlerin dağılmasıyla ekonomik sorunları devam eden Kırgızistan sosyo- ekonomik açıdan ciddi bir krize girmişti. Bu dönem ülkede siyasi çoğulculuğun geliştiği dönem olmuştu. Bu siyasi çoğulculuk Kırgızistan'ın güney bölgesinde etnik ayrımcılığa bürünmüştü. Bu minvalde, etnik Özbeklerin Adolat Partisi Özbek özerkliğini istemiştir. Buna ilaveten, bu çatışma, arazi paylaşımını etnik çatışmaya dönüştürmüştür. 1990'da yaşanan etnik çatışmanın toprak nitelikli olması Özbek ayrılıkçılık özelliği taşıyan etnik çatışmaya neden olmuştur.

Bağımsızlıkla beraber etnik çeşitliliğe sahip olan Kırgızistan ulusal politikada başarılı olmamıştı. Akayev'in bu manada 'Kırgızistan hepimizin evi' adlı çalışması kâğıt üzerinde kalmıştır. Sosyo-ekonomik sorunlar giderek artmıştır. Özellikle kadro politikasında Özbeklerin yerel yönetimde yer almamaları toplumsal olarak pazar ekonomisinde ve tarım sektöründe çoğunluğu oluşturmaları bölgede kutuplaşmaya yol açmıştır. Akayev iktidarının ailesi ve yakın çevresi tarafından yönetilmeye

başlaması otoriterleşmeye giden sürece dönmüştür. Bu bağlamda, iktidarını meşrulaştırmak amacıyla anayasa reformu yaparak cumhurbaşkanlığı faaliyetlerini genişletmeye çalışmıştı. Ancak, bu dönemlerde ülkede muhalefet partileri etkili olmaya başlamıştı. Kırgızistan'ın Çin sınırındaki toprak parçasını Çine vermesi muhalefet partileri için bir fırsat olmuştur. Söz konusu faaliyetler, Akayev iktidarının devrilmesindeki iç faktörlerden biri olmuştur. Akayev yönetiminin devrilmesindeki diğer unsur ise dış güçler olmuştur. Akayev iktidarının ABD askeri üssüne 30 km. uzaklıkta olan Rus askeri üssünün açılmasına izin vermesi ABD'yi memnun etmemişti. Bu bağlamda, Akayev iktidarının devrilmesi ABD ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu unsur iktidarın devrilmesindeki tek başına yeterli değildi. Ülkedeki sosyo-ekonomik sorunların Lale Devriminin gerçekleşmesinde büyük payı vardı.

Lale Devrimi sonucunda iktidara gelen Bakiyev yönetimi Akayev'den pek farklı politika izlememişti. Dış politikada ABD yanlısı görünüm sergilemesi ve Lale Devriminin gerçekleştiren lider olmasından kaynaklanmıştı. Bakiyev, iktidar sürecinde dış politikadaki ikili tavrıyla dikkat çekmektedir. Bakiyev hem Rus hem ABD asker üslerinin varlığını maksimum mali kazanca çevirmeye odaklanmıştı. Ancak, askeri üslerin kira bedelinden gelen paraları kişisel serveti için kullanmıştı. Bakiyev'in devrilmesindeki dış unsurlar Rusya ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü bu dönemlerde Rusya'nın Orta Asya bölgesinde gücünün arttığı görülmektedir. Bakiyev iktidarı otoriter-klanlık sistemle yönetilmiştir. Ülkede sosyo-ekonomik politikalar daha da derinleşmişti ve siyasi suikastler çoğalmıştı. Ülkede yaşanan bu krizler Bakiyev iktidarının sonunu hazırlamıştı. 7 Nisan 2010'da halk ayaklanmasıyla Bakiyev dönemi sona ermişti. Ancak, ülkede istikrar sağlanamamıştı. Yeni kurulan Geçici Hükümet bu konuda başarılı olamamıştı. Bu nedenlerden dolayı ülkenin Güney Bölgesinde etnik çatışma patlak vermişti.

Bakiyev'in devrilmesinden sonra gerçekleşen etnik çatışmada siyasi boşluk, devlet kurumlarının kırılganlığı, hukukun iyi işlememesi ve izlenen zayıf sosyal politikaların neden olduğu görülmektedir. Haziran Çatışması, sadece geçici hükümetin idari düzenlemelerine değil aynı zamanda genel olarak cumhuriyetin bütünlüğüne de önemli bir tehdit oluştuyordu. Güney-kuzey ayrılıkçılığı sonucunda ortaya çıkan bu etnik çatışmalar tarih boyunca bir arada yaşamış olan bu

ülkenin vatandaşları arasında toprak anlaşmazlıklarına sebep olduğu gibi sosyal hayata da yansımaları olmuştur. Bu manada, Güney Kırgızistan'da nüfusun her ne kadar çoğunluğunu Özbekler oluştursa da bölgenin Kırgız kontrolü altında olması, yalnızca Kırgızlara üst düzey yetkiler verilmesi ve Özbeklerin sadece tarım ve hizmet sektörlerinde yer alması bunun tetikleyicisi olmuştur. Bu anlamda, bölgede yaşanan küresel faktörlerdense güney-kuzey ayrılıkçılığı, izlenen sosyal politikalar ve bunun neticesinde gelişmiş olan siyasal ve bölgesel etmenler olduğu açıktır. Bu devrimden sonra ülkenin güney bölgesinde siyasi ayrılıkçılık ortaya çıkmıştı.

KAYNAKÇA

- Abashin, S.N. ve Savin, İ.S. (2012). Ош 2010: Конфликтующая этничность 22 Eylül 2018 tarihinde https://eusp.org/sites/default/files/archive/et_dep/abashin/Abashin_Savin_Osh.pdf adresinden erişildi
- Abbas, K. (2013). Orta Doğudan Orta Asya'ya: 2009-2012 yılları arasında farklı bir bakış. (1. Basım). İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları
- Aboshin, C. ve Bushkov, B. (2004). Ferganskaya Dolina: Etnichnost, Etnicheskiye protsessy, Etnicheskiye konflikty. [Ферганская Долина: Этничность, Этнические процессы, Этнические конфликты]. (1. Basım). Москва: Наука
- Ağır, O. ve Ağır, Ö. (2017). Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği kuruluş süreçlerinin karşılaştırılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi. Vol:1, No:1*, 103-128. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/355950>
- Alkan, H. (2011). Orta Asya Türk Cumhuriyetinde Siyasal Hayat ve Kurumlar (1. Basım). Ankara: USAK
- Arı, T. (2010). Orta Asya ve Kafkasya: Rekabetten İşbirliğine. (1. Basım). Bursa: MKM Yayıncılık
- Bichsel, C. (2009). Conflict Transformation in Central Asia: Irrigation disputes in the Ferghana Valley. (1. Basım). Oxson: Routledge
- Brusina, O. (2001). Slavyane v Sredney Azii: Etnicheskiye i sotsial'nyye protsessy: Konets XIX- konets XX veka. [Славяне в Средней Азии: Этнические и социальные процессы: Конец XIX- конец XX века]. (1. Basım). Москва: Восточная литература
- Brzezinski, Z. (2017). Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeostratejik gereklilikleri. Yelda Türedi (Çev.). (1. Basım). İstanbul: İnkılap
- Collins, K. (2007). Clan Politics and Regime Transition in Central Asia. (1. Basım). New York: Cambridge University Press
- Çeçen, A. (2015). Türkiye ve Avrasyacılık: Türkiye'nin stratejik arayışları. (2. Basım). İstanbul: Doğu Kütüphanesi

Demirtepe, T. (2012). Orta Asya'da Siyaset ve Toplum: Demokrasi, Etnisite ve Kimlik.(1.Basım). Ankara: USAK

Demirtepe,T. ve Özkan, G. (Ed.) (2013). Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik. (1. Basım). Ankara: USAK

Dikbaş,K.(1997). Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olaylar kronolojisi, 1990-1996. (1.Basım). Ankara: Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği

Djalili, M. ve Kellner, T. (2009). Yeni Orta Asya Jeopolitiği: SSCB'nin bitiminden 11 Eylül sonrasına. Reşat Uzmen(Çev.).(1.Basım).İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık

Djumanaliyev, A., Abdrahmanov, T., Akmatov, A., Asanov, T., Japarov, A., Djumanaliyev, T. ve diğerleri. (2016). Kırgızstandın Tarihi.[Кыргызстандын Тарыхы].(1.Basım). Бишкек: Кут-Бер

Djumanaliyev,A.(2005). Politicheskaya istoriya Kyrgyzstana.[Политическая история Кыргызстана]. (1.Basım). Бишкек: Кут-Бер

Dugin, A.(2016). Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım.Vügar(Çev.).(9. Basım).İstanbul: Küre Yayınları

Dugin,A.(2017).İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya.Erdem Ergen(Der.).(1.Basım) Ankara:Kaynak Yayınları

Efegil, E. ve Akcalı,P. (2003).Orta Asya'nın sosyo-kültürel sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite (1.Basım). İstanbul: Gündoğan Yayınları

Erdem, D. (2016). Avrasya ve Avrasyacılık. (1.Basım). Ankara: Barış Kitap

Ergeshbayev,U.veAmanbayyeva,U.(2011).Кыргызстан: миграция население после двух 'тюльпановых ревалюций' и Ошских событий 2010 года. 20 Haziran 2019 tarihinde<http://www.demoscope.ru/weekly/2011/0481/analit04.php> adresinden erişildi

Fowkes, B. (2002). Ethnicity and Ethnic Conflict in the Post-Communist World. (1.Basım). London: PALGRAVE

Freire, M.ve Kanet,R. (Ed.) (2012). Russia and its Near Neighbours: Identity, Interests and Foreign Policy (1.Basım). London: PALGRAVE MACMILLAN

Gulette, D. ve Heathershaw, J. (2015). The affective politics of sovereignty: reflecting on the 2010 conflict in Kyrgyzstan. *Natinolaties Papers. Vol:43, No:1*, 122-139.doi:10.1080/00905992.2014.970526

Gumilev,L.(2013).Узбекско=Киргизский конфликт 13 Kasım 2019 tarihinde <https://www.gumilev-center.ru/uzbeksko-kirgizskijj-konflikt/> adresinden erişildi

Hanks, R.(2011). Crisis in Kyrgyzstan: conundrums of ethnic conflict, national identity and state cohesion. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies. Vol.13, No:2*, 177-187. doi:10.1080/19448953.2011.578861

Hayit, B.(1997).Basmacılar: Türkistan Milli Mücadele Tarihi(1917-934). (1.Basım). Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı

İyibilgi.(2010).Asya'da savaşın eşiğinden dönüldü. 7 Haziran 2019 tarihinde http://www.iyibilgi.com/haber.php?haber_id=167364 adresinden erişildi

Jirohov, M.(2012) Semena raspada: voyny i konflikty na territorii byvshego SSSR[Семана распада:войны и конфликты на территории бывшего СССР]. (1.Basım). Санкт-Петербург: Наука

Kara, F. (2013). Kırgız Sovyet Devletinin Oluşması. *International Journal of Social Science, Vol:6, No: 2*, 1749-1767.doi:http://dx.doi.org/109761/JASSS_791

Marat, E.(2006). The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Yer After. (1.Basım). Washington: Jamestown Foundation

Megoran, N.(1999). Nationalism in Central Asia: A Biography of the Uzbekistan-Kyrgyzstan Boundary. (1.Basım). Pittsburgh: University of Pittsburgh Press

Myrzakmatov, M.(2011). Men izdegen chyndyk: Osh koogasy tuuraluu maekter, kairyluular, bildirüülör, dokumentter, faktylar.[Мен издеген чындык: Ош коогасы тууралуу маектер, кайрылуулар, билдирүүлөр, документтер, фактылар](1.Basım).Бишкек: Турап

Nogayeva, A.(2011). Orta Asya'da ABD, RUSYA ve ÇİN Stratejik Denge Arayışları. (1.Basım). Ankara: USAK Yayınları

Omurzakov, C. (2012). İstorya Kyrgyzov i Kyrgyzstana.[История Кыргызов и Кыргызстана].(1.Basım).Бишкек: Алтын Принт

Osmonov, Ö.(2004). Kırgızistan Tarihi: Maalimatnaama.[Кыргызстан Тарыхы: Малыматнаама].(1.Basım). Бишкек: Бийиктик

Ömürzakov, I.(2013). 7-Aprıl jana tüştük koogalanı-2010 Jurnalistin közü menen.[7-Апрель жана түштүк коогалаңы- 2010 Журналисттин көзү менен].(1.Basım). Бишкек: Бишкек

Panniyer,B.(2010).Ош, июнь 2010 года: анатомия конфликта 28 Ekim 2019 tarihinde https://rus.azattyq.org/a/osh_ethnic_clashes/2093626.html adresinden erişildi

Pryakhin, V. (2014). Etnicheskaya sostavlyayushchaya konfliktov na postsovetском prostranstve uroki Oshkikh Tragediy.[Этническая составляющая конфликтов на постсоветском пространстве уроки Ошских Трагедий].*Yevraziyskiy Soyuz*. 3-4 (8-9)

Rashid, A.(1994). The Resurgence of Central Asia: İslam or Nationalism. (1.Basım). London: Oxford University Press

Rayimbekova,A.(2010). Özbeklere ağır cezalar. 3 Ocak 2019 tarihinde [www.aljazeera.com.tr > kirgizistanda-ozbeklere-agir-cezalar-0](http://www.aljazeera.com.tr/kirgizistanda-ozbeklere-agir-cezalar-0) adresinden erişildi

Rezvani, B.(2013). Understanding and Explaining Kyrgyz- Uzbek Interethnic Conflict in Southern Kyrgyzstan. *Anthropology of Middle East*, Vol:8, No:2, 60-8. doi:10.3167/ame.2013.080205

Roy, O. (2016). Yeni Orta Asya'ya da Ulusların İmal Edilişi Mehmet Moralı(Çev.).(1.Basım). İstanbul: Metis Yayınları

Ryabkov, M.(2008). The north-south cleavage and political support in Kyrgyzstan.*Central Asian Survey*, Vol:27, No:3-4, 301-316. doi:10.1080/02634930802536688

Savinov, L. (2012). Etnopolitika v regional'nom izmerenii. [Этнополитика в региональном измерении].(1.Basım).Новосибрск: СибАГС

Schendel, W. ve Zürcher, E. (2001). İdentity Politics in Central Asia and The Muslim World: Nationalism, Ethnicity and Labour in the Twentieth Century. (1.Basım) London: İ.B. Tauris Publisher

Schendel, W.ve Zürcher, E.(2014). Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları: 20. Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek. Selda Somuncuoğlu(Çev.)(1.Basım).İstanbul: İletişim

Toktomushev, K. (2017). Kyrgyzstan Regime Security and Foreign Policy.(1.Basım). Oxson: Routledge

Tuic.Akademi.(2011).Özbek – Kırgız Çatışması. 12 Eylül 2019 tarihinde <http://www.tuicakademi.org/ozbek-kirgiz-catismasi/> adresinden erişildi

Ulaş, B. (2011). Jeopolitik Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği üyelik süreci. (1. Basım). İstanbul: Başlık Yayın Grubu

Wachtel, A. ve Baruch. (2013). Kyrgyzstan between democratization and ethnic intolerance. *Nationalities Papers*, 41:6, 971-986.doi:10.1080/00905992.2013.771160

Wheeler, G. (2011). Russia and China in Central Asia. *Journal of The Royal Central Asian Society*, 54:3, 254-263.doi:10.1080/03068376708732001

Wishnick, E. (2002). Growing U.S. Security Interests in Central Asia (1.Basım). Michian: Strategic Studies İnstitute

Wolf, S. (2006)Etnic Conflict: A Global Perspective. (1.Basım). New York: Oxford University Press

% **7**

BENZERLIK ENDEKSI

% **6**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **3**

YAYINLAR

% **5**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

www.jasstudies.com

İnternet Kaynağı

% **1**

2

Submitted to Atilim University

Öğrenci Ödevi

<% **1**

3

www.hidropolitikakademi.org

İnternet Kaynağı

<% **1**

4

ajansahiska.com

İnternet Kaynağı

<% **1**

5

Submitted to Selçuk Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% **1**

6

ardahannecip.tr.gg

İnternet Kaynağı

<% **1**

7

www.researchgate.net

İnternet Kaynağı

<% **1**

8

www.hepsiburada.com

İnternet Kaynağı

<% **1**

9

Submitted to Beykent Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% **1**

10	eprints.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
11	Submitted to Canakkale Onsekiz Mart University Öğrenci Ödevi	<% 1
12	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
13	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	Submitted to King's College Öğrenci Ödevi	<% 1
15	Submitted to Associatie K.U.Leuven Öğrenci Ödevi	<% 1
16	Submitted to Kocaeli Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
17	cdn-cms.f-static.com İnternet Kaynağı	<% 1
18	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
19	Submitted to Ankara University Öğrenci Ödevi	<% 1
20	Submitted to University of Sussex Öğrenci Ödevi	<% 1
21	Submitted to American University in Bulgaria	

Öğrenci Ödevi

<% 1

22

Submitted to Uludag University

Öğrenci Ödevi

<% 1

23

www.beu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

24

Submitted to University of St Andrews

Öğrenci Ödevi

<% 1

25

www.tandfonline.com

İnternet Kaynağı

<% 1

26

Submitted to Oxford Brookes University

Öğrenci Ödevi

<% 1

27

Submitted to Police Academy

Öğrenci Ödevi

<% 1

28

Submitted to University of Queensland

Öğrenci Ödevi

<% 1

29

Submitted to Adnan Menderes Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

30

Submitted to Girne American University

Öğrenci Ödevi

<% 1

31

iibf.akdeniz.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

32

Submitted to Nazarbayev University

Öğrenci Ödevi

<% 1

33

hantengri.blogspot.com

İnternet Kaynağı

<% 1

34

www.gssrr.org

İnternet Kaynağı

<% 1

35

cahij.com

İnternet Kaynağı

<% 1

36

Submitted to Türkiye ve Orta Dogu Amme
İdaresi Enstit

Öğrenci Ödevi

<% 1

37

vedowstwo.ru

İnternet Kaynağı

<% 1

38

memo.cgu.edu.tw

İnternet Kaynağı

<% 1

39

www.sociedademilitar.com.br

İnternet Kaynağı

<% 1

40

www.amazon.co.uk

İnternet Kaynağı

<% 1

41

Submitted to Istanbul Gelisim University

Öğrenci Ödevi

<% 1

42

bilig.yesevi.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

43

politikaakademisi.org

İnternet Kaynağı

<% 1

44

Submitted to Istanbul University

Öğrenci Ödevi

<% 1

45

KARA, Füsun. "Rusya'nın Kırgızistan'daki Koloni Siyaseti (1852-1917)", Fırat Üniversitesi, 2007.

Yayın

<% 1

46

journals.sagepub.com

İnternet Kaynağı

<% 1

47

KARA, Füsun. "1917 Bolşevik ihtilâli ndeki hayal kırıklığı ve Türkistan Türkleri", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2013.

Yayın

<% 1

48

Submitted to Ardahan Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

49

Submitted to New University of Astana

Öğrenci Ödevi

<% 1

50

dergipark.org.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

51

www.tmmmb.org.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

52

Submitted to Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

53

www.tuicakademi.org

İnternet Kaynağı

<% 1

54

www.souzpolitolog.ru

55

regional-dialogue.com

İnternet Kaynağı

<% 1

56

paperity.org

İnternet Kaynağı

<% 1

57

eu.spb.ru

İnternet Kaynağı

<% 1

58

acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080

İnternet Kaynağı

<% 1

59

tde.cu.edu.tr

İnternet Kaynağı

<% 1

60

Dilshod Achilov. "When actions speak louder than words: examining collective political protests in Central Asia", Democratization, 2015

Yayın

<% 1

61

Submitted to Trakya University

Öğrenci Ödevi

<% 1

62

turkbirdev.org

İnternet Kaynağı

<% 1

63

es.scribd.com

İnternet Kaynağı

<% 1

64

Erhan ÖRSELLİ. "DOĞU AKDENİZ DE AÇILMAYA ÇALIŞILAN PANDORANIN

<% 1

KUTUSU: ENERJİ KAYNAKLARINDAN ALAN HÂKİMİYETİNE UZANAN EKONOMİ POLİTİK HESAPLAR", Journal of International Social Research, 2019

Yayın

65

www.maison-islam.com

İnternet Kaynağı

<% 1

66

Submitted to North American University

Öğrenci Ödevi

<% 1

67

Submitted to TechKnowledge Turkey

Öğrenci Ödevi

<% 1

68

Submitted to Ege Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

<% 1

69

Submitted to Galatasaray University

Öğrenci Ödevi

<% 1

Alıntıları çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

Kapat

ÖZGEÇMİŞ**Ad ve soyadı:** Begaiym Askat Kyzy**Doğum yeri ve Tarihi:** 30.09.1990 Bişkek, Kırgızistan**Öğrenim Durumu:**

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	Yeni Bilgisayar Teknolojileri Enstitüsü	İ.Arabaev Kırgız Devlet Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Eabd	Atılım Üniversitesi	2016

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl
Park Hotel	Ön ofis resepsiyon	2011-2014

Yabancı Diller: Kırgızca, Rusça, İngilizce, Türkçe**E-posta:** begayimaskatovna@gmail.com**Telefon:** 05394690990**Tarih:** 27.12.2019